

**ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER, TÜRKİYE'DE
SORUMLULUK DAVALARINA UYGULANACAK
HUKUK VE UYUŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ**

GÖKALP ÖZKAN

Yüksek Lisans Tezi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İzmir Ekonomi Üniversitesi

İzmir

2021

**ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER, TÜRKİYE’DE
SORUMLULUK DAVALARINA UYGULANACAK
HUKUK VE UYUŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ**

GÖKALP ÖZKAN

İzmir Ekonomi Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü

Özel Hukuk Anabilim Dalı’na

Yüksek Lisans Tezi

olarak sunulmuştur.

İzmir

2021

ÖZET

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER, SORUMLULUK DAVALARINA UYGULANACAK HUKUK VE UYUŞMAZLIK ÇÖZÜMÜ

Özkan, Gökalp

Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ebru AKDUMAN

Kasım, 2021

Çok uluslu şirket (ÇUŞ)’ler az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere yaptıkları yatırımlarla ülkelerin refah seviyesinin artmasına önemli katkı sağlasalar da yavru şirket (“bağlı şirket”) üzerinden yatırım yapılan ülke menfaatinin ikinci plana atılarak uluslararası şirketler topluluğunun menfaatini ön planda tuttukları bilinen bir gerçektir. ÇUŞ yapısında hâkim şirket/teşebbüsün (“hâkim ortak”), Türkiye’deki bağlı şirket ile olan ilişkilerinde, uluslararası şirketler topluluğunun menfaatini ön planda tutabilir. Bunun sonucu olarak, bağlı şirketin diğer ortakları (“topluluk dışı ortaklar”) ve

alacaklıları bu ilişkiden etkilenebilir ve eğer bir kayıp söz konusu ise Türk Ticaret Kanunu (TTK)'da yer alan şirketler topluluğu hükümleri uygulanabilir.

ÇUŞ'ları, TTK m. 195 ve m. 202 ile sınırlı olarak, milletlerarası özel hukuk çerçevesinde incelediğimiz ve üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, uluslararası yatırım kavramı, ÇUŞ'ların Türkiye'de yatırım alanı olarak seçtikleri sektörler ve bu sektörlerde TTK'nın topluluk hükümleri kapsamında hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisinin kurulup kurulamayacağı irdelenecektir.

İkinci bölümde, hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması temelinde hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisinde hâkim ortağın sorumluluğunu tespit ettikten sonra yabancılık unsuru barındıran uyuşmazlıklarda sorumluluğa uygulanacak hukuku milletlerarası özel hukuk bağlamında tespit etmeye çalışacak ve TTK'nın yabancılık unsuru içeren şirketler topluluğu hükümlerinin özel nitelikli kanunlar ihtilafı kuralı olup olmadığını inceleyeceğiz.

Üçüncü bölümde, TTK m. 202/1-e ile verilen yetkinin, milletlerarası özel hukuk anlamında münhasır yetki olup olmadığını tartışacak, müteakiben sorumluluk davalarının tahkime elverişli olup olmadığına ve tahkim şartının esas sözleşmede ("ana sözleşme") yer almasının mümkün olduğu hallerde üçüncü kişilere teşmili sorununa değineceğiz.

Anahtar kelimeler: çok uluslu şirketler, uluslararası şirketler topluluğu, uluslararası sorumluluk davaları, uygulanacak hukuk, uyuşmazlık çözümü.

ABSTRACT

MULTINATIONAL CORPORATIONS, APPLICABLE LAW & DISPUTE RESOLUTION IN CASES OF RESPONSIBILITY

Özkan, Gökarp

LL.M Program in Private Law

Advisor: Asst. Prof. Dr. Ebru AKDUMAN

November, 2021

In multinational companies (“MNCs”), the parent company/enterprise (“controlling shareholder”) will likely to prioritize the interests of the international group of companies in its relations with the subsidiary (“dependent company”) incorporated in Turkey. In this relationship, dependent company’s shareholders and creditors may be affected and in case of their loss, TCC’s corporate group provisions may come to effect.

Our thesis, which we study MNCs under TCC Art. 195 and Art. 202 in the scope of private international law, is consisted of three parts and in the first part we discuss, the

concept of international investment, the sectors chosen by the MNCs as investment areas in Turkey and whether a controlling partner-subsiidiary relationship can be established in these sectors within the scope of the corporate group provisions of the TCC.

In the second part, after determining the liability of the controlling shareholder grounded on the unlawful use of dominance, we try to determine the law to be applied to the liability disputes containing foreign element in the context of private international law and whether the provisions of the TCC are hidden (special) conflict of laws rules.

In the third part, we discuss whether the authority given by TCC Art. 202/1-e is an exclusive jurisdiction in the sense of private international law, then we mention about the arbitrability of the liability cases arising from the unlawful use of dominance and the problem of extension of the arbitration clause in the articles of association, if any, to the third persons.

Keywords: multinational companies, international group of companies, corporate groups, liability proceedings, applicable law, conflict resolution.

Aldığım tüm kararlarda daima desteğini yanımda hissettiğim biricik eşim Kbra'ya
ve alışma boyunca zaman ayıramadığım canım oğlum Kıvan'a ithafen...

TEŞEKKÜR

Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ebru Akduman tez çalıőması boyunca benden hiçbir desteğini esirgmeden tezin her sayfasını itinaıyla inceledi ve değerli görüőleri sayesinde tüm bu zorlukları aőtı ve çalıőmamızı sonuçlandırdık. Bu yüzden kendisine sonsuz teőekkürlerimi sunarım. Bununla birlikte kilit noktalarda çalışmamıza katkılarını sunan sayın Jüri Üyeleri Prof. Dr. Sevilay Uzunallı'ya, Doç. Dr. Ali Gümrah Toker'e ve değerli hocam Doç. Dr. Ali Haydar Yıldırım'a kıymetli katkılarından dolayı sonsuz teőekkürlerimi sunarım. Avukatlık stajımla eőzamanlı başladığım yüksek lisans eğitimimde, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli üstadım Av. Ali Kaan Akın'a ve Akın Hukuk ailesine, İzmir Ekonomi Üniversitesi Kütüphanesi personelinin bu dönemdeki yardımlarına teőekkürü bir borç bilirim. Son olarak, çalışma boyunca aileme hiç zaman ayıramadım ve bu konuda bana hiç darılmadılar, bilakis desteklerini her daim gösterdiler. Onlara da sonsuz teőekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Evrenin en güçlü savaşçuları sabır ve zamandır.

Anonim

Tez konusunun belirlenmesinden tamamlanmamasına kadar geçen sürece, COVID-19 salgının damga vurduğunu söylersek mübalağa etmiş olmayız sanırım. Bu süreçte bilim yuvası üniversitelerin ve kütüphanelerin kapalı olması, yüz yüze eğitimin yokluğu, eğitim-öğretimin ve literatür araştırmasının evlerde bilgisayar başında yapılmak zorunda olması her öğrenci gibi beni de zorladı.

Sabır ve zaman planlamasının bu sürecin önemli aktörleri arasında olduklarını ifade etmek zorundayım. Bir yandan avukatlık mesleğini sürdürürken konu seçimi gerçekten zordu ve bu dönemin öğrencileri olarak sadece yarım dönem üniversitede bulunabildik.

Yüksek lisans eğitimine başladığım ilk günden itibaren milletlerarası özel hukuk veya yabancılar hukuku alanına yönelik konu seçimi için sürekli arayış içinde oldum. Tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ebru Akduman ile tez konusu belirlerken özgün bir konu olmasına dikkat ettik. İlk olarak çok uluslu şirketler hakkında fikir alışverişinde bulunduğumuzda milletlerarası özel hukuk alanına yönelik olarak konuyu şekillendirmeye çalıştık. Gerçekten de çok geniş bir alana sirayet eden bu başlık literatür çalışmasında bizi epey zorladı. Buna kütüphanelerin de kapalı olması eklenince literatür taraması ve dolayısıyla da çalışma yavaşladı. Eski tarihli eserlerde kütüphanelerin eksikliğini online sahaflar ve kitapevleri ile giderdik. Çok uluslu şirketlerin hakkında yazılan yabancı ve yerli eserleri inceledikten sonra son zamanlarda yoğun ilgi gören şirketler topluluğu hukukunun (“topluluk hukuku”) çok uluslu şirketler açısından incelenmesinin uygun olduğunu değerlendirdik. Konunun milletlerarası özel hukuk açısından çok fazla incelenmemiş olması da bizi böyle bir çalışma yapmaya teşvik etti. Bu konuda ulaşabildiğimiz yerli ve yabancı tüm eserleri taradık ve sarih ve net bir üslupla çalışmamıza aktarmaya çalıştık.

Türkiye’de bağılı şirketleri aracılığıyla faaliyette bulunan çok uluslu şirketlerin, hâkim ortak-bağılı şirket ilişkisi içerisinde doğabilecek sorumluluklarını ve çözüm yollarını incelediğimiz bu çalışmamızın hukuk camiasına fayda sağlamasını dileriz.

İZMİR

23/11/2021

Gökalp Özkan

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	viii
ÖNSÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER TABLOSU.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM 1: ULUSLARARASI HUKUKTA YABANCI YATIRIM KAVRAMI, ULUSLARARASI YABANCI YATIRIMCI OLARAK ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE TÜRKİYE’DEKİ YANSIMALARI.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Kavramlar.....	4
1.2.1. Yatırım.....	4
1.2.2. Yabancı Yatırım.....	8
1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım.....	10
1.2.4. Yabancı Yatırımcı	11
1.2.4.1. Yabancı Yatırımcı Olarak Çok Uluslu Şirketlerin Hukuki Çerçevesi..	11
1.2.4.2. Çok Uluslu Şirket Terminolojisi.....	13
1.2.4.3. Tanımı.....	13
1.2.4.4. Tarihi Gelişimi.....	15
1.2.4.5. Çok Uluslu Şirketlerin Ülkelere Giriş Yolları.....	18
1.2.4.6. Çok Uluslu Şirketlerin Ülke Ekonomilerine Etkileri.....	18
1.3. Türkiye’de Çok Uluslu Şirketler	19
1.3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu’nda Yer Alan Yatırım Giriş Yöntemlerinin Hakim Ortak-Bağlı Şirket Açısından Değerlendirilmesi....	20

1.3.2. Yabancı Yatırıma İlişkin Olarak Sektörlere Getirilen Türkiye'deki Özel Düzenlemeler.....	23
1.3.2.1. Taşımacılık Sektörü.....	24
1.3.2.2. Sigortacılık Sektörü.....	26
1.3.2.3. Bankacılık Sektörü.....	27
1.3.2.4. Madencilik ve Petrol Sektörü.....	28
1.3.2.5. Medya Sektörü.....	29
1.3.3. Çok Uluslu Şirketlerin Ulusal Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi.....	30
1.3.3.1. Genel Olarak.....	30
1.3.3.2. Karşılaştırmalı Hukukta Şirketler Topluluğu Kavramı.....	31
1.3.3.3. TTK'da Şirketler Topluluğu ve Kavramlar.....	35
1.3.3.3.1. Hâkimiyet Türleri ve Araçları.....	38
1.3.3.3.1.1. Sözleşmesel Araçlar.....	42
1.3.3.3.1.2. Korporatif Araçlar.....	48
1.3.3.3.3. Fiili Araçlar-Diğer Türli Hâkimiyet.....	49
BÖLÜM 2: ULUSLARARASI ŞİRKETLER TOPLULUĞUNDAKİ İLİŞKİLERDEN DOĞAN SORUMLULUK VE BU SORUMLULUĞA UYGULANACAK HUKUKUN TESPİTİ.....	50
2.1. Şirketler Topluluğundaki İlişkilerden Doğan Sorumluluk.....	50
2.1.1. Genel Olarak.....	50
2.1.2. Önceki Dönemde Sorumluluk Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Başvurulan Kurumlar.....	51
2.1.3. Sorumluluğun Şartları.....	52
2.1.3.1. Hâkimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılması.....	54
2.1.3.2. Bağlı Şirketin Kayba Uğraması.....	55

2.1.3.3. Denkleştirme Yapılmamış Olması.....	56
2.1.3.4. Neden-Sonuç İlişkisi (İllyet Bağı).....	56
2.1.4. Sorumluluğun Doğumuna Yol Açabilecek Müdahale Şekilleri.....	57
2.1.4.1. Bağlı Şirketin Yönetimine Yapılan Müdahalelerden Sorumluluk.....	57
2.1.4.2. Bağlı Şirketin Genel Kuruluna Müdahaleden Sorumluluk.....	58
2.1.5. Sorumluluğun Hukuki Niteliği.....	58
2.1.6. Topluluk Hukuku Kapsamında Açılacak Davalar.....	62
2.2. Hâkimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılmasından Doğan Sorumluluğa Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi.....	64
2.2.1. Genel Olarak.....	64
2.2.2. Sözleşme Statüsünün Tespiti.....	66
2.2.3. Haksız Fiil Statüsünün Tespiti.....	70
2.2.4. Şirket Statüsünün Tespiti.....	74
2.2.4.1. Şirket Statüsünün Uygulama Alanı.....	74
2.2.4.2. Şirket Statüsünün Belirlenmesinde Başvurulan Bağlama Kuralları.....	75
2.2.4.2.1. İdare Merkezi Teorisi.....	76
2.2.4.2.2. Kuruluş Yeri Teorisi.....	78
2.2.4.3. Türk Hukukunda Şirket Statüsü.....	80
2.2.5. Hâkim Ortak -Bağlı Şirket İlişkisinde Sorumluluğa Uygulanacak Hukuk.....	82
2.2.6. Topluluk Hukuku Hükümlerinin Niteliği.....	86
2.2.6.1. Genel Olarak.....	86
2.2.6.2. TTK'nın Yabancılık Unsuru İçeren Şirketler Topluluğu Hükümleri Özel Nitelikli Kanunlar İhtilafı Kuralları Mıdır?.....	88

BÖLÜM 3: HAKİMİYETİN HUKUKA AYKIRI KULLANILMASINDAN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ.....	91
3.1. Uyuşmazlığın Mahkeme Yargılamasıyla Çözülmesi.....	91
3.1.1. Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi.....	91
3.1.2. Genel Yetki Kuralı ve Genel Yetkili Mahkemeler.....	92
3.1.3. Kesin Yetki Kuralı ve Kesin Yetkili Mahkemeler.....	93
3.1.4. Şirketler Hukukundan Kaynaklanan Uyuşmazlıklar Açısından Yetki.....	96
3.1.5. Topluluk Hukukundan Kaynaklı Sorumluluk Davaları Açısından Yetki.....	96
3.1.6. Yetki Sözleşmesi-Yetki Şartı.....	99
3.2. Uyuşmazlığın Tahkim Yargılaması Yoluyla Çözülmesi.....	101
3.2.1. Tahkime Elverişlilik.....	101
3.2.2. Sorumluluk Davalarında Şirket İçi Uyuşmazlıklar Bakımından Tahkime Elverişlilik.....	103
3.2.3. Tahkimin Üçüncü Kişilere Teşmili.....	107
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA.....	120

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
APOK	: Alman Paylı Ortaklıklar Kanunu
A/S	: Aktielskab (Danimarka mevzuatında Anonim Şirket)
A.Ő.	: Anonim Şirket
BDDK	: Bankacılık Dzenleme ve Denetleme Kurumu
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: British Petroleum
ÇUŞ	: Çok Uluslu Şirket
DYK	: T1rkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi Kanunu
DYK Y1n.	: Demiryolu Őletmeciliđi Yetkilendirme Y1netmeliği
dpn.	: dipnot
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HUMK	: Hukuk Us1l1 Muhakemeleri Kanunu
Ibid	: Aynı yerde, aynı eserde
m.	: Madde
M&A	: Merger and Acquisition
M1HUK	: Milletlerarası 1zel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MTK	: Milletlerarası Tahkim Kanunu
NAFTA	: North American Free Trade Agreement
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
N.V.	: Naamloze Vennotschap (Hollanda mevzuatında Anonim Şirket)
OECD	: Organization for Economic Co-Operation and Development
Plc	: Public Limited Company (Halka A1ık Limited Şirket)

PPIL	: Public and Private International Law
pp.	: pages
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar
SCK	: Sigortacılık Kanunu
S.p.A	: Societa per Azioni (İtalyan mevzuatında Anonim Şirket)
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TSHK	: Türk Sivil Havacılık Kanunu
TSY	: Ticaret Sicil Yönetmeliği
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
UAB	: Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı
UNCITRAL	: United Nations Commission on International Trade Law
UNCTAD	: United Nations Conference on Trade and Development
USMCA	: United States-Mexico-Canada Agreement
vd.	: ve devamı
YY/yy	: Yüzyıl
Yön.	: Yönetmelik

BÖLÜM 1: YABANCI YATIRIM KAVRAMI, YABANCI YATIRIMCI OLARAK ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE TÜRKİYE'DEKİ YANSIMALARI

1.1. Giriş

Araştırmamızda cevaplamaya çalıştığımız ilk soru, Çok Uluslu Şirket (ÇUŞ) bir şirketler topluluğu mudur? Cevaplamaya çalışacağımız ikinci soru ise, eğer ÇUŞ'ları şirketler topluluğu olarak kabul edersek, hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması halinde ortaya çıkacak sorumluluğa uygulanacak TTK m. 202'nin kanunlar ihtilafı alanına nasıl yansıtılacağıdır.

Ekonomik yaşamda uzun zamandır mevcut olan kontrol gerçekliği ve fiili durum, hukuk dünyasında da tanınmış, şirketler arasındaki “kontrol”, “hâkimiyet” ve “bağlılık” durumlarına çeşitli hukuki sonuçlar bağlanmış ve “ekonomik bütünlük/yoğunlaşma” yaklaşımı benimsenmiştir.¹ Günümüz modern ekonomisinin en önemli aktörlerinden ve ekonomik yoğunlaşma şekillerinden olan şirketler grubu/topluluğu da çoğunlukla bir ana şirket veya teşebbüsün (hâkim ortak) hâkimiyetinde her biri ayrı bir tüzel kimliğe sahip olan, başka bir deyişle hukuken bağımsız ancak ekonomik açıdan bağımlı, doğrudan veya dolaylı bağlı şirketlerden oluşan bir hukuki gerçeklik olarak tanımlamak mümkündür.² Gerçekten de hem küresel hem de ulusal çapta, şirketler topluluğu vasıtasıyla oluşturulan kurumsal yapıların ve ekonomik ilişkilerin boyutlarını kontrol edebilmek mümkün değildir.³

Şirketler topluluğunun tespiti bakımından önemli olan nokta hâkimiyetin varlığıdır.⁴ Şirketler topluluğu gerçekliğinde, bağlı şirket yönetim kurulu üyeleri

---

¹ Özsu, G. (2021) *Ekonomik Bir Bütünlük Olarak Şirketler Topluluğunda Hukuki Sorumluluk*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s. 29

² Ho, V.H. (2015) *Team Production & The Multinational Enterprise*, Seattle University Law Review, Cilt: 38(1-2), s. 500. [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/sealr38&id=203&collection=journals&index=> (Erişim Tarihi:05.10.2021)

³ “2011 yılında Forbes Dergisi’nde yayımlanan bir makalede, İsviçre Federal Teknoloji Enstitüsü’nün dünya üzerindeki 37 milyon ulusötesi şirket ve yatırımcıya ilişkin veri tabanında yer alan 43.060 ulusötesi şirket ve bunların pahasıya yapılarını incelediği ve bunlar arasında 147 şirketin söz konusu ağı oluşturan tüm şirketlerin bir araya getirdiği toplam varlığın %40’ını oluşturduğu tespit edilmiştir.” Özcanlı, F.B. (2021) *Şirketler Topluluğunda Hâkimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılması*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.1

⁴ Ibid, dpn.1, s.11

hâkimiyet ilişkisinin fiili bir sonucu olarak hâkim ortaktan gelen talimatları yerine getirmekte ve topluluk menfaatine göre hareket etmektedir. Bağlı ortaklığın yönetimi üzerinde belirleyici olan hâkim ortak, bağlı şirket yönetim kurulu üyelerini belirleme gücünü de çoğu zaman elinde bulundurmaktadır. Bu sebeplerle, bağlı şirket yönetiminde hâkim ortağın telkin ettiği dışında, ayrı ve bağımsız bir iradenin oluşması ihtimali oldukça düşüktür. Önemle belirtmek gerekir ki, bu irade, alelade bir çoğunluk pay sahibi iradesinden farklı bir iradedir: Hâkim ortak, bağlı şirketlerin yönetimini, grup/topluluk menfaati doğrultusunda eşgüdümlü hale getirmektedir. Bağlı şirketlerin her birinin ayrı birer gerçekliği vardır, ancak hâkim ortak bu şirketleri adeta sadece kendi veya esasen topluluk gerçekliğini gözeterek yönetir.⁵

Bir ekonomik yoğunlaşma modeli olan ÇUŞ'lar da bir yandan tüm dünya üretimine geniş katkıda bulunan diğer yandan ise kalkınmakta olan ülkelerin bu çabalarında önemli rol oynayan günümüzün ekonomik aktörleridir.⁶

Farklı devletlerin sınırları içerisinde faaliyetlerini sürdürmek üzere varlık gösteren ve genelde her biri bulunduğu devlette tescilli olan farklı yapıların⁷ genellikle tek bir ana ortaklığa (hâkim ortak) bağlı ve kontrolü altında olduğu ve tüm bu yapılar arasında koordineli sınırötesi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği kurumsal organizasyona ÇUŞ denmektedir. Bu şirketlerde hâkim ortak karar alma süreçlerini ve idari mekanizmaları uluslararası ölçekte sürdürmektedir. Ayrıca hâkim ortak ve ona

---

⁵ Özcanlı, F.B., (2021), s.13

⁶ Poroy, R. (1974) *Çok Uluslu Ortaklıklarla İlgili Hukuki Sorunlar*, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Yıl: 8 Sayı: 11, s.439

⁷ İki holding ortaklığının birleşmesiyle kurulan Royal Dutch/Shell bu durumun en önemli örneklerindedir. “*Bir Hollanda firması olan Royal Dutch ile İngiliz firması olan Shell Transport 1907 yılında birleşerek Royal Dutch/Shell grubunu oluşturmuşlardır. Hem İngiliz hem de Hollanda kanatlarında üst düzeyde bir ana ortaklığı ve bir de holding ortaklığı vardır. Hollanda ana ortaklığı, ikinci düzeyde gördüğümüz holding ortaklıklarının her ikisinde de yani hem İngiliz hem de Hollanda holding ortaklığında %60 pay almıştır. Buna karşın İngiliz ana ortaklığı hem İngiliz holding ortaklığında hem de Hollanda holding ortaklığında %40 pay almıştır. Royal Dutch ve Shell Transport ana ortaklıklar olarak işletme faaliyetlerine karışmazlar. Ana ortaklıkların topluluk içinde yatırımların gerçekleştirilmesinde aracılık yaptığı, ortaklık karını pay sahiplerine kanalize ettiği bir tür aracı olduğu anlaşılmaktadır. Bataafse Internationale ChemiE Maatschappij N.V. ve Bataafse International Petroleum Maatschappij N.V. Lahey’de, Shell Int. Petroleum Company Ltd. ve Shell Int. Chemical Company Ltd. Londra’da bulunmaktadır. Bu ortaklıklar, Topluluk ortaklıkları faaliyetlerini koordine eder. Royal Dutch/Shell Group’un kendi başına bir tüzel kişiliğinin olmadığını ve ana ortaklıkların bir araya gelmeleriyle oluştuğu belirtilmelidir*” Kabaalioğlu, H. A. (1982) *Çok Uluslu İşletmeler Hukuku*. 1. Baskı. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları, ss.81-82

bağlı, bağlı şirketler arasında neredeyse her türlü ekonomik değer ve çıktının sınırötesi bir şekilde rahatlıkla hareket etmesi mümkündür.⁸

ÇUŞ'lar genellikle çeşitli anonim şirketlerden⁹ veya diğer tür ticari ortaklıklardan oluşmaktadır. Her birinin kendi başına tüzel kişiliği olan bu birbirine bağlı şirketler, tek bir ekonomik birlik ortaya çıkarmaktadırlar. Ancak bu kurumsal yapının bir tüzel kişiliği yoktur.¹⁰ Değişik tabiiyette olan şirketlerin veya başka tür tüzel kişilerin, ortak kontrol ve ortak yönetim stratejisine bağlanarak oluşturdukları bu ekonomik birleşme, tüzel kişiliği olmayan ÇUŞ'lara vücut vermektedir. Bu nedenle biz de ÇUŞ'ları, dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan ve tek bir ekonomik birlik altında toplanan, uluslararası düzeyde yapılanmış, işletme faaliyetlerini birden fazla ülke üzerinden yürüten ve birden fazla ulusal hukuk alanının etkisine giren¹¹ bir uluslararası şirketler topluluğu¹² olarak ifade etmekte herhangi bir sakınca görmüyoruz.

İçerdikleri unsurlar bakımından ayrıışan veya en azından aralarında nüanslar olan birçok tanımdan ortak olarak anlaşılan şudur ki; bir şirketler topluluğunun ÇUŞ olarak nitelenebilmesi için, başka devletlerin sınırları içerisinde yaptığı yatırımların portfolio yatırımların ötesinde doğrudan yatırımlar olması gerekmektedir. Bir başka önemli ortak nokta da ÇUŞ'ların, kendisini oluşturan topluluk yapısındaki bağlı şirketler arasındaki faaliyetleri ve ekonomik değerlerin dağıtımını sınır aşan bir ölçekte koordine edebilmesidir.¹³

---

⁸ Baran, D. (2020) *Çok Uluslu Şirketlerin Uluslararası Hukuk Kişiliği*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.7

⁹ "Holding şirketler birer anonim şirket olmasına karşılık, şirketler topluluğu tüm şirket türlerini hâkim veya bağlı şirket statüsüyle bünyesinde bulundurabilmektedir. Bir holding anonim şirket, şayet iştirak ettiği şirketler üzerinde hâkimiyet tesis etmişse, bu durumda "holding şirketin" hâkim şirket olduğu bir şirketler topluluğu ortaya çıkmış olacaktır" Özsu, G., (2021), s.38

¹⁰ Kabaalioğlu, H.A., (1982), s.33

¹¹ Benzer yönde görüş için bkz. Tekin, C. (2007) *Avrupa Birliği ve Türk Hukuku'nda Çok Uluslu Şirketlerin İflası*. 1. Baskı. İzmir: Güncel Yayınevi, s.5

¹² "Berthold Goldman, "Çok Uluslu Ortaklıklar Topluluğu, ekonomik yönden tek bir işletmeyi oluşturmayan veya hiç değilse faaliyetleri yakinen koordine edilen, bir ana ortaklığın idaresi altında uluslararası çalışmalarını sürdüren, birden fazla ülkeyle ilişkili, hukuken bağımsız ortaklıklar topluluğudur" şeklinde bir tanım benimsemiştir" Kabaalioğlu (1982), s.36

¹³ Baran, D., (2020), s.12

1.2. Kavramlar

1.2.1. Yatırım

Yatırım, ekonomi biliminde tasarruf etmek veya tüketimi ertelemek anlamında kullanılırken; ticaret ve işletmecilikte ise kısa ve uzun vadeli gelir elde etme amacıyla aynı veya nakdi unsurları sermaye olarak kullanmak olarak tanımlanabilmektedir.¹⁴

Uluslararası yatırım hukuku,¹⁵ yabancı yatırımlara ilişkin muamele standartlarını ve bu standartların uygulanma şartlarını incelediğinden ve sosyal, ekonomik ve siyasal ihtiyaçların¹⁶ şekillendirilmesiyle bir gelişim süreci geçirdiğinden ötürü yatırım kavramının bu hukuk alanı içerisindeki sınırlarının çizilmesi önemlidir. Uluslararası yatırım hukukunda yatırım terimi üzerinde bir uzlaşma bulunmamaktadır. Uluslararası sözleşmelerde yapılacak tanımın bütün yatırım türlerini kapsamaması, gelişen koşullara ve ihtiyaçlara göre farklı tanımlar yapılması veya bu kavrama süreç içinde gereken eklemelerin yapılabilmesi ihtimallerine binaen bilinçli olarak bir tanım yapmaktan kaçınıldığı görülmektedir¹⁷. Bu paralelde gerek iki taraflı gerekse çok taraflı yatırım anlaşmalarında bir yatırım tanımı yapmak yerine, yatırım olarak kabul edilecek hakların ve varlıkların sayılmasıyla yetinilmektedir.¹⁸ Örnek olarak 1992 yılında imzalanan Türkiye-Japonya İkili Yatırım Anlaşması'nda,¹⁹ Türkiye'nin 2009 tarihli Model İkili Yatırım Anlaşması'nda, Enerji Şartı Anlaşması'nda²⁰ ve ABD, Meksika ve Kanada

---

¹⁴ Baykal, M. (2014) *Hukuksal ve Kurumsal Bağlamda Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. İnci Bası. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. s.13; “*Salacuse ise yatırımı, gerçek veya hükmi şahısların bir kazanç veya kar elde etmek amacıyla belirli bir kaynak taahhüdünde bulunması olarak tanımlamaktadır.*” Kayıhan, Ş. ve Kara, E. (2017) *Uluslararası Yatırım Hukuku (Doğrudan Yatırımlar)*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.107

¹⁵ Albayrak, G. (2018) *Uluslararası Yatırım Hukukuna Küresel Anayasacılık Yaklaşımı*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık. s.20

¹⁶ Ener, M. A. (2020). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'ye Girişi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi. s.8

¹⁷ Ener, M. A., (2020), s.7

¹⁸ Kayıhan ve Kara, (2017), s.107

¹⁹ Albayrak, G., (2018), s.21

²⁰ 4519 sayılı Kanun'la onaylanan Enerji Şartı Anlaşması (The Energy Charter Treaty), *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 24107, 25 Mayıs 2000 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/20000712M1-6.pdf> (Erişim tarihi: 16.01.2021)

Anlaşması (USMCA)'nda²¹ yer alan yatırım kavramları verilebilir. Türkiye-Japonya İkili Yatırım Anlaşması'na göre yatırım:²²

“(1) ‘Yatırımlar’ terimi, aşağıda belirtilenler dâhil olmak üzere, her türlü mal varlığını kapsar:

(a) Hisse ve bir şirkete katılımın diğer şekilleri;

(b) Yatırımla ilgili ekonomik bir değeri bulunan ve sözleşme konusu işten kaynaklanan hak ve para alacağı;

(c) Taşınır ve taşınmaz mallarla ilgili haklar;

(d) Buluş patentleri, ticarî markalar, ticarî isimler, ticarî etiketler, diğer endüstriyel mallar ve know-how ile ilgili haklar ve;

(e) Tabii kaynakların çıkartılması ve kullanılmasını da içeren haklar.”

olarak ifade edilmektedir.

Türkiye'nin 2009 tarihli Model İkili Yatırım Anlaşması'nda ise yatırım şu şekilde tanımlanmaktadır:²³

“Yatırım, bir Akit devletin ülkesinde onun kanun ve düzenlemelerine uygun olarak kalıcı ekonomik ilişkiler kurmak amacıyla edinilen, iş faaliyetleriyle ilgili olan, her türlü varlıktır.”

Türkiye'nin tarafı olduğu çok taraflı bir uluslararası anlaşma olan Enerji Şartı Anlaşması'nda yatırım, Anlaşma metninde sayılanlarla sınırlı sayıda olmak üzere, bir yatırımcı tarafından doğrudan veya dolaylı olarak sahip olunan ya da kontrol edilen her türlü varlığı ifade etmektedir.²⁴

Yürürlük tarihi 1 Temmuz 2020 olan ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North American Free Trade Agreement- NAFTA)'nın yerine geçen çok

---

²¹ NAFTA'nın yeniden müzakeresi sonucunda USMCA taslak metni 30 Eylül 2018 günü tamamlanmış ve 30 Kasım 2018 günü taraf devletlerin liderleri tarafından imzalanmıştır. Anlaşma 1/7/2020 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Office of the United States Trade Representative [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement/agreement-between> (Erişim tarihi: 16.01.2021)

²² Albayrak, G., (2018), ss.21-22, ayrıca aynı eserde bkz. dpn.61

²³ Ener, M.A., (2020), s.9

²⁴ Ener, M.A., (2020), s.10

tarafli serbest ticaret anlaşması USMCA’da da yatırım²⁵ kavramı tanımlanmıştır. Söz konusu Anlaşma’ya göre yatırım, bir yatırımcının doğrudan veya dolaylı olarak sahip olduğu veya kontrolünde bulundurduğu; yatırımın, sermaye veya diğer kaynakların özgülmesi, bir getiri veya kar beklentisi veyahut risk alma, özelliklerine sahip olan bütün varlıklardır. Bu varlıklar yatırıma dahildir,²⁶

“a. Girişim,

b. Hisseler, hisse senetleri veya bir girişime, ortaklığa hakça katılımın diğer şekilleri,

c. Bono, teminatsız borç senedi, diğer borçlanma enstrümanları ve krediler,

d. Vadeli işlemler, opsiyon işlemleri ve diğer türev ürünler,

e. Anahtar teslim sözleşmeler, inşaat, yönetim, üretim, imtiyaz, gelir paylaşımı akitleri ve benzer akitler,

f. Fikri mülkiyet hakları,

g. Lisanslar, izinler, ruhsatlar ve Tarafların hukuklarına dayanan benzer haklar,

h. Diğer maddi ve maddi olmayan mülkiyet, taşınır veya taşınmaz mallar ve kanuni ipotek hakkı, ipotek, rehin, oturma hakkı gibi ilgili aynı haklar,”

Yatırım anlamına gelmeyen varlıklar:

i. Yargısal veya idari makamların verdiği karar veya hükümler,

j. Şunlardan kaynaklanan para alacakları:

(i) Bir tarafın ülkesindeki girişim veya gerçek kişi ile diğer tarafın ülkesindeki girişim arasında yapılan ticari mal veya hizmet satımı sözleşmeleri,

---

²⁵ USMCA (2020) 14. Bölüm- Yatırım (USMCA chapter 14-Investment) [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://ustr.gov/sites/default7files7agreements/FTA/USMCA/text/14_Investment.pdf (Erişim tarihi: 16.01.2021)

²⁶ Ener, M.A., (2020), ss.11-12

(ii)J ve i bendinde ifade edilen ticari sözleşmelerle bağlı kredi uzantısı.”

Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi (ICSID) Konvansiyonu,²⁷ çok taraflı yatırım uyuşmazlıklarında en çok başvuru alan anlaşmalardan biridir. ICSID Merkezi'nin yetkisinin oluşması için, Konvansiyon'un 25. maddesi²⁸ kapsamında, söz konusu uyuşmazlığın bir yatırımdan kaynaklanması gerekmektedir.²⁹ Ancak ICSID Konvansiyonu'nda yatırım kavramı tanımlanmamış³⁰ olmakla birlikte yatırım kavramının tanımlanmasında mihenk taşı olan Salini kararında³¹ ortaya konan ve “Salini Testi” olarak da adlandırılan yaklaşımda yatırım için belirli kriterlerin ortaya koyulduğunu görmekteyiz. Bu kriterlere göre yatırım katkı sağlamalı, belirli bir süre varlığını korumalı, faaliyeti bir risk unsurunu içermeli ve ev sahibi devletin ekonomik kalkınmasına yardım etmelidir.³² 1993 tarihli Dünya Bankası Murahhas Üyeler Raporu'nda da ifade edildiği gibi Konvansiyon'da yatırım kavramının tanımına yer verilmemesi bir eksiklik olmayıp, aksine tarafların bilinçli bir tercihi ortaya koyduğu ifade edilmektedir³³. Verdiğimiz örneklerde de görüleceği üzere, doğrudan bir tanım yapmak yerine, devletler kendi iç mevzuatları ve taraf oldukları yatırım anlaşmaları ile yatırım kavramının çerçevesini belirlemektedirler.

Yatırım kavramı; yabancı yatırım, doğrudan yatırım, dolaylı yatırım, kamu yatırımı ve özel yatırım şeklinde bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.

---

²⁷ ICSID Convention, Regulations And Rules (2006) [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID%20Convention%20English.pdf> (Erişim tarihi:20.01.2021)

²⁸ Article 25: “*The jurisdiction of the Centre shall extend to any legal dispute arising directly out of an investment, ...*” ICSID Convention, Regulations And Rules (2006) [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID%20Convention%20English.pdf> (Erişim tarihi:20.01.2021)

²⁹ Baykal, M., (2014), s.22

³⁰ Avşar, M. (2017) *ICSID Konvansiyonuna Göre Yatırım Kavramı*, Public and Private International Law Bulletin, Vol.37(2): 101 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/410744> (Erişim Tarihi: 20.01.2021)

³¹ ICSID Tahkim Mahkemesi Arb/00/4 numaralı 31 Temmuz 2001 tarihli, Salini Construttori S.P.A. and Italstrade S.P.A. v. Kingdom of Morocco kararı [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0738.pdf> (Erişim Tarihi: 20.01.2021); Avşar, M., (2017), ss.116-123

³² Albayrak, G., (2018), s.22; Kayıhan ve Kara (2017), s.108

³³ Yılmaz, A. Ç. (2013) *Uluslararası Enerji Yatırımlarının Korunması*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.27-28

1.2.2. Yabancı Yatırım

Yabancı gerçek ya da hükmi şahısların, tabi olduğu devletin ülkesi dışına çıkarak, başka devlet veya devletlerde faaliyette bulunmaya başlamaları ile yabancı yatırım kavramı doğmuştur.³⁴

“Sermaye ve malların, ev sahibi bir ülkedeki bir girişimin işletmesinde kullanılmak üzere, girişimin kazancına doğrudan veya dolaylı ortaklık karşılığında, bir ülkeden diğer bir ülkeye transferidir” şeklinde tanımlanmakla birlikte “Bir ülkeden başka bir ülkeye maddi veya maddi olmayan varlıkların transferi ile o ülkede kullanımı sonucunda sahip olunan varlıkların tamamen veya kısmen kontrolüyle servet oluşturma amacını içerdiği” ifade edilmektedir.”

Yabancı yatırım için üzerinde uzlaşmış genel bir tanım mevcut olmamakla birlikte iki veya çok taraflı yatırım anlaşmalarında, varlık tabanlı (asset based), işlem tabanlı (transaction based) ve teşebbüs tabanlı (enterprise based) olmak üzere üç farklı tanımlamanın yapıldığı görülmektedir.³⁵

Bu tanımlamalar içerik itibariyle geniş tutulmakta ve varlıklar haricinde sermaye akışı, menkul ve gayrimenkul mallar, şirketler üzerindeki menfaatler, alacaklar, fikri ve sınai haklar ve imtiyazlar bu yabancı yatırım kapsamında mütalaa edilmektedir.³⁶

*“Varlık temelli tanımlamalar çerçevesinde ikili yatırım antlaşmalarının konuya yönelik sergilediği yaklaşımlar üçlü bir tasnife tâbi tutulabilir. Bazı ikili yatırım antlaşmalarında münhasıran yatırım türlerine ilişkin örnek bir listeye yer vermek suretiyle varlık temelli yatırım tanımlamaları yapılmaktadır. Bazılarında ise bu mahiyetteki liste yanında, yatırım kapsamında yer alması gereken karakteristik özelliklere de vurgu yapılması tercih edilmektedir. Yatırım türlerine ilişkin tahdidi nitelik taşıyan bir listeye yer verilmesi, ikili yatırım antlaşmalarında benimsenen diğer bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir”.*³⁷

---

³⁴ Ener, M.A., (2020), s. 12. Ayrıca aynı eserde bkz dpn. 27-28

³⁵ Turanlı, H. (2008). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Hukuki Çerçevesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, s.6

³⁶ Turanlı, H., (2008), s.6

³⁷ Yılmaz, A.Ç., (2013), s.62

İşlem tabanlı tanımlarda esas alınan ise, yatırımcıların yerli varlıkları iktisap edebileceği mal akışlarıdır. Örneğin, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesine Dair Kanun (OECD Code of Liberalization of Capital Movements)'da yatırım tanımlanmamış ancak liberalleşme yükümlülüğüne tabi yerleşik (resident) ve yerleşik olmayanlar (non-resident) arasındaki sermaye transferlerinin, iç ve dış yatırım da dahil olmak üzere bir liste yapılmıştır.³⁸ Teşebbüsü esas alan tanımlamalara baktığımızda, yatırımların serbestleştirilmesi ve korunması konuları, yatırım yapılan ülkedeki teşebbüslerle sınırlandırılmıştır.³⁹

Devletlerin yabancı yatırım mevzuatlarında yabancı unsur belirlenirken yatırım yapan kişinin vatandaşlığı veya yerleşim yeri kriterlerini dikkate aldıkları gözlemlenmiştir.⁴⁰ Gerçek kişiler bakımından tabiiyetin⁴¹ tespiti kolaydır. Yatırımcının şirket olması halinde bu bağın belirlenmesi ise her zaman kolay olmamaktadır. Şirketlerin tâbiyeti, iç hukuk bakımından, yabancı şirketlerin ülkeye girişi, ülkede yerleşmeleri ve bazı haklara sahip olabilmeleri, şube ve acente açabilmeleri açısından önemlidir. Bugün şirketlerin tabiiyetinin tespiti⁴² için idare merkezi ve kuruluş yeri teorilerine başvurulmaktadır.⁴³ Kuruluş yeri sisteminde, ülkede kurulan tüzel kişi, o devletin tabiiyetinde kabul edilmektedir. İdare merkezi sisteminde, şirketin fiili idare merkezi tüzel kişinin kurulduğu ve tüzel kişilik kazandığı ülkede ise o devletin tabiiyetinde kabul edilmektedir. Türk hukukunda bir ortaklığın yabancılık vasfı, ortaklığın faaliyette bulunduğu alanı düzenleyen yasa

---

³⁸ Turanlı, H., (2008), s.6

³⁹ Ibid

⁴⁰ Ener, M.A., (2020), s.12

⁴¹ “*Tâbiyet, devletin tek taraflı egemenlik hakkını kullanarak, şartlarını ve hükümlerini tespit ettiği bir hukuki statü içinde yer alan kişi (gerçek kişi/tüzel kişi) veya şeyle (gemi, hava gemileri) arasında kurulan hukuki veya siyasi bağ olarak tanımlanabilir*” Arat, T. (1970) *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.125; Göger, E. (1975), *Türk Tabiiyet Hukuku*, 3. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, ss.7-8; Doğan, V. (2017) *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 14. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi s.4; Güngör, G. (2019) *Tabiiyet Hukuku*. 7. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, s.1

⁴² Detaylı bilgi için bkz. Güngör G., (2019), s.239-254; Aygül, M. (2007) *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, ss.21-41

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda Bölüm 2.2.4

hükümlerine veya iki taraflı uluslararası anlaşmalara⁴⁴ göre belirlenebileceği gibi TTK'nın⁴⁵ genel hükümlerine göre de tayin edilebilir. Örneğin, yerli olmayan işletmelerin şubeleri hakkında düzenleme içeren TTK m. 40/4 ve 48/3'e göre merkezi Türkiye dışında bulunan işletmeler yabancıdır.

1.2.3. Doğrudan Yabancı Yatırım

OECD'nin doğrudan yabancı yatırımı, ilk kez doğrudan yatırımın amacı ekseninde belirlediği 2008 tarihli raporunda⁴⁶, yatırım istatistikleri dört tür yatırım hareketini doğrudan yabancı yatırım olarak nitelendirmiştir;

- “Birleşme ve alım formu içinde, var olan bir varlığın alımı/satımı (M&A);
- Sıfırdan kurulan girişimler (greenfield);
- Ana paranın genişletilmesi (ek yeni yatırımlar);
- Finansal yeniden yapılandırma.”

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu (DYYK)⁴⁷ m. 2/b'de,⁴⁸ yurt dışından getirilenler ve yurt içinden sağlananlar olmak üzere iki kategori yaratılmış ve yatırım olarak değerlendirilecek unsurlar sayılmak suretiyle belirtilmiştir.

---

⁴⁴ “Türkiye ile Arjantin arasında imzalanan Yatırımların Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma'da “Şirket, kuruluş ve bağlı kuruluş gibi veya herhangi bir şekilde bir Akit tarafın kanunlarına ve ilgili mevzuatına uygun olarak kurulan ve merkezi söz konusu olan Akit tarafın ülkesinde bulunan tüzel kişileri kapsar.” şeklindedir. Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan Yatırımların Teşviki ve Korunmasına ilişkin Anlaşma'da “Taraflardan herhangi birinin yürürlükteki yasalarına uygun olarak kurulmuş ve genel idare merkezi o Tarafın ülkesinde bulunan şirketler, firmalar ya da iş ortaklıkları gibi tüzel kişileri ifade eder” Baklacı, P. ve Akıntürk, E. (2009) İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları Hakkında Genel Bir İnceleme, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt: 25(4), s.492 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/iki-taraflı-yatırım-anlaşmaları-hakkında-genel-bir-inceleme> (Erişim Tarihi: 27.01.2021)

⁴⁵ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 27846, 13 Ocak 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

⁴⁶ OECD (2008), *OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment- Fourth Edition* [Çevrimiçi]. ss.86-87. Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf> (Erişim Tarihi: 23.01.2021)

⁴⁷ 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı:25141, 05 Haziran 2003 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim Tarihi: 21.01.2021)

⁴⁸ “m. 2/b: Doğrudan yabancı yatırım: Yabancı yatırımcı tarafından,

1) Yurt dışından getirilen;

- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye,

- Şirket menkul kıymetleri (Devlet tahvilleri hariç),

- Makine ve teçhizat,

Uluslararası Para Fonu (IMF) ve OECD'nin tanımına göre doğrudan yatırım;⁴⁹

“Bir ekonomide yerleşik olan kişinin (doğrudan yatırımcı) başka bir ülkedeki girişimde uzun süre ortaklık kurmak amacıyla yaptığı uluslararası yatırımlardır.”

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) 2007 yılı Dünya Yatırım Raporu (WIR)'unda⁵⁰ Ulusötesi Şirketler (Transnational Companies) kapsamında yaptığı yatırımcı kavramını, tüzel kişiliğe sahip bir girişimde yabancı yatırımcının %10 veya daha fazla hisseye veya oy hakkına sahip olduğu girişim olarak tanımlamıştır. Burada belirlenen %10 ve daha fazla hisse veya oy hakkı doğrudan yatırım ilişkisi kurulmasında belirleyici faktördür. Doğrudan yatırım girişimleri; yerleşik olmayan yatırımcının işletmenin %50'sinden fazlasına sahip olduğu bağlı şirketler (subsidiaries), yerleşik olmayan yatırımcının %10-%50 arasında sahip olduğu şirketler (associates), yerleşik olmayan yatırımcı tarafından tamamen veya müştereken sahip olduğu tüzel kişiliği bulunmayan şubeler (branches) ve doğrudan veya dolaylı olarak yatırımcıya ait işletmelerdir. DYYK “en az %10” ifadesi ile uluslararası görüşe paralel bir düzenleme getirmiştir.

1.2.4. Yabancı Yatırımcı

1.2.4.1. Yabancı Yatırımcı Olarak Çok Uluslu Şirketlerin Hukuki Çerçevesi

DYYK'ya göre yabancı yatırımcı, yurtdışında ikamet eden Türk vatandaşları ile yabancı ülke vatandaşlığına sahip gerçek kişiler ve yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş hükmi şahsiyetler ve uluslararası kuruluşlardır. Kanun, yabancı kavramını

- Sinaî ve fikrî mülkiyet hakları,

2) Yurt içinden sağlanan;

- Yeniden yatırımda kullanılan kâr, hâsılat, para alacağı veya malî değeri olan yatırımla ilgili diğer haklar,

- Doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar,

Gibi iktisadî kıymetler aracılığıyla;

i) Yeni şirket kurmayı veya şube açmayı,

ii) Menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi veya menkul kıymet borsalarından en az % 10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı ifade eder”.

⁴⁹ Ener, M.A., (2020), s.14; Agwu, M.E. (2014) *Foreign Direct Investments: A Review From The Nigerian Perspective*, Research Journal of The Business and Management, Cilt:1(3), s. 319 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/375202> (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

⁵⁰ UNCTAD (2007), *World Investment Report 2007* (Definitions and Sources) [Çevrimiçi]. s.245. Erişim Adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2007p4_en.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

genişleterek,⁵¹ Türkiye dışında yerleşik olan Türk vatandaşlarını da aynı kapsama dahil etmiştir.

Doğrudan yabancı yatırımcı denilince akla gelen ilk kavram, bir yandan tüm dünya üretimine geniş katkıda bulunan diğer yandan ise kalkınmakta olan ülkelerin bu çabalarında önemli rol oynayan günümüzün ekonomik yoğunlaşma modeli ÇUŞ'lardır. ÇUŞ'ların farklı devletlerin sınırları içerisinde faaliyetlerini sürdürmek üzere varlık gösteren ve genelde her biri bulunduğu devlette tescilli olan farklı yapıların genellikle tek bir hâkim şirkete bağlı ve kontrolü altında olduğu ve tüm bu yapılar arasında koordineli sınırötesi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği kurumsal organizasyon olduğunu daha önce ifade etmiştik. Organizasyon içerisinde neredeyse her türlü ekonomik değerin ve çıktının sınırötesi bir şekilde rahatlıkla hareket edebildiği ÇUŞ'larda hâkim ortak, karar alma süreçlerini ve idari mekanizmaları uluslararası ölçekte sürdürmektedir.

ÇUŞ'lar genellikle çeşitli anonim şirketlerden veya diğer tür ticari ortaklıklardan oluşmaktadır. Her birinin kendi başına tüzel kişiliği olan bu birbirine bağlı şirketler, tek bir ekonomik birlik ortaya çıkarmaktadırlar. Ancak bu kurumsal yapının tüzel kişiliği yoktur.⁵² Değişik tabiiyette olan şirketlerin veya başka tür tüzel kişilerin, ortak kontrol ve ortak yönetim stratejisine bağlanarak oluşturdukları bu ekonomik birleşme, tüzel kişiliği olmayan ÇUŞ'lara vücut vermektedir. Bu nedenle biz de ÇUŞ'ları, dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan ve tek bir ekonomik birlik altında toplanan, uluslararası düzeyde yapılanmış, işletme faaliyetlerini birden fazla ülke üzerinden yürüten ve birden fazla ulusal hukuk alanının etkisine giren uluslararası şirketler topluluğu olarak ifade etmekte herhangi bir sakınca görmemekle birlikte TTK'da ifadesini bulan "şirketler Topluluğu" kavramının ÇUŞ'ları karşıladığı düşüncesindeyiz. İlerleyen bölümlerde uluslararası yatırımın ana aktörü ve bir uluslararası şirketler topluluğu olan ÇUŞ'ları inceleyeceğiz.

---

⁵¹ Gökyayla ve Süral, (2004), s.163

⁵² Kabaalıoğlu, H.A., (1982), s.33

1.2.4.2. Çok Uluslu Şirket Terminolojisi

ÇUŞ'lar ile ilgili terminoloji zenginliği⁵³ işletme ve ekonomi literatüründe tartışılan bu kavramın uygulamasına teorik bir çerçeve ya da model getirme çabalarından kaynaklanmaktadır. Bu görüşe benzer olarak *Kabaalioglu*, çok uluslu ortaklık veya uluslarüstü ortaklık olarak ortaya atılan terimin, hukuki bir kavramı değil daha çok işletme özelliklerini yansıttığını ifade etmektedir.⁵⁴ ÇUŞ'ları ifade etmeye çalışan terminoloji, bu şirketlerin ortaya çıktıkları ülke ya da toplumlara özgü olmakla birlikte, doğduğu ve geliştiği toplumların simgelerini taşıyan terimlerin tümünün dilimizde karşılıklarının bulunduğunu söylemek güçtür.

Kesin bir hukuki tanımın olmaması sebebiyle bu kurumsal yapıyı belirtmek için çok değişik kavramlara başvurulduğu görülmektedir. Her şeyden önce “*Çok Uluslu*” deyimini üzerinde uzun bir süre anlaşma sağlanamamıştır. Literatürde “*Çok Uluslu*” anlamına gelen *multinational*, uluslarötesi anlamına gelen *transnational*, uluslararası *international*, uluslarüstü *supranational* terimleri kullanıldığı gibi *dünya ortaklığı* ve *global ortaklıklar* gibi ifadelerle de rastlanmaktadır.⁵⁵

1.2.4.3. Tanımı

Hem eleştiren hem de taraftarı olanların mutabık oldukları önemli bir nokta vardır ki o da ÇUŞ'ların modern uluslararası ticarete baş aktör haline gelmiş olduklarıdır. Gelişmiş sanayilerin bulunduğu ülkelerin ulusal bütünlüğünü sağlamış işletmelerinin uluslararası ölçekli ekonomik girişimler ile kendi ülkelerinin coğrafi ve hukuki sınırlarından kurtularak başka bağımsız ülke sınırları içerisinde yatırım faaliyetlerinde bulunmaları ÇUŞ'ların doğuşuna ve sonrasında da yayılmasına neden olmuştur. 70'lerde uluslararası ekonomik ilişkiler, politik sınırların ötesinde bir mal ve hizmet akımı çerçevesindeydi.⁵⁶ Lakin bugün, globalleşen dünyada, bu çerçeve çoktan aşılmıştır.

---

⁵³ Şatıroğlu, K. D. (1984) *Çokuluslu Şirketler*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları, s.7

⁵⁴ Kabaalioglu, H.A., (1982), s.17

⁵⁵ Kabaalioglu, H.A., (1982), s.32; Özalp, İ. (1984) *Çok Uluslu İşletmelerin Yönetimi*. 1. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Çalışmaları Vakfı Yayınları, s.10

⁵⁶ Şatıroğlu, K.D., (1984), s.11

Birçok kıstasa tabi tutularak inceleme konusu yapılan ÇUŞ'ların halen herkes tarafından kabul edilebilen bir tanımı yapılamamıştır.⁵⁷ Kavram karışıklığına yol açmamak için, ÇUŞ'lar için yapılan tanımlamaları belli gruplar içinde toplamının yararlı olacağı kanısındayız.⁵⁸

Birinci grup içinde yer alanlar, mali ve ekonomik güç kıstaslarını odak noktasına almaktadır. Bu gücü oluşturan özellikler, şirketin üretken faaliyetlerde bulunması, üretimin birden fazla ülkede yapılmış olması, diğer ülkelerde sahip olduğu kaynakların değeri ve dünya ölçeğinde yaygınlığıdır.⁵⁹ İkinci grup içindeki tanımlamalar operasyonel bütünlüğü temel almakta ve üretken faaliyetlerin birden çok ülkede sürdürülmesini çok uluslu olmanın başlangıç sıfatı saymakla birlikte yeterli görmemektedir. Bu sıfatın yanına şirket bütünlüğünün sağlanması, işletme amaç ve politikası açısından karar verme ve kontrol mekanizmasının merkezileşmesi ve temel faaliyetlerin entegrasyonunu da eklemektedir. Üçüncü grup içindeki yaklaşımlar ise daha çok şirket yöneticilerinin yönetimle ilgili kararlara yaklaşımları üzerinde durmakla birlikte dünya ölçüsünde faaliyetlerin yaygınlaşmasının yanında şirket yönetiminin çok uluslaşmış olmasına da tanımlamada yer vermektedirler.⁶⁰

Baran, farklı devletlerin sınırları içerisinde faaliyetlerini sürdürmek üzere varlık gösteren ve genelde her biri bulunduğu devlette tescilli olan farklı yapıların tek bir hâkim şirkete bir şekilde bağlı olduğu ve tüm bu yapılar arasında koordineli sınırötesi faaliyetlerin gerçekleştiği, farklı uyruklara sahip bir grup şirketten oluşan, bağlı şirketlerin tek bir merkezin sahipliği altında ve ortak bir idari stratejiye tabi olmaları itibariyle birbirine bağlı olduğu şirketleri ÇUŞ olarak ifade etmektedir.⁶¹ Bu şirketlerde hâkim ortak karar alma süreçlerini ve idari mekanizmaları uluslararası ölçekte sürdürmekte, hâkim ortak ve bağlı şirketler arasındaki her türlü ekonomik değer ve çıktı, rahatlıkla sınırötesi hareket edebilmektedir.

---

⁵⁷ Alpar, İ., (1980), s.26

⁵⁸ Ibid, s.28

⁵⁹ Alpar, İ., (1980), s.30

⁶⁰ Kabaalioğlu, H.A., (1982), s.36; Şatıroğlu, K.D. (1984), ss.19-20

⁶¹ Baran, D., (2020), s.7

BM'nin teşebbüs olarak nitelendirdiği ÇUŞ'lar için ulaştığı tanımda,⁶² birden fazla ülkede faaliyette bulunmaya, teşebbüsü oluşturan işletmelerin bir veya birden fazla yerden kontrolüne, hiyerarşik bir yapının ve grup menfaatinin varlığına vurgu yaptığı görülmektedir.

Bir başka tanımda ise ÇUŞ'lar, birden fazla ülkede, bağlı şirketleri yoluyla gelir getirici yatırım ve üretim faaliyetlerinde bulunan, topluluğu küresel seviyede ilgilendiren hususlar hakkında karar alma ve uygulamada merkezileşmiş ve ekonomik faaliyetlerinde bütünleşmiş şirketler topluluğudur.⁶³

Yukarıda verilmeye çalışılan çeşitli tanımlamalardan her birinin, ÇUŞ'ların farklı bir özelliğini yansıttığını söylemek yanlış olmaz. Ancak biz bu çalışmada daha belirgin ve basit bir tanımlamayı kabul edeceğiz. Buna göre ÇUŞ'lar, doğrudan yatırım faaliyetlerini iki ya da daha fazla ülkede sürdüren ve topluluk (grup) menfaatinin ilgilendiren her türlü kararı hâkim şirket/teşebbüs merkezinde alan, topluluk menfaatinin bağlı şirket menfaatlerine tercih eden, bağlı şirketler üzerindeki hâkimiyetiyle onların kararlarını etkileyebilen ve ekonomik faaliyetlerinde bütünleşmiş bir uluslararası şirketler topluluğudur.

1.2.4.4. Tarihsel Gelişimi

Toplum Endüstri Devriminin başından itibaren, iş organizasyonlarının ısrarlı bir eğilimde büyümesini tecrübe etmiştir. İş sektörü, kırsal atölyeden kentsel fabrikaya; yerleşim merkezlerindeki firmalardan bölgesel firmalara ve oradan da ulusal işletmelere evrilmiştir. Yakın zamanlarda işletmeler daha da büyüyerek, küçük ihracat

---

⁶²“Ekonomik işletme birimlerinin hukuki şekli ve uğraşı alanlarına bakılmaksızın iki ya da daha fazla ülkede faaliyet gösteren, işletme birimleri arasında, evrensel stratejiyi oluşturmak üzere, uyumlu ve ortak politikaların saptanmasına yol açan, bir veya birden fazla karar alma merkezlerinin etkili kontrolüne dayalı bir karar alma sistemi altında, nüfuzun sahiplik ya da birimler arasındaki diğer bağlar yolu ile kullanıldığı, bilgi, kaynak ve sorumlulukların birimler arasında paylaşıldığı, bir teşebbüstür” Şatıroğlu, K.D., (1984), s.22

⁶³ “Asıl önemli problemlere, çok uluslu şirketler sebebiyet vermektedir. Bunlar, tek bir üst yönetim altında, çeşitli ülkelerde, üst idareleri bu ülkelerin dışında yer alan yavru şirketler vasıtasıyla faaliyette bulunan ve ekseriya çok güçlü sermayeye sahip şirketlerdir. Bu nevi şirketlerin merkezleri, şeklen, genellikle vergi hukukuna ilişkin düşüncelerle seçilmiş oldukları bir devlette gözüktür. Faaliyetleri tek bir merkezle sınırlı olmaksızın çeşitli merkezlerden idare edilerek yürütülür. Ancak şirket, ekseriya, merkezlerinin bulunduğu veya faaliyetin icra edildiği devletin vatandaşı değildir.” Nomer, E. (2018) *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Yenilenmiş 24. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, s.46

satış noktalarına sahip ulusal firmalardan küresel çapta tek bir yönetim altında koordine edilmiş iş akışını kucaklayan dev ÇUŞ'lara doğru genişlemiştir.⁶⁴

Ticari işletmelerin uluslararası faaliyetleri yeni bir olay olmayıp süregelen ekonomik gelişmenin son aşamasıdır. Çeşitli dönemlerden geçerek gelişen uluslararası işletmelerin dönemlerini şu şekilde bir ayrıma tutmak mümkündür;

Birinci Dönem: Ticaret ve bankacılık dönemi olarak isimlendirebileceğimiz bu dönem 13. yüzyılda başlayıp ve 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu dönemde İtalya'nın kuzeyinde bulunan bazı ticaret ve bankacılık firmalarının birçok Avrupa şehrinde şubeleri olduğu bilinmektedir.⁶⁵

İkinci Dönem: 1850'lerden 1. Dünya Savaşı öncesine kadar süren ikinci dönemde, dış ülkelerde yatırım, sanayi devrimi sonucu gelişmekte olan ham madde ihtiyacı nedenine dayandırılabilir. Bir önceki dönemin özelliği olan mal alışverişi yerine başta madenler olmak üzere hammadde teminine dönük yatırımlar yoğunluk kazanmıştır. Bu dönem sömürücü işletme veya sömür (exploitative) dönemi olarak da isimlendirilmektedir. Bu dönemde çeşitli sömürge yönetimler, ortaya çıkmıştır.⁶⁶

Üçüncü Dönem: Birinci Dünya Savaşı öncesinden, İkinci Dünya Savaşı sonlarına kadar süren bu dönemin genel özelliği, sömürge yönetimlerinin çökmesi olup hammadde temini için yapılan uzun vadeli imtiyaz anlaşmaları nedeniyle "İmtiyazlar Dönemi" olarak da isimlendirilmektedir.⁶⁷

Dördüncü Dönem: Modern ÇUŞ'ların öncülerini 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başından itibaren⁶⁸ uluslararası üretim dönemi olarak adlandırılan bu süreçte görmekteyiz. Bu dönemi "Amerikan Dönemi" olarak adlandırılabilceğini ifade eden yazarlar olmakla birlikte⁶⁹ bu dönemin herhangi bir ulusa bağlı olmayan "Kuzey Atlantik Şirketleşmesi" olarak da adlandırılabilceğini ifade edenler de olmuştur.⁷⁰

---

⁶⁴ Hadari, Y. (1972) *The Structure Of The Multinational Enterprise*, Michigan Law Review, Cilt: 71, s.731 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mlr71&i=743> (Erişim Tarihi: 28.01.2021); Kabaalioğlu, H.A., (1982), s.1

⁶⁵ Kabaalioğlu, H.A., (1982), s.1

⁶⁶ Ibid, ss.1-2

⁶⁷ Ibid, s.2

⁶⁸ Hadari, Y., (1972), ss.736-737

⁶⁹ Ibid, s.739

⁷⁰ Ibid, dnp. 56, s.742

Günümüzde birçok ülkede 500'den fazla şirketi bulunan "Unilever"⁷¹, İngiliz "Lever Brothers" şirketi ve Hollandalı "Margarine Unie" grubunun birleşmesi ilk modern ÇUŞ örneği olarak kabul edilmektedir.

Beşinci Dönem: 20. yy sonu 21. yy başına karşılık gelen ve sermaye, mal ve emeğin dünyanın herhangi bir yerine kolayca transfer edilebildiği "Küreselleşme Dönemi" olarak adlandırabileceğimiz bu dönemde dünya, adeta bir "Pazar" haline gelmiş ve bu pazarın baş rol oyuncusu ÇUŞ'lar olmuştur. ÇUŞ'ların egemenliğindeki uluslararası sermaye bir yandan dünyayı "birörnekleştirirken" diğer yandan üretim verimliliği kavramı ile marka bazlı küresel bir dünya yaratmıştır.⁷² Küresel manada çok önemli bir marka ve çok uluslu şirket olan VISA grubu üzerinden bu dönemi anlatabilecek güzel bir örnek vermek gerekirse, sanal bir örgütsel yapıya sahip olan San Francisco merkezli bu grup, dünyanın dört bir yanında kurulmuş, her birinin görece küçük personeli ve az sayıda taşınmaz bulunan beş bölgesel ofisten oluşmakta ve faaliyetleri VISA kartları çıkartan dünya çapındaki 21.000 finansal kuruluş tarafından yürütülmektedir.⁷³

COVID-19 Küresel Salgın Dönemi ve Sonrası: 2019 Aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan kısa bir süre içerisinde dünyayı etkisi altına alan koronavirüs salgını ÇUŞ'ların ve bağlı şirketlerinin sermaye harcamalarını yavaşlatmıştır. 2020 yılının ilk çeyreğinde uluslararası doğrudan yatırımlar bir önceki yıla oranla %50 seviyesinde düşmüş ve bağlı şirketler bu durumdan en çok etkilenen grup içerisinde olmuştur. ÇUŞ'ların, hükümetlerin sert salgın önlemleri nedeniyle zaten aşağı yönlü olan yatırım öngörülerinin daha da aşağı ineceğine ilişkin ifadeleri UNCTAD'ın düzenlediği COVID-19'un Ticaret ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi -Yeni

---

⁷¹ Hollanda ve İngiltere merkezli bağımsız iki holding ortaklığın koordinasyon anlaşması yapması sonucu ortaya çıkan ve dünyaca ünlü bir ÇUŞ olan Unilever Grubu 30/11/2020 tarihinde tek bir ana şirket, Unilever PLC, altında birleştiğini (unification) ilan etmiştir. [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.unilever.com/news/press-releases/2020/completion-of-unilevers-unification.html> (Erişim Tarihi: 01.10.2021)

⁷² Şimşek, S. (2006) *Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve İnternetin Önemi*, Selçuk İletişim, Cilt: 4 (3), s.172 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177968> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

⁷³ Ibid, s.173

Normale Geçiş (*UNCTAD Impact of the COVID-19 Pandemic on Trade and Development Transitioning To A New Normal*) adlı raporuna yansımıştır.⁷⁴

Bu dönemde, teknoloji öncüsü Apple, Amazon, Google ve Microsoft gibi ÇUŞ'lar hem küresel hem de bölgesel pazardaki yerlerini sağlamlaştırmak için yeni alanlara genişleyerek başlangıç şirketlerine (start-ups) yatırım yapmaktadırlar. Nitekim Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler (KOBİ) ve start-ups'ların bu dönemde ÇUŞ'ların hedefinde olacağı ve hatta satın alınabileceği yönünde görüşler bulunmaktadır.⁷⁵

1.2.4.5. Çok Uluslu Şirketlerin Ülkelere Giriş Yolları

ÇUŞ'lar, ana işletmenin organizasyon yapısında herhangi bir değişikliğe gitmeden, ihracat-ithalat faaliyeti, hisse senedi yatırımı ve lisans anlaşması veya özellikle yönetim ve denetim olanakları barındıran şube açma, yerel şirketlere ortak olma, birleşme-satın alma gibi yöntemlerle ülke dışı faaliyetlerini yürütebilmekte ve yabancı ülkelere giriş yapmaktadırlar.

1.2.4.6. Çok Uluslu Şirketlerin Ülke Ekonomilerine Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımların baş aktörü ÇUŞ'ların yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomilerine hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğu öğretilmektedir. Olumlu etkilerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;⁷⁶

- İstihdam ve meslek içi eğitimlerle nitelikli işgücü yaratabilir,
- Sermaye birikimi sağlayarak ekonomik büyümeye olumlu katkı sunabilir,
- İhracat eksenli yatırımlarda ülkenin rekabet gücünü artırabilir,
- Hem ithal ikamesi malların üretimi hem de ihracat ile ülkenin döviz tasarrufu yapmasını sağlayabilir ve bu sayede ödemeler dengesine katkıda bulunabilir,

---

⁷⁴ UNCTAD (2020) *Impact of the COVID-19 Pandemic on Trade and Development 'Transitioning To A New Normal'*, Washington: United Nations Publications, s.73-74 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/0sg2020d1_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2021)

⁷⁵ Ibid, s.95

⁷⁶ Özalp, İ., (1980), ss. 19-25; Turanlı, H., (2008), ss. 59-70

- Teknoloji transferi ve Ar-Ge çalışmaları ile ülkenin teknolojik gelişimini sağlayabilir,

Genel anlamda gelişmiş ülkelerin güçlü pozisyonları ÇUŞ'ların olumsuz etkilerini önleyebilme kabiliyetine sahiptir. Lakin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde durum ne yazık ki böyle değildir. Olumsuz etkilerini aşağıdaki gibi özetleyebiliriz;⁷⁷

- Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde stratejik ve temel sanayileri elinde bulunduran ÇUŞ'lar, bu ülkelerde bulunan bağlı şirketlerin kararlarını etkileyerek, hatta bizzat kendileri oluşturarak, gelişmekte olan ülkenin ulusal kalkınma hedeflerine ulaşmasını engelleyebilir.
- “Teknolojik bilgi modern üretimde titizlikle saklanan”⁷⁸ stratejik bir değer olmasından ötürü fiyatlandırılması güçtür. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ev sahibi ülkelerin teknolojik kapasite açısından ellerinin ÇUŞ'lara nazaran oldukça zayıf olması lisans sözleşmeleri ile teknoloji transferinin yüksek fiyatlarda yapılmasına neden olabilir.
- ÇUŞ'ların döviz bazında yüksek miktarda sermaye getirmeyip yatırım için mahalli iç kaynakları kullanması ödemeler dengesinin bozulmasına yol açabilir.
- ÇUŞ'lar ödenecek vergi ve gümrük resmi yükünü azaltmak, bağlı şirketlerin kar ve fon transferlerini sağlamak için transfer fiyatı uygulayarak ülkeyi zarara sokabilir.

1.3. Türkiye’de Çok Uluslu Şirketler

Ekonomik anlamda küreselleşmenin daha da hızlanmasıyla ÇUŞ'lar, uluslararası yatırımların seviyelerinin ve yatırım bölgelerinin belirlenmesinde baş aktör olmuşlardır. Sermaye ve teknoloji konularındaki güçleri yatırım yaptıkları ülkelerin refah seviyesinin artmasında önemli bir katalizör olduğundan dünya ekonomisindeki birçok ülke kapılarını bu şirketlere açmıştır.

---

⁷⁷ Kabaalioglu, H.A., (1982), s.111; Turanlı, H., (2008), ss.71-75; Özalp, İ., (1980), s. 187

⁷⁸ Kabaalioglu, H.A., (1982), s. 162

Türkiye yerli sermayenin yetersiz olması sebebiyle, kalkınma hedeflerine ulaşmak için, geçmişte olduğu gibi bugün de dış finansmana ihtiyaç duymaktadır. 2019 yılında dünyanın en büyük 500 şirketinin 33,3 trilyon dolar hasılat elde ettiği ve 2,1 trilyon dolar kar ettiği ve yaklaşık 70 milyon insana istihdam yarattığını⁷⁹ düşünürsek, Türkiye için ÇUŞ'ların yatırımı büyük önem arz etmektedir. Çam'ın eserinde vurguladığı gibi çok uluslu faaliyet, çağımız toplumlarının temel yönlendiricisi olup, 21.yy uygarlığının ana ögesidir.⁸⁰ Yatırım Danışma Konseyi'nin 2016 tarihli raporu⁸¹ incelediğinde, Türkiye'de, yürürlükte bulunan yatırım teşvik sistemlerine ek olarak çıkarılan kanunlar ve kanun hükmünde kararnamelemler ile proje bazlı destek sistemi hayata geçirilerek ÇUŞ'ların ülkeye girişinin kolaylaştırılmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

1.3.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nda Yer Alan Yatırım Giriş Yöntemleri ve Hâkim Ortak-Bağlı Şirket Açısından Değerlendirilmesi

Çok uluslu şirketler DYYK m. 2/b'de belirtilen şekillerde Türkiye'ye giriş yapabilirler.

DYYK Uygulama Yönetmeliği'nin⁸² 17. maddesi⁸³ ÇUŞ'ların kurabilecekleri veya iştirak edebilecekleri şirketlerin TTK'da düzenlenen şirketler ile 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK)'nda⁸⁴ düzenlenen adi şirket olabileceğini düzenlemiştir.

---

⁷⁹ Fortune Global 500 (2019), *Global 500* [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://fortune.com/global500/> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

⁸⁰ Çam, E. (1987) *Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 45 (1-4), s.95 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8398> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

⁸¹ Yatırım Ortamını İyileştirme Koordinasyon Kurulu Raporları. (2016). *Türkiye Yatırım Danışma Konseyi İlerleme Raporu 2016*, ss. 12-13 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://yoikk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

⁸² Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı:25205, 20 Ağustos 2003 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

⁸³ DYYK Uyg. Yön. m. 17/2;

“Adi ortaklık, konsorsiyum, iş ortaklığı, ortak girişim gibi isimler altında sözleşmeye dayalı olarak kurulan ve Türk Ticaret Kanunu'nda düzenlenen şirketlerin belirgin niteliklerini taşımayan ortaklıklar, Kanun'un uygulanması bakımından adi şirket sayılırlar.”

⁸⁴ 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 27836, 11 Ocak 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

Türk hukukunda her çeşit iş kolu yabancı yatırımlara açık⁸⁵ olmakla birlikte kural olarak yabancı yatırımcılar milli muameleye tabidirler.⁸⁶ TTK'da düzenlenen şirketler; kolektif şirket (TTK m. 211 vd.), anonim şirket (TTK m. 329 vd.), limited şirket (TTK m. 573 vd.), adi komandit veya sermayesi paylara bölünmüş komandit şirket (TTK m. 304 vd. ve m. 564 vd.) ve kooperatiflerdir.⁸⁷ TBK m. 620'de⁸⁸ ifadesini bulan adi şirket'tir. Her iki kanun da Türkiye'de kurulacak şirketlerde şirket ortaklarının vatandaşlığı bakımından herhangi bir sınırlama getirmemiştir.⁸⁹ Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Türkiye'de ayrı şirket olarak örgütlenen ancak ÇUŞ'lar için ekonomik açıdan şube niteliği taşıyan bir bağlı şirket, statüdeki idare merkezinin tabiiyetini taşıyacaktır. Diğer bir ifadeyle, bu bağlı şirket Türk tabiiyetinde olacaktır.

Bunun yanında yabancı yatırımcı olarak ÇUŞ'lar, lisans anlaşması, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarıyla da ülkeye girebilmektedirler.⁹⁰ Ayrıca DYYK, joint venture (ortak girişim) ve konsorsiyum yolu ile ÇUŞ'ların ülkeye girişine olanak tanımaktadır.

Ortak girişim, iki veya daha fazla gerçek ya da tüzel kişinin belirli bir iktisadi amaç için oluşturdukları birliği ifade etmek amacıyla kullanılan iktisadi bir kavramdır. Ekonomik bir kavram olan ortak girişim, sözleşmesel ortak girişim ve sermayeye katılmalı ortak girişim olarak hukuki müessesenin özellikli bir görünümü olarak ortaya çıkmaktadır.⁹¹ Bu birliği oluşturan kişiler kaynaklarını ortak bir çıkar doğrultusunda risk üstlenerek birleştirirler. Bu birliktelikte taraflar, patent, genel yönetim bilgisi, makine, teçhizat, teknoloji gibi fiziksel varlıklar, pazar hakkında bilgi, dağıtım kanalları, malzeme, işgücü, finans gibi kaynaklarıyla birliğe katılabilirler.⁹² Bu sayede taraflar yetersiz olan kaynaklarını, başka bir işletme aracılığıyla karşılamaktadır.

---

⁸⁵ Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2018) *Yabancılar Hukuku*. 24. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, s. 236

⁸⁶ Ener, M.A., (2020), s.222

⁸⁷ 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 13195, 24 Nisan 1969 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

⁸⁸ Ayrıca, 6098 sayılı TBK m. 620/2 hükmü bir şirketin, kanunla düzenlenmiş şirketlerin ayırt edici niteliklerini taşınamaması halinde adi şirket sayılacağı hükmünü içermektedir.

⁸⁹ Çelikel ve Gelgel, (2018), s. 241

⁹⁰ Çelikel ve Gelgel, (2018), s. 242

⁹¹ Altay, S. A. (2009) *Anonim Ortaklıklar Hukukunda Sermayeye Katılmalı Ortak Girişimler*. 1. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, s. 35

⁹² Yılmaz, G. (2018) *Pay Sahipleri Sözleşmesinden Doğan Birlikte Satma Hakkı ve Birlikte Satışa Zorlama Hakkı (Tag Along & Drag Along rights)*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s. 52

Konu bakımından inceleyecek olursak, sözleşmeye dayalı ortak girişimler, tek bir işin ya da geçici nitelikteki faaliyetlerin yürütülmesine hizmet eden ve kazanç elde etme gayesine yönelmiş bir yapı iken, sermayeye katılmalı ortak girişimler daha uzun zamana yayılan ticari nitelikli çalışmaların bir örgütlenme düşüncesi içerisinde ortaklaşa yürütülmesine zemin oluşturur.⁹³

Sözleşmesel ortak girişimlerde taraflar, belirli bir faaliyetin gerçekleştirilmesi amacına yönelik bir iş birliği olduğundan hem öğretide hem de Yargıtay içtihatlarında⁹⁴ yer alan görüşler, ortak girişim sözleşmesinin adi ortaklığın bir görünüm biçimi olduğu yönündedir.⁹⁵

Sermayeye katılmalı ortak girişimler, stratejik bir iş birliğine zemin oluşturan ve temel sözleşme olarak adlandırılan bir sözleşme uyarınca ekonomik açıdan bağımsız en az iki kişi tarafından kurulan ve ortaklaşa kontrol edilen, kalıcı ekonomik faaliyetleri yürütme ve özellikle riski tasfiye etme amacına yönelik bir ticaret ortaklığının kurulmasını öngören bir modeldir.⁹⁶ Gerçekten de bu özellikleri nedeniyle sermayeye katılmalı ortak girişimin üç alana etki ettiğini söyleyebiliriz. Bir borçlar hukuku sözleşmesi olan ve şirketin kurulmasına yönelik temel sözleşmenin yer alması bakımından borçlar hukukuna, ortak girişim şirketi olarak adlandırılan şirketin kurulmasını beraberinde getirmesi ve bu şirketin ortak kontrole tabi olması nedeniyle şirketler hukukuna, piyasanın yapısında meydana gelen değişiklikler nedeniyle de rekabet hukukuna etki etmektedir.⁹⁷

Konsorsiyum, nitelik itibariyle süreklilik arz etmeyen ticari bir faaliyet kapsamında, kişilerin belirli bir işi veya işler dizisini birlikte gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelmeleri ve bunlardan her birinin diğerlerinden bağımsız olarak işin sadece bir bölümünün yerine getirilmesini üstlenmesi durumu olarak tanımlanır.⁹⁸

---

⁹³ Altay, S.A., (2009), s. 38

⁹⁴ Yargıtay 11. HD. E.2014/18540, K. 2015/493 T.16.01.2015, Lexpera [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-2014-18450-k-2015-493-t-16-1-2015>; Yargıtay 12. HD. E. 2012/22443, K. 2012/40365 T.27/12/212, Lexpera [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/12-hukuk-dairesi-e-2012-22443-k-2012-40365-t-27-12-2012>. (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

⁹⁵ Altay, S.A., (2009), s. 51

⁹⁶ Ibid, s. 264

⁹⁷ Ibid, s. 141

⁹⁸ Abdelfatah, S. (2017) *Tüzel Kişiliği olmayan Ortaklıklarda Yönetim*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s.120

Konsorsiyum, iştirak halinde sahip oldukları bir malvarlıklarının olmaması ve ortakların müteselsil sorumluluklarının sözleşmeyle ortadan kaldırılabilmesi yönleriyle adi şirketten ayrılrsa da hukuki nitelik açısından, öğreti ve yargı kararlarına göre adi şirket olarak nitelendirilmektedir.⁹⁹

Yukarıda da belirttiğimiz üzere sözleşmesel ortak girişimler ve konsorsiyum tipi ortaklıklar adi şirket hükümlerine tabi olduklarından TTK'nın şirketler topluluğu hükümleri kapsamındaki hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisi ve dolayısıyla topluluk hükümlerinin uygulama alanı dışındadırlar.¹⁰⁰ Ancak sermayeye katılmalı ortak girişimleri karakterize eden “ortak kontrol” kavramı TTK'nın şirketler topluluğuna ilişkin düzenlemelerinde yer almamaktadır. Bu nedenle sermayeye katılımlı ortak girişimlerin şirketler topluluğu bünyesinde yer almamaları durumunda şirketler topluluğu hükümleri doğrudan uygulama alanı bulamayacaktır. Aksinin kabulü halinde ise, bu müessesenin şirketler topluluğuna dahil olmasının yol açtığı meseleler bakımından şirketler topluluğu hükümlerinin uygulanması söz konusu olacaktır.¹⁰¹

1.3.2. Yabancı Yatırıma İlişkin Olarak Sektörlere Göre Getirilen Türkiye'deki Özel Düzenlemeler

Türkiye'de DYYK'ya göre, açıkça doğrudan yabancı yatırım yapılması yasaklanmadıkça, yatırım ortamının serbest olduğu kabul edilmelidir¹⁰². Yasa koyucu DYYK m. 3-a gerekçesi¹⁰³, Türkiye'nin liberal bir tutumla kısıtlayıcı politikalardan vazgeçtiğini açıkça ortaya koymaktadır. Yine de kanunu koyucunun bazı

---

⁹⁹ Abdelfatah, S., (2017), s.120

¹⁰⁰ “Türk hukukunda ise, şirketler topluluğu için “ticaret şirketleri” esas alınmakla birlikte, uygulamadaki olgular da dikkate alınarak 195. maddenin 5. Fıkra hükmünde çok geniş istisnalardan oluşan bir çerçeve sunulmuştur. Bu durumda Türk hukukunda, şahıs ve sermaye şirketleri ayrımı yapılmaksızın tüm ticaret şirketleri (m.124), şirketler topluluğunun üyesi olabilecektir.” Pulaşlı, H. (2020) *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*. 6. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s.162

¹⁰¹ Altay, S.A., (2009), s.363

¹⁰² Ener, M.A., (2020), s. 239

¹⁰³ “Doğrudan yabancı yatırımların ülkelerin iktisadi kalkınmasına olan katkısı ve bu yatırımları çekmek konusunda giderek yoğunlaşan rekabet, ülkelerin yabancı yatırımlara yönelik sektörel kısıtlamaları ortadan kaldırmalarını veya en az düzeye indirmelerini gerektirmiştir” Ener, M.A., (2020), s. 239

sektörlerde¹⁰⁴ yaptığı özel düzenlemeler ile yatırım kısıtlamalarını devam ettirdiğini görmekteyiz.

Biz bu bölümde, Türkiye’de ÇUŞ’lar tarafından yatırım alanı olarak seçilebilecek bazı sektörlerle ilişkin düzenlemeleri hâkim ortak bakış açısıyla değerlendireceğiz.

1.3.2.1. Taşımacılık Sektörü

Taşımacılık sektörü kapsamına hava, deniz, kara ve demiryolu taşımacılığı girmektedir.¹⁰⁵ Kara taşımacılığında ÇUŞ’ların bir Türk şirketinde hâkim ortak olmasını engelleyebilecek herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır.

Sivil havacılık sektörü 2920 sayılı ve 14.10.1983 tarihli Türk Sivil Havacılık Kanunu (TSHK)¹⁰⁶ ve 2013 tarihli Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği¹⁰⁷ ile düzenlenmektedir. Ticari hava taşımacılığı kapsamında TSHK ve Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği’nde yer alan düzenlemelere baktığımızda, bu sektörde faaliyet gösteren şirketin evleyleyete Türk kanunlarına göre kurulması ve merkezinin Türkiye’de olması gerektiğini görmekteyiz.¹⁰⁸ Bununla birlikte, İşletme Yönetmeliği’nin 9. maddesine göre, paylarının en az %51’i nama yazılı olmalı ve çoğunluk payları ve yönetim kurulu üyeleri ile oy hakkı çoğunluğunun ve kontrolünün Türk vatandaşı olan paydaşlarda bulunması gerekmektedir. Aksi halde taşıma işletmesine ait sivil hava araçlarının Türk uçak sicilinden re’sen terkinin söz konusu olur (TSHK m. 61). Bu düzenlemeler doğrultusunda ÇUŞ’ların Türkiye içerisinde ticari hava taşımacılığı faaliyeti yapmak için şirket kurması veya mevcut şirketlere

---

¹⁰⁴ Örneğin: 815 sayılı Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye (Kabotaj) ve Limanlarla Kara Suları Dahilinde İcrayı Sanat ve Ticaret Hakkında Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 359, 29 Nisan 1926 [Çevrimiçi].

Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=815&MevzuatTur=1&MevzuatTertip3>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021); 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 27863, 15 Şubat 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo:6112&MevzuatTur=1&MevzuatTertip5> (Erişim Tarihi: 13.02.2021).

¹⁰⁵ Ener, M.A. (2020), ss. 247-250.

¹⁰⁶ 2920 sayılı Türk Sivil Havacılık Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 18196, 14 Ekim 1983 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021).

¹⁰⁷ Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28823, 16 Kasım 2013 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021).

¹⁰⁸ Çelikel ve Gelgel, (2018), s. 262.

ortak olmasına ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamakla birlikte bu sektörde korporatif araçlarla sağlanan fiili hâkimiyetin¹⁰⁹ mümkün olmadığı kanaatindeyiz.

815 sayılı ve 29.04. 1926 tarihli Kabotaj Kanunu'na göre, deniz taşımacılığında Türk sahillerinin bir noktasından diğer noktasına yolcu ve mal taşımacılığı ve her türlü liman hizmetlerinin yapılması Türk bayrağını çekme hakkı olan gemilere¹¹⁰ aittir (Kabotaj K. m. 1). Doğrudan yabancı yatırım maksadıyla, ÇUŞ'ların Türkiye sınırları içinde iki nokta arasında deniz taşımacılığı faaliyeti yapabilmesi TTK'nın 940. maddesinde¹¹¹ sayılan hususların yerine getirilmesi şartıyla serbesttir.¹¹² Aksi halde TTK m. 966 gereği Türk şirketine ait gemilerin Türk gemi sicilinden re'sen terkinini söz konusu olacaktır. Bu nedenlerle ÇUŞ'ların hem donatma iştirakinde hem de Türk gemisi maliki şirket üzerinde korporatif araçlarla fiili hâkimiyet kuramayacağı kanaatindeyiz.¹¹³

2634 sayılı ve 12.03.1982 tarihli Turizm Teşvik Kanunu¹¹⁴ ve 2009 tarihli Deniz Turizmi Yönetmeliği'nde¹¹⁵ yer alan düzenlemelere göre bu alanlara yatırım yapılmasında ya da bunların işletmeciliği faaliyetlerinde yabancı gerçek ve tüzel kişiler ile Türk vatandaşları arasında ayırım yoktur. Başka bir deyişle, ÇUŞ'lar ilgili faaliyet alanında yer alan Türk şirketlerinde pay sahibi olabilecekleri gibi hâkim ortak da olabilirler.

---

¹⁰⁹ Hâkimiyet türleri ve araçları hakkında bilgi için bkz. Bölüm 1.3.3.1.

¹¹⁰ Aybay, R., Özbek, N. ve Perçin, G. E. (2019) *Türk Vatandaşlık Hukuku*. 1. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, ss. 292-294; Çelikel ve Gelgel, (2018), dpn. 282 s. 248

¹¹¹ "TTK m. 940/ (4) Türk kanunları uyarınca kurulup da;

a) Tüzel kişiliğe sahip olan kuruluş, kurum, dernek ve vakıflara ait olan gemiler, yönetim organını oluşturan kişilerin çoğunluğunun Türk vatandaşı olması,

b) Türk ticaret şirketlerine ait olan gemiler, şirketi yönetmeye yetkili olanların çoğunluğunun Türk vatandaşı olmaları ve şirket sözleşmesine göre oy çoğunluğunun Türk ortaklarda bulunması, anonim ve sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerde ayrıca payların çoğunluğunun nama yazılı ve bir yabancıya devrinin şirket yönetim kurulunun iznine bağlı bulunması, şartıyla Türk gemisi sayılırlar.

¹¹² Çelikel ve Gelgel, (2018), s.249

¹¹³ Benzer yönde görüş için bkz. Atamer, K. (2018) *Şirketler Topluluğu Hükümlerinin Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku'na Yansımaları*, derleyen Nilson Okutan, G. (ed.), Karşılaştırmalı Şirketler Topluluğu Hukuku 80. Yaş Gününde Prof. Dr. Ünal Tekinalp'e Saygı Konferansı. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık ss.162-163

¹¹⁴ 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 17635, 12 Mart 1982 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹¹⁵ Deniz Turizmi Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 27298, 24 Temmuz 2009 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

Kabotaj hakkına ilişkin başka bir düzenleme de 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun'un¹¹⁶ 37. maddesinde yer almaktadır. Maddeye göre, kabotaj hakkına sahip kamuya ait veya kamunun payı olan kurum ve kuruluşların özelleştirilmeleri durumunda TTK ve Kabotaj Kanunu'nun uygulanacak olması sebebiyle, özelleştirme sonrası devralacak şirkette ÇUŞ'lar hâkim ortak olamazlar.

Türkiye'de demiryolu taşımacılığı 6461 sayılı ve 24.04.2013 tarihli Türkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun (DYK)'da¹¹⁷ ve Demiryolu İşletmeciliği Yetkilendirme Yönetmeliği (DYK Yön.)'nde¹¹⁸ düzenlenmektedir. Demiryolu altyapı işletmeciliği Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne ve Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (UAB)'nın yetkilendireceği kamu tüzel kişileri ve şirketlere aittir (DYK m. 3/1, 6/1). Kamu tüzel kişileri ve TTK'ya göre kurulmuş şirketler, DYK m. 6/1'de ifade edilen yetki belgesini UAB'den almadan kendilerine ait demiryolu ağı inşa etmek veya ulusal demiryolu altyapı ağı üzerinde demiryolu tren işletmecisi olamazlar.¹¹⁹ DYK Yön. m. 10 ve m. 12'de yetki belgesi almak için belirtilen koşullara bakıldığında payların türü, çoğunluk paylarının ve yönetim kurulu üyeleri ile oy hakkı çoğunluğunun ve kontrolünün hangi paydaşlarda olması gerektiğine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla ÇUŞ'ların UAB tarafından demiryolu tren işletmecisi veya demiryolu altyapı işletmecisi olarak yetkilendirilmiş Türk şirketlerinde hâkim ortak olabileceği kanaatindeyiz.

1.3.2.2. Sigortacılık Sektörü

Türkiye'de sigortacılık sektörü, TTK m. 1401 vd. ve 5684 sayılı ve 03.06.2007 tarihli Sigortacılık Kanunu (SCK)¹²⁰ ile düzenlenmektedir. SCK'ya dayanılarak hazırlanan Sigorta Şirketleri ve Reasürans Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin

---

¹¹⁶ 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 22124, 24 Kasım 1994 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹¹⁷ 6461 sayılı Türkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28634, 24 Nisan 2013 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹¹⁸ Demiryolu İşletmeciliği Yetkilendirme Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 29806 19 Ağustos 2016 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹¹⁹ Ener, M.A. (2020), ss.247-248

¹²⁰ 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 26552, 3 Haziran 2007 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

Yönetmelik'e¹²¹ 17/03/2011 tarihinde Finansal Holding¹²² ve Sigorta Grubu¹²³ ifadeleri eklenmiştir. Buna göre, finansal holding ve sigorta grubu, Yönetmeliğe göre "Topluluk" olarak kabul edilecek ve üzerinde hâkimiyete sahip oldukları şirketler ile aralarında hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisi olacaktır.¹²⁴

1.3.2.3. Bankacılık Sektörü

Türkiye'de bankacılık sektörü 5411 sayılı Bankacılık Kanunu (Ban. K)¹²⁵ ile düzenlenmektedir. Ban. K. m. 6 gereğince kuruluş veya Türkiye'de şube ve temsilcilik açma izni, m. 18¹²⁶ gereğince de pay edinim ve devirleri Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK)'nun izin ve onayına tabidir. Doğrudan yabancı yatırımcı olarak ÇUŞ'lar, Ban. K. m. 8'de yer alan şartları sağlamaları halinde bankaların kurucu ortağı olabilecekleri gibi m. 18'de yer alan iznin alınmasıyla hâkim ortak da olabileceklerdir. 2015 yılında BDDK'nın 6262 sayılı Kurul kararı¹²⁷ ile Çin Halk Cumhuriyeti'nde mukim Industrial and Commercial Bank of China limited şirketi¹²⁸'nin, Tekstil Bankası A.Ş. (Banka) hisselerinin %75,50'sini GSD Holding AŞ'den devralması sonucu hâkim ortak haline gelmesi yakın tarihlerde gerçekleşen önemli bir örnektir.

---

¹²¹ Sigorta Şirketleri ve Reasürans Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelik, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 26606, 07 Ağustos 2007 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹²² Sigorta Şirketleri ve Reasürans Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelik m.3/1/ğ "İçlerinden en az bir tanesi bir sigorta veya emeklilik şirketi olmak şartıyla bağlı ortaklıklarının tümü veya çoğunluğu finansal kuruluş olan şirketi."

¹²³ Sigorta Şirketleri ve Reasürans Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelik m.3/1/h "Sigorta, reasürans veya emeklilik şirketlerinden müteşekkil ve bu şirketler arasında bağlı ortaklık ilişkisi bulunan grubudur."

¹²⁴ Atamer, K., (2018), ss. 167-169

¹²⁵ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 25983M, 19 Ekim 2005 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹²⁶ "Ban.K. m. 18:

Bir kişinin, bir bankada doğrudan veya dolaylı pay sahipliği yoluyla sermayenin yüzde onunu ve daha fazlasını temsil eden payları edinmesi veya bir ortağa ait doğrudan veya dolaylı payların sermayenin yüzde on, yüzde yirmi, yüzde otuzüç veya yüzde ellisini aşması sonucunu veren pay edinimleri ile bir ortağa ait payların, bu oranların altına düşmesi sonucunu veren pay devirleri Kurulun iznine tâbidir."

¹²⁷ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 02/04/2015 tarih ve 6262 sayılı kararı, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*, [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0723.pdf (Erişim Tarihi:13.02.2021)

¹²⁸ "2020 yılı sonunda Dünyanın en çok gelir elde eden 26. çok uluslu şirketi". (2020). *Fortune G500* [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.fortuneturkey.com/dunyanin-en-buyuk-500-sirketi-aciklandi-36515> (Erişim Tarihi:13 Şubat 2021)

1.3.2.4. Madencilik ve Petrol Sektörü

Ulusal servetlerimiz olan madenlerin arama ve işletilmesi 3213 sayılı Maden Kanunu¹²⁹ ile düzenlenmiştir. Kanun'un 6. maddesine göre, maden hakları;¹³⁰

- "Türk vatandaşlarına,
- Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiliği haiz şirketlere,
- Bu hususta yetkisi bulunan kamu iktisadi teşebbüsleri ile müesseseleri, bağlı şirketleri ve iştirakleri ile diğer kamu kurum, kuruluş ve idarelerine verilir."

Düzenlemede yabancı gerçek ve tüzel kişilerle ilgili herhangi bir ifade yer almamış olsa da 6309 sayılı mülga Maden Kanunu'nun hazırlanışı safhasında benimsenen yabancıların Türk kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiliklerde hisse oranlarında herhangi bir sınırlama getirilmeden ortak olması anlayışının devam ettiğini söyleyebiliriz.¹³¹ Bu minvalde ÇUŞ'lar, TTK hükümlerine uygun olarak kurulmuş bu sektördeki şirketlerde hâkim ortak olabileceklerdir.

Petrol arama ve işletme hakkı 6491 sayılı Türk Petrol Kanunu'nda¹³² düzenlenmiştir. Türkiye'deki petrol kaynakları devletin hüküm ve tasarrufu altında olmakla birlikte Kanun'un 22. maddesi ile yabancı devlet mevzuatına göre kurulmuş sermaye şirketlerinin de Kanun'da yer alan esaslara uygun olmak şartıyla petrol hakkı sahibi olabileceğini, petrol hakkı sahibi olacak özel hukuk tüzel kişilerinin TTK hükümlerine tabi olduklarını ve yabancı özel hukuk tüzel kişilerinin Türkiye'deki faaliyetleri bakımından Türk parasının korunması hakkındaki mevzuata göre Türkiye'de yerleşik sayılacaklarını belirtmiştir.

Petrolün doğrudan veya işlenerek güvenli ve ekonomik olarak rekabet ortamı içerisinde kullanıcılara ulaşması faaliyetleri 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu

---

¹²⁹ 3213 sayılı Maden Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 18785, 04 Haziran 1985 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹³⁰ Kanun'da maden hakları şu şekilde tanımlanmıştır; "*Madenlerin aranması, bulunması, görünür rezervinin geliştirilmesi ve işletilebilmesi için verilen izinler ve maden yataklarının bulunmasına yardımcı olanlara tanınan maddî imkânlar.*"

¹³¹ Benzer yöndeki görüş için bkz. Çelikel ve Gelgel, (2018), ss. 263-264

¹³² 6491 sayılı Türk Petrol Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28674, 30 Mayıs 2013 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

(PPK)'nda¹³³ düzenlenmiştir.¹³⁴ Kanun'un 3. maddesinde yer alan "lisans" kapsamındaki faaliyetlerde bulunacak özel hukuk tüzel kişileri de bir önceki paragrafta bahsettiğimiz hükümlere tabidir. 2019 yılında, 7164 sayılı Kanun ile PPK'da yapılan değişiklik ile Millî Savunma Bakanlığı Akaryakıt İkmal ve NATO POL (North Atlantic Treaty Organization Petroleum Oil and Liquid/Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü Petrol Yakıt ve Yağlayıcılar) Tesisleri İşletme Başkanlığı'nın 4636 sayılı Kanun kapsamındaki faaliyetlerinin depolama ve iletim faaliyetlerine konu edilmesi hâlinde verilecek lisanslarda sermaye şirketi olma şartı aranmayacaktır.¹³⁵

İlgili düzenlemeler ışığında yapmış olduğumuz değerlendirme ve Türkiye'de petrol piyasasında faaliyet gösteren ÇUŞ'ları incelediğimizde, bunların Türkiye'deki bağlı şirkette hâkim ortak olmasında herhangi bir sınırlama olmadığını görmekteyiz. Örnek vermek gerekirse, akaryakıt terminali olan Anadolu Tasfiyehanesi AŞ'nin (ATAŞ) ortakları sırasıyla; %5 hisse ile Turcas Petrol A.Ş., %27 hisse ile Shell & Turcas Petrol ve %68 hisse ile BP Plc (British Petrol Public Limited-Liability Company)'dir.¹³⁶

1.3.2.5. Medya Sektörü

Medya sektörü kapsamındaki televizyon yayıncılığı faaliyetleri Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun¹³⁷ ile düzenlenmektedir. Türkiye'de özel medya hizmet sağlayıcısı kuruluşlar TTK hükümlerine göre anonim şirket olarak kurulmalı ve şirketin halka açık olması hariç olmak üzere, hisselerinin nama yazılı olması gerekmektedir¹³⁸. Bir şirket ancak bir radyo, bir televizyon ve bir isteğe bağlı yayın hizmeti sunabilmektedir (Kanun m. 19/1-

---

¹³³ 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25322, 04 Aralık 2003 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹³⁴ Çelikel ve Gelgel, (2018), s. 267

¹³⁵ 7164 sayılı Maden Kanunu ve Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 30700, 28 Şubat 2019 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹³⁶ TURCAS. (2021). *Bir Akaryakıt Terminali Olarak ATAŞ* [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://www.turcas.com.tr/faaliyetlerimiz/akaryakit-dagitimi-ve-madeni-yaglar/atas-terminali> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹³⁷ 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 27863, 15 Şubat 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

¹³⁸ Ener, M.A., (2020), s. 250

a, c). Türkiye’de bir gerçek veya tüzel kişi doğrudan veya dolaylı olarak en fazla dört karasal yayın lisansına sahip olabilmektedir. Ayrıca bir gerçek veya tüzel kişinin doğrudan veya dolaylı hisse sahibi olduğu medya hizmet sağlayıcı kuruluşların yıllık toplam ticari iletişim gelirinin bu sektörde toplam ticari iletişim gelirinin yüzde otuzunu geçmesi durumunda, Radyo Televizyon Üst Kurulu tarafından verilecek doksan gün süre içerisinde bu oranın altına inecek şekilde hisse devrini gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, 6112 sayılı Kanun’un 19/1, f¹³⁹ bendinde ifade edilen kısıtlamalar nedeniyle, TTK m. 195’te sayılan ve bizim korporatif nitelikli hâkimiyet araçları¹⁴⁰ olarak nitelediğimiz yollarla ÇUŞ’ların medya hizmet sağlayıcısı kuruluşlarda doğrudan hâkim ortak olması mümkün gözükmemektedir.

Sonuç olarak, sivil havacılık, Kabotaj K. ve medya sektöründeki kısıtlamalar dışında ÇUŞ’lar Türkiye’deki bağlı şirketlerde serbestçe hâkim ortak konumunda olabilirler.

1.3.3. Çok Uluslu Şirketlerin Ulusal Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi

1.3.3.1. Genel Olarak

ÇUŞ’ların uluslararası hukukta ve öğretide ortak bir tanımı olmasa da hem TTK hem de Kara Avrupası ile Anglo-Amerikan hukuk sistemleri açısından baktığımızda ÇUŞ’ları şirketler topluluğu olarak kabul etmemizde bir engel olmadığını görürüz. Bir sonraki bölümde karşılaştırmalı hukuk açısından da değerlendireceğimiz şirketler topluluğu kavramları (corporate group, group of companies, konzern) ÇUŞ’ları da kapsamına almaktadır. Şöyle ki; devletlerin düzenlemelerinde yer verdikleri koşulları karşılayan, birden fazla ülkede kontrol ve denetimi altında bulunan bağlı şirketleri aracılığı ile ekonomik faaliyetlerde (gelir yaratıcı yatırım ve üretim gibi) bulunan,

---

¹³⁹ “Madde 19/1, f:

Bir medya hizmet sağlayıcı kuruluşta doğrudan toplam yabancı sermaye payı, ödenmiş sermayenin yüzde ellisini geçemez. Yabancı bir gerçek veya tüzel kişi en fazla iki medya hizmet sağlayıcı kuruluşta doğrudan ortak olabilir. Medya hizmet sağlayıcı kuruluşların ortağı olan şirketlere yabancı gerçek veya tüzel kişilerin iştirak ederek yayın kuruluşlarına dolaylı ortak olmaları hâlinde, yayıncı kuruluşların yönetim kurulu başkanı, başkan vekili ile yönetim kurulu çoğunluğu ve genel müdürünün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması ve ayrıca yayıncı kuruluş genel kurullarında oy çoğunluğunun Türkiye Cumhuriyeti tabiiyetini haiz gerçek veya tüzel kişilerde bulunması zorunludur. Şirket ana sözleşmelerinde bu hususları sağlayan düzenlemeler açıkça belirtilir.”

¹⁴⁰ Bkz. Bölüm 1.3.3.3.1.

topluluk menfaatine yönelik karar alma ve uygulamada merkezileşmiş, ekonomik faaliyetlerinde bütünleşmiş ÇUŞ'lar doğrudan veya dolaylı yoldan şirketler topluluğuna ilişkin hükümlere tabi olacaklardır.

1.3.3.2. Karşılaştırmalı Hukukta Şirketler Topluluğu Kavramı

TTK'nın şirketler topluluğuna ilişkin bölümüne örnek teşkil eden 1965 tarihli Alman Paylı Ortaklıklar Kanunu (Aktiengesetz-AktG) (APOK) diğer bir deyimle "Konzern" hukuku, grup dışı kalan ortakların ve alacaklıların, gruplaşmanın tehlikelerinden korunabilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır.¹⁴¹ Bu Kanun yalnızca anonim şirketler bakımından kanunlaştırılmış, limited şirketlere ilişkin şirketler topluluğu hukuku ise mahkeme içtihatları ile gelişmiştir.¹⁴² APOK, barındırdığı pratik güçlüklerle rağmen, her türlü hukuki biçimi kapsayan işletme kavramını seçmiştir. Konzern ise, bir veya birden fazla bağlı işletmenin, hâkim işletmenin doğrudan veya dolaylı olarak "tek elden yönetimi" altına girmesi ile oluşan topluluğun adı olarak Kanun'da yerini almıştır.¹⁴³ Konzern hukukunda hâkimiyet¹⁴⁴, bir şirketin diğerini, süreklilik arz edecek şekilde ve güvenilir bir zemine dayalı olarak elde edilmiş yönlendirebilme gücüdür ve bu gücün fiilen kullanılmasına gerek duyulmamaktadır.¹⁴⁵ Özellikle şirketin yönetim organını değiştirmek gibi, bir şirketin diğerine hükmedebilecek imkâna sahip olması yeterli görülmektedir.

İtalya, 2004 yılında kabul ettiği şirketler topluluğuna özgü düzenlemelerde, yasal şartları sağlaması halinde holding şirketinin ve yöneticilerinin bağlı şirketin ortaklarına ve alacaklılarına karşı sorumlu olduğunu öngörmüştür.¹⁴⁶

---

¹⁴¹ Nilson Okutan, G. (2009) *Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Şirketler Topluluğu Hukuku*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s. 26

¹⁴² Nilson Okutan, G., (2009), s. 28; Hopt, K. J.(2018) *Şirketler Topluluğu: Karşılaştırmalı Hukukta Vekalet Sorunları, Düzenleyici Modeller ve Yasal Stratejiler*, derleyen Nilson Okutan, G. (ed.), Çelikboya, K. (çev.), Karşılaştırmalı Şirketler Topluluğu Hukuku 80. Yaş Gününde Prof.Dr. Ünal Tekinalp'e Saygı Konferansı. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s. 25

¹⁴³ Nilson Okutan, G., (2009), s. 32

¹⁴⁴ "Hâkim ve bağlı işletmeler ise AktG §17 ile hüküm altına alınmıştır. Buna göre, hâkim işletmeler, hukukun bağımsız olup, başka bir işletme üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak belirleyici etki uygulama imkânına sahiptir. Alman Kanunu, hâkimiyetin tespiti bakımından "belirleyici etki uygulama imkânını" kriter olarak kabul etmiştir" Özcanlı, F.B., (2021), s.43

¹⁴⁵ Özcanlı, F.B., (2021), ss. 34-35

¹⁴⁶ Hopt, K., (2018), s.26

İsviçre, şirketler topluluğuna ilişkin kapsamlı bir düzenleme yapmak yerine, konzern tanımını da içeren, konsolide bilanço hazırlaması gereken şirketlerin ifade edildiği bir düzenlemeyi İsviçre Borçlar Kanunu'na koymayı tercih etmiştir.¹⁴⁷ İsviçre'de, İsviçre hukuk sistemi tek elden yönetim sistemini benimsemiş olsa da hâkim şirket, bağlı şirketin işlevsel organı olarak nitelendirilmedikçe ve SwissAir kararında ortaya konan güvenden kaynaklanan sorumluluk hali gündeme gelmedikçe hâkim ortağın sorumluluğuna gidilmemektedir.¹⁴⁸

Avrupa Birliği (AB) açısından şirketler topluluğu hukukunun grup şirketlerin menfaati penceresinden gelişim gösterdiğini söyleyebiliriz.¹⁴⁹ 1970 yıllardan beri devam etmekte olan uyumlaştırma çalışmaları 2012 yılı Eylem Planı'yla birlikte ivme kazanmıştır. AB düzeyinde uyumlaştırılmasına ilişkin, Forum European Şirketler Topluluğu Hukuku (The Forum Europaeum Corporate Group Law), Şirketler Topluluğu Uzmanları (The High Level Group of Company Law Experts), Değerlendirme Grubu (The Reflection Group), Avrupa Şirketler Hukuku Uzmanları (European Company Law Experts)'nın önerileri, katı kurallar içeren ve temelde topluluk menfaatinin bağlı şirket nezdinde kabulünü öngörmeyen Alman sistemi yerine, özellikle çok uluslu toplulukların yönetimine ilişkin daha esnek bir yönetim anlayışı öngören Fransız Rozenblum doktrini¹⁵⁰ ekseninde şekillenmiştir.¹⁵¹ Öğretinin doğumuna sebep olan bu karar, temelde bir şirketler topluluğu ilişkisinin nasıl

---

¹⁴⁷ Nilson Okutan, G., (2009), ss. 58-59; Atakan, M. C. (2021) *Şirketler Topluluğunda Hâkimiyet*. 1. Baskı. İstanbul: Aristo Yayınevi, ss. 34-35

¹⁴⁸ Nilson Okutan, G., (2009), ss. 59-60

¹⁴⁹ Conac, P. H. (2018) *Trends and Developments in Europe on Corporate Groups: Towards the Recognition of the Interest of the Groups?* derleyen Nilson Okutan, G. (ed.), *Karşılaştırmalı Şirketler Topluluğu Hukuku* 80. Yaş Gününde Prof.Dr. Ünal Tekinalp'e Saygı Konferansı. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.110

¹⁵⁰ "Rozenblum doktrini Fransız ceza yargısı tarafından içtihat yoluyla geliştirilmiş olup, karakteristik özelliği hâkim ortak ile bağlı şirket arasındaki menfaat dengesinin daha esnek sağlanmasıdır" Hopt (2018), s. 27; "Rozenblum kararı, aralarında aynı kişi tarafından idare edilmek dışında organik veya hukuki hiçbir bağ olmayan birden çok şirket arasında, bunlar adeta şirketler topluluğu oluşturuyormuş gibi gerçekleştirilen malvarlığı transferleri sonucunda, bazı şirketlerin menfaatlerinin ve malvarlıklarının diğerleri uğruna feda edildiğinin ortaya çıkması üzerine, şirket malvarlığının kötüye kullanılmasını cezai müeyyideye bağlayan Fransız Ticaret Kanunu'nun 242-6 maddesine dayanan bir ceza yargılaması neticesinde verilmiştir" Özcanlı, F.B., (2021), ss.170-171

¹⁵¹ Özcanlı, F. B. (2017) *Şirketler Topluluğu Hukukuna İlişkin Avrupa'da Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 2017 (2), s. 377; "Zira 2013/32/EU sayılı Direktif'in şirketler topluluğuna ilişkin ilk paragrafı genellikle Anglo-Sakson hukuk sisteminde kabul edilen "kontrol" kavramını temel alırken, ikinci paragraf Alman hukukunda yer alan "tek elden yönetim" kavramı etrafında şekillenmiştir" Atakan, M.C., (2021), s. 39

şekillenmesi gerektiğine, hangi koşullarda ve hangi sınırlar dahilinde hâkim ortaklara ve dolayısıyla onun yöneticilerine talimat serbestisi tanınabileceğine ilişkin genel bir çerçeve çizmektedir.¹⁵²

Bu tür hukuki ve ekonomik yapıların çıkış noktası diyebileceğimiz Amerika'daki durum, Kara Avrupası hukuk sisteminden tamamen farklıdır. Amerikan hukuk sisteminde,¹⁵³ şirketler topluluğuna ilişkin pozitif bir düzenleme bulunmama ile birlikte uyumsuzluklar, bir şirketin, gerçek veya tüzel kişi tarafından çeşitli amaçlarla kukla olarak kullanılması halinde, hukuk kurallarının amaçları dışında kullanılmasına izin vermeyerek, tüzel kişiliğin, sorumluluktan kurtulma aracı olarak istismar edilmesini engellemek amacıyla, uygulamaya hâkim olan tüzel kişilik perdesinin kaldırılması (disregard of legal entity, piercing the corporate veil) teorisi ekseninde çözülmektedir.¹⁵⁴

Her şirketin birbirinden ayrı ve bağımsız bir teşebbüs (undertaking) olarak kabul edildiği¹⁵⁵ İngiliz hukuk sisteminde, şirketler topluluğuna ilişkin hükümler 2006 tarihli İngiliz Şirketler Kanunu (Companies Act 2006)'nda¹⁵⁶ yer almaktadır. Mezkûr Kanun'un 38. bölümünün 1162. maddesinde¹⁵⁷ ana/hâkim teşebbüs ve bağlı teşebbüse

---

¹⁵² Özcanlı, F.B., (2021), s.170

¹⁵³ “Şirketler hukuku Amerikan Hukuk Sisteminde federal hukukta değil her bir eyaletin kendi hukuk sisteminde düzenlenmektedir. Bunun sebebi federal devlet ile eyaletler arasındaki anayasal yetki paylaşımı, ticaret ve ekonomi hukuku alanında eyaletler arasındaki rekabetçi anlayış ve mahkemelerin bu hukuk sistemine özgü üstlendikleri aktif roldür.” Pekdinçer T. ve Gündoğdu G. (2013) *Amerikan Hukuku'nda Şirketler Topluluğu Hukuku Algısı ve Şirketler Topluluğunda Sorumluluğa İlişkin Uygulamaya Genel Bir Bakış*, Regesta Hukuku Dergisi, Cilt:3 (2), s. 35 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://silo.tips/download/regesta-ticaret-hukuku-dergisi-journal-of-commercial-law-3>. (Erişim Tarihi: 05.01.2021); “Bu konuda verilebilecek diğer bir örnek de Amerika Birleşik Devletleri'nde, başta Louisiana olmak üzere bazı eyaletlerde mahkemeler tarafından geliştirilen ‘tek ticari işletme teorisi’dir (the single business enterprise doctrine). Tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasında geleneksel olarak kullanılan alt teorilere alternatif olarak başvurulan bu teoride, tek bir işletmenin varlığı için topluluktaki şirketlerin ortak bir ticari amaç için entegre olup olmadıklarına bakılmakta, bunun tespiti için de iç organizasyon tetkik edilmektedir” Küçük, D. (2019) *Anglo Sakson Hukukunda Şirketler Topluluğunda Tek İşletme Sorumluluğu Teorisi ve Bu Teorinin Türk Hukukundaki Yansımaları*, Ankara Barosu Dergisi, Cilt:77(1), s.312 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/700389> (Erişim Tarihi: 05.10.2021)

¹⁵⁴ Pekdinçer ve Gündoğdu, (2013), s.35

¹⁵⁵ Yıldırım, A.E. (2015). *Avrupa Birliği Müktesebatı ve Türk Hukuku'nda Şirketler Topluluğu*. Yüksek Lisans Tezi. Kişinev, LAP LAMBERT Academic Publishing, s.25

¹⁵⁶ Companies Act 2006, Yürürlük tarihi: 08/11/2006, Kanun metni için bkz. [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> (Erişim Tarihi: 23.06.2021)

¹⁵⁷ *Parent and subsidiary undertakings*

ilişkin tanımlamalar ve çeşitli durumların varlığı halinde teşebbüslere ana/ hâkim teşebbüs olarak muamele edileceğini belirtir hükümler bulunmaktadır. Bununla birlikte söz konusu Kanun'da EK-6 ve EK-7'de¹⁵⁸ şirketler topluluğuna ilişkin tamamlayıcı hükümlere (supplementary provisions) yer verildiğini görmekteyiz. EK-6'da bağlı teşebbüs tanımı, EK-7'de ana/hâkim teşebbüse ve bağlı teşebbüse ilişkin bazı tamamlayıcı hükümler ve hâkimiyet sözleşmesine ilişkin tanıma yer verilmiştir. Görüldüğü üzere İngiliz hukukunda şirketler topluluğuna ilişkin düzenlemelerde hâkim ortağın sorumluluğuna dair herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Bunun nedeninin, İngiliz Şirketler Kanunu'nda tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasına yönelik açık bir düzenleme yer almasa da bu teorinin 1897'den günümüze¹⁵⁹ İngiliz

---

(1) This section (together with Schedule 7) defines "parent undertaking" and "subsidiary undertaking" for the purposes of the Companies Acts.

(2) An undertaking is a parent undertaking in relation to another undertaking, a subsidiary undertaking, if—

(a) it holds a majority of the voting rights in the undertaking, or

(b) it is a member of the undertaking and has the right to appoint or remove a majority of its board of directors, or

(c) it has the right to exercise a dominant influence over the undertaking—

(i) by virtue of provisions contained in the undertaking's articles, or

(ii) by virtue of a control contract, or

(d) it is a member of the undertaking and controls alone, pursuant to an agreement with other shareholders or members, a majority of the voting rights in the undertaking.

(3) For the purposes of subsection (2) an undertaking shall be treated as a member of another undertaking—

(a) if any of its subsidiary undertakings is a member of that undertaking, or

(b) if any shares in that other undertaking are held by a person acting on behalf of the undertaking or any of its subsidiary undertakings.

(4) An undertaking is also a parent undertaking in relation to another undertaking, a subsidiary undertaking, if—

(a) it has the power to exercise, or actually exercises, dominant influence or control over it, or

(b) it and the subsidiary undertaking are managed on a unified basis.

(5) A parent undertaking shall be treated as the parent undertaking of undertakings in relation to which any of its subsidiary undertakings are, or are to be treated as, parent undertakings; and references to its subsidiary undertakings shall be construed accordingly.

(6) Schedule 7 contains provisions explaining expressions used in this section and otherwise supplementing this section.

(7) In this section and that Schedule references to shares, in relation to an undertaking, are to allotted shares.

¹⁵⁸ Companies Act 2006, Schedule 6 “The provisions of this Part of this Schedule explain expressions used in section 1159 (meaning of “subsidiary” etc) and otherwise supplement that section.” and Schedule 7 “The provisions of this Schedule explain expressions used in section 1162 (parent and subsidiary undertakings) and otherwise supplement that section.”

¹⁵⁹ İngiliz hukukunda mahkemelerce perdenin kaldırılması doktrininin uygulanmasına ilişkin tarihsel süreç hakkında bkz. Bafra, E. (2014) *İngiliz Mahkemelerince Şirket Tüzel Kişiliği Perdesinin Kaldırılması*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S.112, ss.361-362 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-112-1390>. (Erişim Tarihi: 06.10.2021)

mahkemelerince uygulanması olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte İngiltere’de, ortaklık yapısının bir hususu gizlemek amacıyla maske olarak kullanılması halinde mahkemelerin tüzel kişilik perdesini kaldırma yoluna başvurması, ortaklık hukukunun yerleşmiş bir prensibi olarak kabul edilmektedir.¹⁶⁰

1.3.3.3. TTK ’da Şirketler Topluluğu ve Kavramlar

Şirketler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, çok geniş ölçekte ve çeşitli şekillerde birbirleri ile bağ kurmuşlardır. Bu şirketler arasındaki, bağ ile doğan hâkimiyet ve kontrol ilişkisi ister istemez hiyerarşik bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu hiyerarşik yapı bağlı şirketlerin yönetim ve genel kurullarının serbestçe karar almasını sınırlandırmıştır. Hâkim ortak baskısıyla alınan kararların zarar ve dolayısıyla sorumluluğa neden olması, bağlı şirket yöneticilerinin ağır tazminat davalarıyla karşılaşmasına neden olmuş ve topluluk dışı pay sahipleri ile alacaklılar da bundan oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Ayrıca, hâkimiyet altındaki bağlı şirketin menfaati, hâkim şirket/teşebbüsün menfaatleri doğrultusunda tayin edildiği gerçekliğinden hareketle bu durumun bağlı şirket ve hâkim ortak bakımından tüzel kişiliğin ayrılığı ilkesini fiilen işlevsiz hale getirdiği ifade edilmiştir.¹⁶¹ Bu nedenle Türkiye de kaçınılmaz olarak 2011 yılında TTK ile şirketler topluluğu konusunu özel olarak düzenlemiştir.

Tekinalp, şirketler topluluğu hukukunun konusunu, hâkim ortak ile ara hâkim ortak ve bağlı şirket arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, topluluk dışı pay sahiplerinin ve alacaklıların özel dava haklarıyla korunması ve bu bağlamda özel sorumluluk kuralları öngörülmesi ve şeffaflığın sağlanması olarak ifade etmektedir.¹⁶²

Şirketler topluluğu düzenlemelerinin üç temel amaç etrafında şekillendiğini belirten *Atakan*, ilk amacın ticari hayat içerisinde kendisine yer bulan şirketler topluluğu düzenlemelerinin hukuken tanınması, ikinci amacın hâkimiyetin kullanılması sebebiyle hakları zarar gören ya da zarar görme tehlikesi bulunan grupların korunması, üçüncü ve son amacın ise şirketler topluluğu sülhlerinin doğru

---

¹⁶⁰ Esen, E. (2012) *Milletlerarası Özel Hukukta Tüzel Kişilik Perdesinin Kaldırılması*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, s.13

¹⁶¹ Özcanlı, F.B., (2021), s.31

¹⁶² Tekinalp, Ü. (2020) *Sermaye Ortaklarının Yeni Hukuku*. Güncelleştirilmiş 5. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, s.624

bir işletme politikası geliştirmesi ve düzgün bir işleyişe sahip olması olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁶³

Alman düzenlemesindeki şirketler topluluğuna ilişkin genel hükümler bağlı işletmeler ve Konzern kavramları ekseninde işletme temelinde şekillenmiştir.¹⁶⁴ Almanya'nın işletme temelli düzenlemesinin aksine Türkiye, hem işletme kavramının geniş bir anlama sahip olması ve uyuşmazlık çözümlerinde güçlükler yaratabileceğinden hem de şirketler topluluğunun ülkedeki en yoğun aktörlerinin sermaye şirketleri olmasından dolayı şirket (ortaklık) kavramını seçmiştir.¹⁶⁵

Düzenlemeye ağırlığını koyan hukuk Alman Konzern Hukuku olmakla birlikte¹⁶⁶, Alman bağlı işletmeler hukukunun sorumluluk sistemi ve kendine özgü Forum Europaeum (FE)'un önerileri de dikkate alınmıştır.¹⁶⁷ Düzenleme, hâkimiyetin tespiti bakımından FE'nin her ikisinin beraber kullanılabilirliğini belirttiği, kontrol ve karineler sistemini benimsemiştir. Öğretide düzenlemeyi genişletilmiş kontrol sistemi olarak kabul eden yazarlar da vardır.¹⁶⁸

TTK m. 195/1 hükmü, a ve b bentlerinde yazılı hallerden herhangi birinin varlığı halinde bir ticaret şirketi diğer bir ticaret şirketini hâkimiyet altında tutabiliyorsa bu durumda şirketlerden en az birinin merkezi Türkiye'de ise Kanun'daki şirketler topluluğuna dair hükümlerin uygulanacağını ifade etmektedir. İşbu hüküm merkez alınarak öğretide şirketler topluluğunun kaç şirketten oluşacağına dair tartışmalar yaşanmıştır. Kimi yazarlar bir hâkim şirket/teşebbüs ve bir bağlı şirketin varlığının

---

¹⁶³ Atakan, M.C., (2021), s.23; Topluluk hukukunu düzenlemesinde Ticaret Kanunu'nun izlediği hukuk politikaları ve amaçları için bkz. Tekinalp, Ü., (2020), N. 23-04 ss.624-625

¹⁶⁴ Özcanlı, F.B., (2021), s.40

¹⁶⁵ 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu Madde Gerekçeleri, Lexpera, ss.105-107 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/GK801K6102RMG?FavLink=True> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

¹⁶⁶ “Topluluk bağlamında hâkim ortaklığın sorumluluğuna ilişkin düzen idesi APOK §311 ve 317'den esinlenerek kaleme alınmış olsa da gerek TK m. 202 (1) /a'da örneklerle açıklanan hukuka aykırılık halleri ile TK m. 202(2)'de yer alan hâkimiyetin kullanılması ile gerçekleştirilen ve bağlı ortaklık bakımından anlaşılabilir haklı bir sebebi bulunmayan önemli esas sözleşme değişiklikleri gerek TK m. 202'deki tazminat davaları tamamıyla TK'ya özgüdür. TK m. 203'te bulunan tam hâkimiyet konusu ne Alman POK'sı ne de topluluğu düzenleyen diğer ülkeler tarafından ele alınmıştır”. Tekinalp, Ü., (2020), N 23-05 ss. 625-626 ve N 23-13/14 ss. 630-633

¹⁶⁷ TTK Madde Gerekçeleri, s.106

¹⁶⁸ Nilson Okutan, G., (2009), s. 96 vd.

şirketler topluluğunu oluşturmak için yeterli olacağını savunurken,¹⁶⁹ bazı yazarlar Ticaret Sicil Yönetmeliği (TSY)¹⁷⁰ m. 105 düzenlemesine paralel olarak topluluğun oluşması için topluluk tepesinde hâkim ortak olarak bir şirket var ise, bu hâkim ortak haricinde en az iki bağlı ortaklığın varlığını, topluluk tepesinde hâkim teşebbüs var ise, hâkim teşebbüs dışında en az üç bağlı ortaklığın varlığını aramaktadırlar.¹⁷¹

Araştırmamız TTK'nın şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerinin ÇUŞ'lara uygulanıp uygulanamayacağı merkezinde toplandığı için, biz ÇUŞ organizasyon yapısının TTK m. 195/1'i, bağlı şirket merkezinin Türkiye'de olduğu hallerde, evleviyetle karşıladığı kanaatindeyiz.

Bir şirketler topluluğu yapısının kabulü için ön şart olan kontrol ölçütüne uygun olarak hâkimiyet araçlarını sayan TTK m. 195 tüm ticaret şirketlerini kapsamaktadır. Başka bir deyişle, TTK m. 195/1 hükmü uyarınca şirketler topluluğu gerek şahıs gerek ticaret şirketlerinden oluşabilir.¹⁷² Bu madde hükmü uyarınca, kontrol araçlarından herhangi birini karşılayan ve bu sebeple bağlı şirket üzerinde belirleyici etki uygulama gücüne sahip olan şirket hâkim ortak olarak nitelendirilecek olup, topluluğa ilişkin sorumluluk sisteminde zarara sebebiyet veren kendi yönetim kurulu üyeleri ile sorumluluk hükümlerinin muhatabıdır.¹⁷³

Şirketler topluluğu, hâkim ortak olan şirkete, doğrudan ya da dolaylı olarak bağlı bir veya birden fazla şirketten oluşur. İşte bu bağlı şirket TTK m. 195/1 ve 2'de öngörülen kontrol araçları vasıtasıyla üzerinde hâkimiyet kurulan ortaklıktır. TTK m.

---

¹⁶⁹ Nilson Okutan, G., (2009), s.67; Atakan, M.C., (2021) s.96 ve dpn. 207'de yer alan yazarlar; Gündoğdu, G. (2014) *Bir Şirketler Topluluğu En Az Kaç Şirketten Oluşur? - Ticaret Sicil Yönetmeliği m. 105 Hükmünün Türk Ticaret Kanunu m. 195 Hükmü ile Uyumsuzluğu Sorunu-*, Legal Hukuk Dergisi, Cilt:12 (133), s.114 vd.

¹⁷⁰ Ticaret Sicil Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28541, 27 Ocak 2013, [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20124093.pdf> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

¹⁷¹ Akın, TTK m. 195 hükmündeki ifadeyi, şirketler topluluğunun varlığı için en az iki bağlı şirket olması gerekliliği şeklinde yorumlamakta, ancak TSY m. 105'in TTK m. 195'in uygulama alanını daralttığını ifade etmektedir. Akın, İ. (2014) *Şirketler Topluluğu Sorumluluk Hukuku*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.32; Tekinalp, Ü., (2020), N.23-13 s.631 ve N.23-15 s.633

¹⁷² "Hükmün ilk şeklinde yalnızca sermaye şirketleri düzenlenmiş ve böylece şirketler topluluğu hükümleri, bünyesinde yalnızca sermaye şirketlerini barındıran topluluklara uygulanabilecek bir kurallar bütünü olarak yapılandırılmıştı. Ancak Adalet Alt Komisyonu görüşmelerinde, şirketler topluluğunun ara kademelerine şahıs şirketleri yerleştirmek yoluyla hükmün dolanılması ihtimali öngörülerek, hüküm "ticaret şirketleri"ni esas alacak şekilde genişletilmiştir." Okutan Nilson, G., (2009), s.68

¹⁷³ Özcanlı, F.B., (2021), s.96

195 hükmü hem hâkim hem de bağlı şirketlerin ticaret şirketi olmalarını öngörmektedir.¹⁷⁴

TTK m. 195/5 hükmü gereğince teşebbüs de maddenin 1. fıkrasında belirtilen koşulları karşılıyorsa hâkim olabilir. İşletmeden daha geniş bir kavram olarak kabul edilen teşebbüs TTK açısından yeni bir kavram olmakla birlikte Kanun'da yer alan herhangi bir tanımını da bulunmamaktadır.

Tekinalp teşebbüsü, yabancı veya yerli ticaret ortaklıkları dışındaki tüzel kişiler olarak tanımlanmaktadır.¹⁷⁵ *Atakan* ise, eserinde Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) ve Danıştay kararlarına¹⁷⁶ atıf yaparak, teşebbüsün ekonomik bağımsızlığı olan ve süreklilik arz eden bir yapı olduğunu söylemektedir.

Nilson ise, teşebbüsün gerçek kişileri, özel ve kamu hükmi şahsiyetlerini ve hükmi şahsiyeti bulunmayan teşekkülleri de kapsayan, bağımsız karar alma iktidarına sahip bir yapı olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁷

Bu kapsamda, hâkimiyet ilişkisine sonuç bağlamak isteyen kanunun koyucunun bu alanda herhangi bir boşluk bırakmama iradesinin yansımasının bir sonucu olan hâkim teşebbüsü, ticaret şirketleri dışında kalan bir terim olarak ifade edebiliriz.¹⁷⁸

1.3.3.3.1. Hâkimiyet Türleri ve Araçları

Şirketler topluluğu düzenlemeleri, topluluk olgusunun maddi unsurunu oluşturan¹⁷⁹ hâkimiyet kavramı etrafında şekillenmiştir. Buna göre, hâkim ortak ile

---

¹⁷⁴ “Kanun koyucu her ne kadar ticaret şirketlerinin hâkim konumda olabileceğini belirtmişse de Kanun'da yer alan tüm ticaret şirketlerinin hâkim konumda olması mümkün değildir. Kolektif şirketlerde, TTK m. 211 hükmü gereğince, sadece gerçek kişiler ortak olabilmektedir ve bağlı ortak konumundaki bir ticaret şirketinin kolektif şirkete ortak olması beklenemez. Aynı durum TTK m. 304/3 hükmü gereğince komandit şirket bakımından da söz konusudur.” *Atakan*, M.C., (2021), s.81

¹⁷⁵ *Tekinalp*, Ü., (2020) *Türk Ticaret Kanununun Ortaklıklar Topluluğuna İlişkin Milletlerarası Özel Hukuk Kuralı Niteliğindeki Hükümleri*, Public and Private International Law Bulletin, Cilt:40 (2), s. 1710 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/ppil/849568> (Erişim Tarihi: 26.06.2021)

¹⁷⁶ Kararlar içi bkz. *Atakan*, M.C., (2021), s.85

¹⁷⁷ *Nilson Okutan*, G., (2009), s. 78

¹⁷⁸ *Özcanlı*, F.B., (2021), s.106

¹⁷⁹ *Özcanlı*, F.B., (2021), s.48

bağlı şirket arasındaki ilişki kontrol¹⁸⁰ ya da tek elden yönetim¹⁸¹ unsurlarından birini temel alıp şekillenmektedir.¹⁸²

Hâkimiyet kavramı, esas itibarıyla bir şirket veya işletmenin, başka bir şirket veya işletmeye sözleşmeyle veya hâkimiyet sonucunu doğuran sermaye, oy çokluğu ya da yönetimde etkin olma gibi unsurlarla hâkim olmasını ifade eder.¹⁸³

Az önce ifade ettiğimiz gibi hâkimiyetin tespitinde başvuru olan iki ölçüt bulunmaktadır. Kontrol kavramı, sadece kontrolün oluşumuna yol açan araçları sınamakla yetinirken,¹⁸⁴ tek elden yönetim kavramı ise, şirketler arasındaki iktisadi bütünlüğü incelemeye tabi tutarak, sahip olunan oy veya sermayenin fiili kullanımını ve bunun belirleyici etkisini dikkate almaktadır.¹⁸⁵

Hâkimiyet kavramı TTK'da tanımlanmamıştır. Ancak, Kanun'un gerekçesinde de belirtildiği üzere kontrol kavramını da içine alacak şekilde geniş bir biçimde düzenlenmiştir.¹⁸⁶ Hâkimiyetin tespiti bakımından temelde kontrol ilkesini esas alan TTK'nın, kontrol araçlarına sahip olunmasını kademeli bir sistemle, hâkimiyet faraziyesi ya da hâkimiyet karinesi olarak ortaya koyan ve hâkimiyet kurma imkânına sahip olunmasını hâkimiyetin sonuçlarına tabi olma bakımından yeterli sayan özelliği¹⁸⁷ ile fiili durumu dikkate almayı sadece matematiksel ölçütlere göre hâkimiyetin varlığını tespit etmeye çalıştığı görülmektedir.

---

¹⁸⁰ “Bir şirketin kendi politikaları ve istekleri doğrultusunda, diğer bir şirketi yönlendirmesi ve yönetim organında buna ilişkin kararların alınmasını sağlayabilecek hukuki araçlara sahip olması halinde, ilk şirketin diğer şirketi kontrolü altında tuttuğu kabul edilir.” Atakan (2021), s. 48; “Anglo Amerikan anlayışının bir ürünü olduğu ifade edilen kontrol ilkesi ise bir şirketin, diğer şirketin aldığı kararları kendi menfaatleri doğrultusunda almasını sağlayacak hukuki araçlara yani kontrol unsurlarına sahip olmasını yeterli bulur” Küçük, D., (2019), s.332

¹⁸¹ “Bir veya daha fazla şirketin, hâkim şirketin sevk ve idaresi altında toplanması olarak adlandırılmaktadır.” Atakan, M.C., (2021), s. 53; “Alman Kanununun gerekçesine göre, konzerne bağlı şirketlerin işletme politikasının ve işletme yönetimini ilgilendiren temel unsurların konzerne tarafından belirleniyor olması tek elden yönetimin varlığı bakımından yeterli görülmelidir.” Nilson Okutan, G., (2009), s. 84

¹⁸² Atakan, M.C., (2021), s.43

¹⁸³ Ibid

¹⁸⁴ Altay, S.A., (2009), s.338

¹⁸⁵ Nilson Okutan, G., (2009); Atakan, M.C., (2021), s.44

¹⁸⁶ Altay, S.A., (2009), s.338; Özcanlı, F.B., (2021), s.50

¹⁸⁷ Özcanlı, F.B., (2021), s.50

TTK'nın, iştirak yoğunluğuna dayanan fiili topluluk ekseninde dzenlediği Şirketler topluluğuna ilişkin hâkimiyeti temelde kısmi hâkimiyeti dzenlemiŐtir.¹⁸⁸ Ancak Kanun'un 203. maddesinde tam hâkimiyetin tanımı yapılmıştır. Buna gcre;

“Bir Şirket doğrudan veya dolaylı bir Şekilde bir diğer Şirketin paylarına ve oy haklarının yüzde yzüne sahipse bağlı Şirketin ynetim kurulu "tam bağlı" bir ynetim kuruludur.”

Mefhumu muhalifinden, %100 haricindeki pay ve oy hakkı sahipliğinde, 195. maddede belirtilen koŐullar sađlanmıŐsa, kısmi hâkimiyet durumu scz konusu olacaktır. Bu ayırım, Şirketler topluluğuna uygulanacak sorumluluk sisteminin¹⁸⁹ hâkim ve bağlı Şirket nezdinde doğacak hak ve ykumlüklerin belirlenmesi açısından önemlidir. Çünkü Rozenblum doktrini temelinde Őekillendirilen TTK m. 203 hkmü ile hâkim ortağın bağlı Şirket kaybına sebep verecek talimatları yasaklanmamıŐtır. Talimat serbestisinin sonucu olarak, TTK m. 204'teki istisna haricinde, bu talimatların mutlaka bağlı Şirket yneticileri tarafından uygulanması gerekmektedir birlikte bu uygulamadan dolayı bağlı Şirket yneticileri hakkında sorumluluk doğmaz. Kısmi hâkimiyette, hâkim ortağın talimatı hukuki anlamda bağlayıcı olmasa da Şirketler topluluğu yapısının yarattığı ekonomik bağımlılık talimatların uygulanmasını sağlayabilecektir.

TTK m. 195/3 dolaylı hâkimiyetin tanımını yapmıştır. Hâkim ortak, hâkim olduğu başka bir Şirket aracılığıyla hâkimiyetini kullandığında dolayısıyla hâkimiyetten scz etmiş oluruz. Gereke ve Kanun'da ifade edilen tanımlamalar haricindeki hâkimiyetler ise doğrudan hâkimiyete vcut verecektir.

Hâkimiyetin doğrudan veya dolaylı olarak kullanılması farklı hukuki sonuçlar doğmasına neden olmaz. Dolaylı hâkimiyet halini uluslararası Şirketler topluluğu yapıları olan ÇUŞ'larda gormemiz mkmündür. Orneğin, 2001 yılında yapılan satıŐla,

---

¹⁸⁸ “Özellikle TTK m. 195 hkmü ve devamında alelade (kısmi) hâkimiyetin ne Şekilde tesis edileceği ortaya konmuŐtur. Alelade hâkimiyetten anlaşılması gereken, hâkimiyetin tesis edilebildiği ve tam hâkimiyet olmayan her durumdur” Özcanlı, F.B., (2021), s.54

¹⁸⁹ Dündar, E., (2016), s. 99

bir İtalyan holding şirketi olan FGC S.P.A'nın (Caltagirone Group) %46,1'lik¹⁹⁰191 paya sahip olduğu Cementir Holding N.V.'nin¹⁹² (Cementir) iştiraki haline gelen Çimentaş A.Ş.'nin %97,1'lik hissesi Cementir'in %100 hissesine sahip olduğu bağlı ortaklığı Aalborg Portland Holding A/S'ye aittir.¹⁹³ Kısaca ifade ettiğimiz bu yapının tepesinde bulunan Caltagirone Holding anonim şirketi ara hâkim şirketleri sayesinde Çimentaş A.Ş.'nin dolaylı hâkim ortağı konumundadır.

Kanunda tek başına hâkimiyet/birlikte hâkimiyete ilişkin herhangi bir tanım bulunmamaktadır. Tek başına veya ortak hâkimiyet, hâkim ortağın bağlı şirket üzerindeki hâkimiyetini kullanırken, tek başına mı yoksa diğer ortaklaşa hakimlere danışarak mı karar vereceğini açıklar.¹⁹⁴ Kanun'un 195. madde gerekçesinde ilgili hâkimiyet türlerine vurgu yapılarak tek başına veya birlikte hâkimiyetin varlığı benimsenmiştir. Örneğin ortaklar, %15 ve üzerinde oranlardaki oy haklarını bir havuzda toplamış ve ortak amaca yönelik kullanıyorsa bu durumda birlikte hâkimiyetin varlığı söz konusu olabilir.¹⁹⁵

TTK, hâkim ve bağlı şirketlerin birbirlerinde karşılıklı en az ¼ oranında pay sahibi (karşılıklı iştirak hali) olmaları durumunda şirketler topluluğu ilişkisinin oluşabileceğini 197. maddesinde düzenlemiştir. Fakat TTK m. 201 hükmü uyarınca, bilerek karşılıklı iştirak konumuna geçen şirketler pay sahipliği haklarının ancak ¼'ünü kullanabilecek ve bu duruma neden olan paylarından doğan diğer hakları ise donacaktır.¹⁹⁶

---

¹⁹⁰ Şirket yapısında 121 bağlı şirket ve 181 şube bulunmaktadır [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.dnb.com/business-directory/company-profiles.fgc_spa.e93464783f1c8f45b0b7675fd10b1eef.html (Erişim Tarihi: 08.10.2021)

¹⁹¹ Francesco Gaetano Caltagirone'nin %74,27, Edoardo Caltagirone'nin %13,36 pay sahibi olduğu FGC SPA'nın (Caltagirone Group) şirket yapısı için bkz. [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.caltagironespa.it/group/about-us/?lang=en> (Erişim Tarihi: 08.10.2021)

¹⁹² 1947 yılında IRI (Istituto per la Ricostruzione Industriale/Endüstriyel Yeniden Yapılanma Enstitüsü-İtalyan Kamu Holding Şirketi) İtalya'da kurulan Cementir-Cementirie del Tirreno ismiyle çimento ve türevleri piyasasında yer alan şirket 1992 yılında Caltagirone grubu tarafından %46'luk hissesi satın alınarak özelleştirilmiş ve 2019 yılında sicil yerini Amsterdam/Hollanda'ya taşımıştır. [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.cementirholding.com/en/who-we-are/our-history>. (Erişim Tarihi: 08.10.2021)

¹⁹³ Aalborg Portlan Holding A/S Annual Report 2020, s.93 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.aalborgportland.dk/wp-content/uploads/2021/04/APH-Annual-Report-2020.pdf>. (Erişim Tarihi: 08.10.2021)

¹⁹⁴ Özcanlı, F.B., (2021), s.56

¹⁹⁵ Tekinalp, Ü., (2020), N.23-31 s.642

¹⁹⁶ Özcanlı, F.B., (2021), s.57

TTK'nın "hâkimiyet" kavramını "kontrol"¹⁹⁷ ve "karine" sistemine dayandırdığını daha önce ifade etmiştik. Hâkimiyetin varlığını tespit için bir şirketin, diğerinin hem karar alma mekanizması üzerinde etki kullanmaya imkân veren hukuki araçlara sahip olup olmadığına bakılmakta hem de bazı karineler tesis edilerek, belirli hukuki araçları elinde bulunduranın hâkim konumunda olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.¹⁹⁸

Hâkimiyetin tespitine yarayan kontrol araçları TTK'nın 195. maddesinde düzenlenmiş ve hâkimiyetin elde edilmesine ilişkin üç temel yol belirlenmiştir.¹⁹⁹ Bunlar pay sahipliğine dayanan haklar, yetkiler yoluyla veya iştirak temelli kontrol araçlarından oluşan korporatif²⁰⁰ araçlar, hâkimiyet sözleşmesi veya oy sözleşmesi ile sözleşmesel araçlar ve diğer yollardan hâkimiyeti mümkün kılan fiili araçlardır.²⁰¹ İfade etmiş olduğumuz bu üç temel yola aşağıda kısaca değineceğiz.

1.3.3.3.1. Sözleşmesel Araçlar

Şirketler topluluğu genel olarak fiili birliktelikler olarak karşımıza çıksa da oy sözleşmeleriyle hâkimiyetin doğması mümkün olduğu gibi sözleşmeyle kurulan şirketler topluluğunun da gündeme gelmesi mümkündür. Özellikle Alman hukukunda şirketlerin hâkimiyet ilişkisinin tesisi için sıklıkla "hâkimiyet sözleşmeleri" akdettikleri ve sözleşmesel konzern olarak adlandırılan bu toplulukların oluştuğu görülmektedir.²⁰²

TTK, şirkette sahip olduğu oy hakları ile çoğunluğu oluşturamayan pay sahibinin diğer pay sahipleriyle yapacakları bir oy sözleşmesine dayanan iş birliği

---

¹⁹⁷ Pulaşlı, H., (2007), ss.265-266

¹⁹⁸ Nilson Okutan, G., (2009), s. 82

¹⁹⁹ Nilson Okutan, G., (2009), s.100

²⁰⁰ "Korporatif" terimi, İngilizce, Fransızca ve Almanca 'da (ing. "corporation", fr. "korporatif", alm. "korporativ"), "şirketle ilgili", "şirkete dair", "tüzel kişilik ile ilgili" anlamlarına gelmekte ve bu hukuk şirketler hukuku terminolojisinde; "şirket ile pay sahipleri arasındaki hukuki ilişkiyi ilgilendiren", "şirket tüzel kişiliğinin organizasyonel yapısına ve iç işleyişine ilişkin olan", "şirketler hukuku düzenine ait olan" ya da "dayanağını şirketler hukuku düzeninden alan" kavram ve davaları ifade etmek üzere kullanılmaktadır" Ayoğlu, T. (2018) *Sermaye Şirketleri Özelinde Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Çözümünde Tahkim*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.9

²⁰¹ Özcanlı, F.B., (2021), s.58. Biz de hâkimiyeti sağlayan kontrol araçlarını ifade etmek üzere, milletlerarası özel hukuk alanında uygulanacak hukukun tespitinde vasıflandırmaya ilişkin sorunun çözümünde kolaylık sağlayacağı düşüncesi ve hâkim ortak-bağlı şirket arasındaki hâkimiyet sebep veren hukuki ilişkinin daha net anlaşılmasını sağlayacak olması nedenleriyle sözleşmesel, korporatif ve fiili araçlar terimlerini kullanmayı tercih ettik.

²⁰² Atakan, M.C., (2021), s.146

sonucunda oy çoğunluğuna sahip olması durumunu bir hâkimiyet aracı olarak düzenlemiş, ayrıca bu hâkimiyetin geçici ve tesadüfi olmaması gerektiğini de ifade etmiştir.²⁰³ Oy sözleşmeleri, oy hakkının belirli yönde kullanılması, kullanılmaması ya da kullanımında çekimser kalınması olarak tanımlanan²⁰⁴ bir borçlar hukuku sözleşmesidir.²⁰⁵ İşte bu sözleşme neticesinde birleşen oy haklarının yarattığı oy havuzu, hâkimiyetin tesisi ve tespiti bakımından önemli olmakla birlikte²⁰⁶ hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması halinde topluluğa ilişkin sorumluluk hükümlerinin uygulanması gündeme gelebilecektir.

Hâkimiyet sözleşmesi ise, TSY'nin 106. maddesinde²⁰⁷ tanımlanmıştır. Kanun'un düzenlenmesinde temel aldığımız APOK'da yer alan tanımlamayla paralellik gösteren bu tanım da şirketler topluluğunun tüm menfaatini gerçekleştirebilmek için²⁰⁸ bağlı şirket yönetiminin, diğer bir deyişle sevk ve idaresinin, kısmen veya tamamen hâkim ortağa bırakılmasını ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle hâkimiyet sözleşmesi, bir sermaye şirketi tarafından bir teşebbüse hiçbir şarta bağlı olmadan talimat verme yetkisi tanınması suretiyle kontrolün tesis edildiği ve geçerliliği bağlı şirket genel kurulunun onayına müteakip ticaret siciline tescil ve ilan edilmesiyle sağlanan sözleşmedir.²⁰⁹

Hâkimiyet sözleşmesinin amacı, yönetimin sevk ve idaresine yönelik talimat verme hakkı tanıyarak şirketi bir başkasına tabi kılmaktır.²¹⁰ Başka bir deyişle

---

²⁰³ Özcanlı, F.B., (2021), s.66

²⁰⁴ Ibid, s.67

²⁰⁵ Nilson Okutan, G., (2009), s.79; Akduman, E. (2010) *Milletlerarası Özel Hukukta Hisse Devirleri*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, s.300; Esin, İ.G. (2018) *Hissedarlar Sözleşmesi* derleyen Özel, S. ve Erkan, M. (ed.), *Milletlerarası Özel Hukukta Sözleşmesel Meseleler*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.27; “*Oy sözleşmeleri tek tarafa borç yükleyen ve tek taraflı oy taahhüdünü içeren sözleşmeler olabileceği gibi; karşılıklı veya çok taraflı sözleşmeler şeklinde akdedilip iki tarafa da borç yükleyen sözleşmeler şeklinde tezahür edebilir*” Atakan, M.C., (2021), s.108

²⁰⁶ Atakan eserinde, oy sözleşmelerinin hâkimiyetin tesisinde önemli olduğunu, ancak sözleşmeye aykırılık halinde kontrolün sağlanamaması ve bu durumun mahkeme kanalıyla da tesis edilememesi nedeniyle oy sözleşmelerini hâkimiyetin tesisini sağlayacak mutlak araçlar olarak görmemek gerektiğini ifade etmektedir. Atakan, M.C., (2021), s. 111

²⁰⁷ Hâkimiyet sözleşmesi, aralarında doğrudan veya dolaylı iştirak ilişkisi bulunmayan, bulunsa bile bu ilişkiden bağımsız ve soyutlanmış bir şekilde taraflardan birinin, sermaye şirketi olan diğerinin yönetim organına hiçbir şarta bağlı olmadan talimat verme yetkisini içeren sözleşmedir.

²⁰⁸ Yanlı, V. (2013) *Hâkimiyet Sözleşmeleri*, Regesta Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:3(1), ss. 6-7 [Çevrimiçi]. <https://silo.tips/download/regesta-ticaret-hukuku-dergisi-journal-of-commercial-law-3> (Erişim Tarihi: 09.12.2020)

²⁰⁹ Can, M. Ç. (2020) *Hâkimiyet Sözleşmesi Anonim Şirketlerden Oluşan Şirketler Topluluğu Bakımından*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s. 38

²¹⁰ Ibid, ss. 40-41

hâkimiyet sözleşmelerinin en önemli unsuru, bağlı şirketin yabancı yönetime tabi tutulmasıdır.²¹¹ Alman hukukunda hâkimiyet sözleşmelerinde talimat, hedeflerin tespiti, koordinasyon, kontrol, üst düzey yönetimin belirlenmesi gibi merkezi konularda verilmekte, sözleşmede bağlı şirket yönetimine ilişkin temel kararları belirleyebilecek ölçüde yetki tanınması kâfi görülmekte ve talimatlar ile bağlı şirketin günlük işleyişine ilişkin kararlarına müdahale edilmemektedir.²¹²

Hâkimiyet sözleşmelerinin içeriği, bağlı şirket yönetim kurulunun yönetsel yetkilerinin hâkim ortağa devrini içeren maddelerden oluştuğundan, talimat, hâkimiyet sözleşmesinin esaslı içeriğidir ve her hâkimiyet sözleşmesinde bulunması gereken mutlak unsurlardandır.²¹³ Bununla birlikte hâkim ortak, hâkimiyet sözleşmesine dayanarak, bağlı şirkete onu kayba uğratabilecek veya onun menfaatine uymayan hukuka aykırı talimatlar veremez.²¹⁴ Örneğin, bağlı şirketin menfaatine olan karlı bir ekonomik yatırımda bulunmasını engellemek için bu işlemde kaçınması yönünde talimat veremez.

Türk hukukunda hâkimiyet sözleşmeleri hâkim ortak ile bağlı şirket yönetim organları tarafından alınacak karar ile gerçekleştirilebilir. Ancak TSY m. 106/2'deki düzenleme neticesinde bağlı ortaklığın genel kurulunun onayı zorunlu tutulmuştur.

Hâkimiyet sözleşmesi, bağlı şirket merkezinin ticaret sicil müdürlüğünde tescil ve ilan edilmedikçe geçerli olmaz. Bu hükümden çıkan anlam, sözleşmenin yazılı şekilde yapılması ve tescili²¹⁵ sayesinde üçüncü kişilerin de haberdar olabilmesidir.²¹⁶ Ancak hâkimiyet sözleşmesinin tescil ve ilan edilmediği için geçersiz olması, bu Kanun ile diğer kanunlarda yer alan hükümlerin uygulanmasına engel olmaz.

Kanun'da hâkimiyet sözleşmesine dayanan hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılmasına herhangi bir sonuç bağlanmamışsa da sorumluluk hükümlerinin

---

²¹¹ Özcanlı, F.B., (2021), s.73

²¹² Ibid, s.68 dpn.188

²¹³ Atakan, M.C., (2021), ss. 149-150

²¹⁴ Yavuz, M. (2020) *Türk Hukukunda Hâkimiyet Sözleşmeleri*, Gümrük ve Ticaret Dergisi, Cilt:7 (21), s.52 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumrukticaretdergisi/772372> (Erişim Tarihi: 16.02.2021); Giray, E. R. (2013) *Ticaret Şirketlerinin Genel Hükümleri ve Şirketler Topluluğu*, derleyen S. Karahan (ed.), Şirketler Hukuku. Güncellenmiş 2. Baskı. Konya: Mimoza Yayınevi, s.139

²¹⁵ Ticaret Sicili Yönetmeliği'nin 106. maddesinin 3. fıkrasına göre, hâkimiyet sözleşmesi, talimat alan şirketin kayıtlı olduğu sicile tescil olunur.

²¹⁶ Yanlı, V., (2013), s.5

kıyasen uygulanabileceği öğretide ifade edilmektedir.²¹⁷ Bu tutumun Gerekeçe’de ifade edilen amaca da hizmet edeceği açıktır. Ancak her ne kadar Kanun’un hazırlanması aşamasında düzenleme ihtiyacı hissedilmese de²¹⁸ hâkimiyet sözleşmelerine yönelik Alman hukukuna benzer bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu açıktır. Hâkimiyet sözleşmesi ile bağlı şirket yönetimi tamamen yabancı bir yönetime bırakılmakta ve hâkim ortak konumunda olan şirketin verdiği talimatlara bağlı şirket yönetimi uymak zorundadır. Bu durum tam hâkimiyet halini çağrıştırmaktadır. Lakin tam hâkimiyetin mülkiyet temeline dayanması hâkimiyet sözleşmesinin ruhuna aykırıdır. Aynı durum kısmi hâkimiyet halinde bağlı şirket yönetiminin hâkim ortak tarafından verilen talimatlara uymak zorunda olmamasında kendisini gösterir. Bu nedenle biz de hâkimiyet sözleşmesine yönelik düzenleme ihtiyacının Kanun Koyucu tarafından dikkate alınması gerektiği kanaatinde olduğumuzu ifade etmek isteriz.

Bununla birlikte hâkimiyet sözleşmesinin hukuki niteliğine de değinmekte fayda görüyoruz. Bir kurum olarak kapsamlı bir şekilde konunun ele alındığı Alman hukukunda²¹⁹ olduğu gibi Türk hukuku bakımından bu tür sözleşmelerin hukuki niteliğini belirleyebilmek için hangi hususun esas alınacağı ilk bakışta net değildir.

---

²¹⁷ “Hâkimiyet sözleşmesine TTK m. 195 hükümleri, özellikle 195 (1), bent (b) ile bu bendin son cümlesi ile m. 198, 199, 200, 201, 202, 207 ve 209 uygulanır.” Tekinalp, Ü. (2020) N.23-29 s.641

²¹⁸ Pulaşlı eserinde Gerekeçe’yi şu cümleleri ile eleştirmekte ve konuya ilişkin düzenlemelere ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. “Kanımca bu Gerekeçe’ye katılmak mümkün değildir, çünkü anılan sözleşmeler şimdiye kadar yapılmamışsa (ki, şirketler topluluğuna ilişkin yasal bir düzenleme yoktu) bundan sonra da -hele şirketler topluluğu kurallarının konulmasından sonra- yapılmayacağı anlamına hiç gelmez. Kaldı ki, şirketler topluluğu yeni düzenlendiğinden, yabancı bir şirketin Türk şirketi ile kar devir sözleşmesi yapması ve böylece Türk hukuku açısından hâkimiyetin söz konusu olmayacağı kuralından yararlanması da mümkün olduğu gibi, ayrıca bir sermaye şirketinin akdedeceği hâkimiyet sözleşmesinin en azından genel kurulun onayına tabi tutulmasına ilişkin bir düzenlemenin getirilmesi yerinde olurdu” Pulaşlı, H., (2020), §8 dnp.22 s.165

²¹⁹ “Hakikaten Alman mevzuatındaki özellikle AktG § 57 Abs. S.3, § 71a Abs. 1 S.3, § 291 Abs. 3 ve § 308 hükümlerine bakıldığında hâkimiyet sözleşmelerinin sözleşme tarafı olan bağlı anonim şirketin örgütlenme yapısını değiştirdiği görüldüğünden, fiiliyatta bu açıdan organizasyon sözleşmesi olarak nitelendirilmekle birlikte, diğer taraftan da aynı zamanda her iki taraf için de ifa yükümlülüğü oluşturduğu vurgulanmadan geçilememektedir. Özellikle de AktG § 302’den 305’e kadar hâkim işletme için, § 308 Abs. 2 S. 1 nedeniyle de bağlı şirket için edim yükümlülüğü oluşturması bu sözleşmeler için borçlar hukuku sözleşmesi nitelendirilmesi yapılmasını mümkün kılmaktadır. Bu nedenle hâkimiyet sözleşmeleri her halükârda bir yönüyle borçlar hukuku sözleşmesi niteliğini de haizdir. Buna rağmen günümüzdeki hâkimiyet sözleşmeleri, organizasyon sözleşmeleri olarak nitelendirilmektedir. Bununla da bu sözleşmelerin etkilerinin ağırlık noktasının sözleşme taraflarının hak ve borçlarının oluşturulmasında değil, bilakis şirketle dışarıda kalan ortaklar arasındaki şirketler hukukuna ilişkin ilişkilerin şekillendirilmesinde, yani bağlı anonim şirketin organizasyon yapısını değiştirerek anonim şirketler hukukunda kurgulanan sorumluluk kapsamının değiştirilmesinde yattığı kastedilmektedir” Can, M.Ç., (2020), ss.92-93 ve dnp 170’teki yazarlar

Türk hukuku bakımından TTK'da kurgulanan anonim şirketler rejiminde hâkimiyet sözleşmesine Alman mevzuatındaki gibi atıflar yapılmamıştır.

Can, ticaret siciline tescil ve ilan edilen ve bu yapısıyla taraf olduğu şirketin organizasyon yapısını bu sözleşmeye taraf olmayan üçüncü kişileri de etkileyecek şekilde değiştiren bir sözleşmeyle karşı karşıya olduğu, Kanun Koyucunun bir taraftan TTK m. 198/3'te hâkimiyet sözleşmesinin ticaret siciline tescil ve ilanından bahsederken, diğer yandan bu keyfiyet yerine getirilmese dahi sözleşmenin geçersizliği halinde bile TTK ve diğer kanunlarda yer alan şirketler topluluğuna dair hükümlerin uygulama kabiliyetinin varlığını tesis ettiği, diğer yandan Gerekçede hâkimiyet sözleşmesini tipik bir borçlar hukuku sözleşmesi ifadesi ile hatalı ve eksik biçimde geçiştirdiği görüşündedir.²²⁰

Altay, iki şirket arasında bir hâkimiyet sözleşmesi kurulduğunda, bağlı şirketin iradesinin, şeklen yine bu şirketin organlarının aldığı kararlarla oluşsa da doğrudan doğruya hâkim şirketçe belirlendiği ve böylelikle bağlı şirketin iradesinin ortaklıklar hukukunda varsayılan "bağımsız yönetim ilkesi" uyarınca ortaklığın kendi iç irade oluşum süreci işletilerek getirilmediği, bu iradenin yerine yabancı bir irade olan hâkim iradenin geçtiği görüşündedir.²²¹ Benzer şekilde *Özcanlı* da hâkimiyet sözleşmelerinin en önemli unsurunun, bağlı şirket yönetiminin yabancı yönetime tabi tutulması olduğunu ifade etmiştir.²²²

Bununla birlikte hâkimiyet sözleşmesinin geçersizliğine bağlanan sonuçlar yönünden Kanun'un TBK'dan ayrıldığını söyleyebiliriz. Borçlar hukuku alanında geçerlilik şekline bağlı bir hukuksal işlemin bu şekle uygun olarak yapılmamasının yaptırımını, TBK m. 12/2'de şu şekilde hükme bağlanmıştır.²²³

"Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak geçerlilik şeklidir. Öngörülen şekle uyulmaksızın kurulan sözleşmeler hüküm doğurmaz."

Bu nedenle geçerlilik şekline bağlı bir sözleşme bu şekle uygun yapılmadığı takdirde, bu sözleşmeye dayanılarak tazminat talep edilemeyeceği gibi bu sözleşmeye

---

²²⁰ Can, M.Ç., (2020), ss.97-98

²²¹ Altay, S.A., (2009), s.380

²²² Özcanlı, F.B., (2021), s.73

²²³ Kılıçoğlu, A.M. (2013) *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. 17. Bası. Ankara: Turhan Kitapevi, s.142

aykırı davranıldığı iddiasıyla ifaya olan yararların tazmin edilmesi de talep edilemeyecektir.²²⁴ Bu farklılığı izah edecek olursak, TTK m. 198/3 hükmü öncelikle hâkimiyet sözleşmesinin bağlı şirket ticaret siciline tescilini geçerlilik şartı olarak ortaya koymuş, fakat bu şartın yerine getirilmemesi halini TBK'daki gibi kesin hükümsüzlüğe bağlamamıştır. Bilakis bu halde dahi TTK ve diğer kanunlarda yer alan topluluk hukukuna ilişkin sorumluluk hükümlerinin uygulanacağını ifade etmiştir.

Kanun'un 195. madde gerekçesinde, hâkimiyet sözleşmelerinin bir borçlar hukuku sözleşmesi olduğu ifadesi yer almaktadır. Öğretide bu görüşü savunan yazarlar²²⁵ bulunmakla birlikte biz bu sözleşmenin tipik bir borçlar hukuku sözleşmesi olmadığı kanaatindeyiz. Sürekli borç ilişkisi doğuran sözleşmelerden olan hâkimiyet sözleşmesi²²⁶ bir yönüyle kaçınılmaz olarak borçlar hukuku sözleşmesi özelliklerini barındırmaktadır.²²⁷ Ancak biz bu sözleşmenin şirketler hukukuna ilişkin bazı konularda istisnalar getirmesi²²⁸, yine şirketler hukukuna özgü araçların yokluğunda dahi hâkimiyet ilişkisini kurabilmesi, sözleşmeye taraf olmayan üçüncü kişileri etkilemesi, şirket genel kurulunun onayına sunulacak olması, ticaret siciline tescilinin geçerlilik şartı olması, geçerlilik şartına aykırılık bakımından TBK'dan ayrılması ve sonuçlarını şirketler hukuku alanında doğurması sebepleriyle organizasyon sözleşmesi²²⁹ olduğu kanaatindeyiz.

---

²²⁴ Kılıçoğlu, A.M., (2013), s.143

²²⁵ Atakan, M.C., (2021), s. 152; Yavuz, M., (2020), s. 50

²²⁶ Can, M.Ç., (2020), s.208

²²⁷ Alman hukukunda yer alan düzenlemelerin aksine Türk hukukunda hâkimiyet sözleşmelerinin nasıl sona ereceğine ilişkin bir düzenleme olmadığından TBK'da düzenlenen borcu sona erdiren sebeplere başvurulacaktır. Bununla birlikte, her ne kadar TTK'da düzenlenen birleşme kurumunun gündeme geldiği durumlarda hâkimiyet sözleşmesinin sona ereceği belirtilmemişse de birleşme ile alacaklı ve borçlu sıfatları birleşeceğinden ve birleşmeyle devrolunan şirket tasfiyesiz sona erip ticaret sicilinden silineceğinden hâkimiyet sözleşmesi de doğal olarak sona erecektir. Hâkimiyet sözleşmesinin sona erme sebepleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Atakan, M.C., (2021), ss.207-219; Can, M.Ç., (2020), ss.198-220

²²⁸ "Türk anonim ortaklıklar hukuku bakımından değerlendirdiğimizde, hâkimiyet sözleşmelerinin özellikle TTK m. 375 hükmünde ve diğer maddelerinde yer alan yönetim kurulunun devredilemez ve vazgeçilemez yetkilerinin devrini yasaklayan temel kurala bir istisna oluşturduğunun kabulü gerekir" Özcanlı, F.B., (2021), ss.73-74

²²⁹ "Hâkimiyet sözleşmesi ile sevk ve yönetim sözleşmelerinde somutlaşan organizasyon sözleşmesi AO'nun ekonomik ve hukuki yapısını değiştirip organsal düzen ile pay sahiplerinin haklarına ve borcuna ilişkin kanun ve esas sözleşme hükümleri yerine sözleşme süresinde sözleşme hükümlerini hâkim kılan sözleşmedir" Tekinalp, Ü., (2020), §23 N.05 s.625

1.3.3.3.1.2. Korporatif Araçlar

Korporatif araçlar terimi ile dayanağını TTK'dan ve şirket ana sözleşmesinden alan, şirket ile pay sahipleri arasındaki hukuki ilişkiyi ilgilendiren, şirket tüzel kişiliğinin organizasyonel yapısına ve iç işleyişine ilişkin araçları kastetmekteyiz.

Bu minvalde oy haklarının çoğunluğunu elinde bulundurma, şirket ana sözleşmesi uyarınca yönetim organında karar alabilecek çoğunluğu oluşturan sayıda üyenin seçimini sağlayabilmek hakkını elinde bulundurma, pay çoğunluğuna sahip olma ve şirketi yönetecek miktarda paya sahip olma TTK m. 195/1-a'da ve m. 195/2'de sayılan korporatif nitelikli kontrol araçlarıdır.

Şirketler hukuku alanında bir payın sahibine sağladığı en önemli haklardan birisi oy hakkıdır.²³⁰ Oy hakkının sağladığı güç sayesinde pay sahibi hem şirket genel kurulunda hem de şirket yönetimi üzerinde belirleyici etkiye sahip olabilir. TTK m. 195 hükmü oy hakkı çoğunluğuna²³¹ sahip olma olgusunu bir faraziye olarak düzenlemiştir.²³² Başka bir deyişle, oy çoğunluğuna sahip pay sahibinin hâkim konumunda olduğu kabul edilecektir.

Korporatif nitelikli diğer bir hâkimiyet aracı ise, şirket ana sözleşmesi uyarınca yönetime katılma haklarında tanınan imtiyaz kapsamında şirket yönetim kurulunda karar alabilecek sayıda üyenin seçimini sağlayabilme²³³ hakkını haiz olmadır²³⁴. Diğer bir ifadeyle, başka bir şirketin yönetim organında karar alabilecek sayıda üyeyi seçtirebilme hakkına doğrudan ya da dolaylı olarak sahip olan şirket hâkim ortaktır ve bağlı şirketi kontrol ettiği kabul edilir.²³⁵

---

²³⁰ Atakan, M.C., (2021), s.104

²³¹ "Hükümde oy haklarının çoğunluğu kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin bir açıklama yoktur ve Gerekçe de bu konuda sessiz kalmıştır. Oy haklarının çoğunluğu ile salt çoğunluğun mu, genel kurulda hazır bulunması gereken oyların çoğunluğunun mu ya da örneğin esas sözleşme ya da TTK ile öngörülmüş olan nitelikli çoğunluğa işaret eden çoğunluğun mu kastedildiği belirli değildir" Özcanlı, F.B., (2021), s.58

²³² Ibid, s.60

²³³ "Genel kurulda yapılacak oylama neticesinde yönetim kurulunun tamamını (bağımsız üyeler hariç) seçmek/seçtirmek şeklinde tezahür edebileceği gibi sermayenin gruplara ayrılması durumunda, bağlayıcı aday gösterme hakkına dayanarak da gerçekleşebilir" Atakan, M.C., (2021), s.130

²³⁴ Özcanlı, F.B., (2021), s.60

²³⁵ Atakan, M.C., (2021), s.130

Üçüncü olarak bahsedeceğimiz hâkimiyet aracı ise pay çoğunluğuna sahip olmaktır. Şirket içindeki çeşitli imtiyazlar ve oy sözleşmelerinin bir hâkimiyet olgusu yaratmadığı hallerde, bir ticaret şirketinin başka bir ticaret şirketinin paylarının çoğunluğuna sahip olması bir hâkimiyet karinesi olarak TTK'da düzenlenmiştir.²³⁶

Bir diğer korporatif nitelikli hâkimiyet aracı olan, şirketi yönetecek miktarda paya sahip olma halinde ise, pay sahibi şirketin mutlak kontrolünü²³⁷ ele geçirmiş değildir. Ancak şirket genel kurulunda oluşan güç boşluğundan yararlanarak karar alılabilecek çoğunluğu elinde bulundurmaktadır.²³⁸

TTK m. 195'te ifadesini bulan hâkimiyet araçlarının tamamının aynı anda bulunması gerekli olmayıp birinin varlığı hâkimiyet ilişkisinin kurulması için yeterlidir.

1.3.3.3.3. Fiili Araçlar-Diğer Türli Hâkimiyet

Kanun Koyucu TTK 195 1/b'de; "başka bir yolla hâkimiyet" altında tutmak ifadesiyle, maddede sayılanlar dışında da hâkimiyet kurulabileceğini ve bu yolla kurulan hâkimiyetlerin tanınacağını belirtmektedir. Maddede herhangi bir kontrol vasıtası tanımlanmadığından her somut olayın özelliklerine bakarak hâkimiyetin mevcut olup olmadığı araştırılmalı ve bu araştırma sonucunda somut durumda hâkimiyeti sağlayan olguların var olup olmadığı ve hâkimiyetin fiilen kullanılıp kullanılmadığı irdelendikten sonra karar verilmelidir.²³⁹ Bununla birlikte öğretilerde, bu ifadenin geniş yorumlanması gerektiği ve pay sahiplerinin, ortaklığı yönetme konusundaki süreklilik arz eden uyumlu davranışları, pay sahipleri sözleşmesi (ortaklar sözleşmesi), birleşmeler ve pay satın alımlarının bu kapsamda değerlendirilebileceği ifade edilmektedir.²⁴⁰

---

²³⁶ Özcanlı, F.B., (2021), s.63; Atakan, M.C., (2021), s.144

²³⁷ "Kanun Koyucu hâkimiyetin tesisinde kontrol ilkesini kabul ettiği için, kontrolün sağlandığı her durumda şirketler topluluğuna ilişkin hükümler uygulanır ve ayrıca oy veya pay çoğunluğu aranmaz; çünkü oy hakkında imtiyaz ve yönetim organında üye çoğunluğuna ilişkin esas sözleşme hükümleriyle sermaye çoğunluğunun etkisiz hale getirilmesi mümkündür. Pay sahibi, şirketi yönetebilecek kararları alabilecek miktarda paya sahipse, karine olarak kontrolün varlığı kabul edilir." Atakan, M.C., (2021), s.145

²³⁸ Özcanlı, F.B., (2021), ss.64-65; Atakan, M.C., (2021), ss.145-146

²³⁹ Nilson Okutan, G., (2009), s.140

²⁴⁰ Okutan, G. (2011) *Şirketler Topluluğu*, Bankacılar Dergisi, Cilt:22 (79), s.93; Giray, E.R., (2013), s. 140

BÖLÜM 2: ŞİRKETLER TOPLULUĞUNDAKİ İLİŞKİLERDEN DOĞAN SORUMLULUK VE BU SORUMLULUĞA UYGULANACAK HUKUKUN TESPİTİ

2.1. Şirketler Topluluğundaki İlişkilerden Doğan Sorumluluk

2.1.1. Genel Olarak

ÇUŞ'ların yatırım yapmak amacıyla giriş yaptıkları ülkelerdeki olumsuz kanaatin temel argümanlarından biri, topluluk menfaatinin her zaman önde olması ve bağlı şirket vasıtasıyla yatırım yapılan ülke menfaatinin ikinci plana atılmasıdır. Günümüzde uluslararası yatırım ve ticaretin lokomotifi olan ÇUŞ'lar ülkemizde de birçok alanda faaliyet göstermektedir.²⁴¹ Bu faaliyet alanlarında yer alan ÇUŞ'larda hâkim ortağın bağlı şirket ile olan ilişkilerinde topluluk menfaatinin ön planda tutulması olmasının kaçınılmazlığı sonucunda hukuka aykırı sonuçların doğması, başka bir deyişle topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklılarının kayba uğraması söz konusu olabilecektir.

Hâkimiyetin, TTK'nın 195. maddesinde düzenlenen yollardan biriyle elde edilmesinden sonra, bu hâkimiyetin kötüye kullanılması sonucunda ortaya çıkan hukuka aykırılıklar, sorumluluk hukukunun konusunu oluşturmaktadır.²⁴²

Kanun Koyucu, şirketler topluluğuna özgü sorumluluğu düzenlerken APOK'ta olduğu gibi, hâkimiyetin kaynağına göre hareket etmemiş,²⁴³ uygulamada daha çok karşılaşılabilecek fiili toplulukları baz alan ve iştirak yoğunluğuna göre tam ve kısmi hâkimiyet hallerine sonuçlar bağlayan bir yol tercih etmiştir. Kanun'da hâkimiyet sözleşmesine dayanan hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılmasına herhangi bir sonuç bağlanmamışsa da sorumluluk hükümlerinin kıyasen uygulanabileceğini daha önce ifade ettiğimizden burada tekrara düşmemek adına kısaca değinmekle yetiniyoruz.

Biz bu bölümde, ilk olarak topluluk hukuku düzenlemesinin var olmadığı dönemde hâkimiyetin kötüye kullanılmasını engellemek maksadıyla başvuru kurumlarından kısaca bahsettikten sonra, TTK'nın 195. maddesinde düzenlenen yollardan biriyle ortaya çıkan, başka bir ifadeyle korporatif nitelikli hâkimiyet

---

²⁴¹ Bkz. Bölüm 1.3.

²⁴² Akın, İ., (2014), s. 177

²⁴³ Atakan, M.C., (2021), s.261

araçlarına dayanan fiili şirketler topluluğunda ve hâkimiyet sözleşmesine dayanan sözleşmesel şirketler topluluğunda, hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisinde doğacak sorumluluğun şartlarını, meydana gelme şekillerini, hukuki niteliğini ve hâkim şirket/teşebbüs ve bunların yönetim kurulu üyelerinin karşılaşılabileceği davaları tespit ettikten sonra yabancılık unsuru barındıran uyuşmazlıklarda sorumluluğa uygulanacak hukuku milletlerarası özel hukuk bağlamında tespit etmeye çalışacağız.

2.1.2. Önceki Dönemde Sorumluluk Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Başvurulan Kurumlar

Mülga 6762 s. TTK²⁴⁴ döneminde şirketler hukuku alanında bağlı şirket tüzel kişilik yapısının kötüye kullanılması sonucunda doğan sorumluluk hukukuna ilişkin ihtilafların çözümünde şirketler hukukunun genel hüküm ve ilkelerinden yararlanılmıştır. Başvurulan kuramlar, bağlı şirket tüzel kişiliğinin kötüye kullanılmasını engellemeye çalışan tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisine²⁴⁵; hâkim ortak ile bağlı şirket arasındaki ilişkinin ve oluşan birliğin amacına erişmesi için gereken çabayı göstermesini ve söz konusu amacı zorlaştırıcı davranışlardan kaçınmasını sağlayan sadakat yükümlülüğüne²⁴⁶ ve ortaklığın kendi iradesi dışında başka bir irade tarafından yönlendirildiği takdirde asıl iradeyi sorumlu tutmaya yönelik fiili organ doktrinine²⁴⁷ başvurulmuştur. Biz burada, sadakat yükümlülüğü ve fiili organ kuramlarından ziyade topluluk hukuku ile yabancı yönetim paydasında birleşen ve kanunlar ihtilafına da konu olan tüzel kişiliğin kaldırılması teorisine kısaca değineceğiz.

Şirketler hukuku alanında yer alan sınırlı sorumluluk ilkesinin istisnası tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisi, bağlı şirket tüzel kişilik yapısının kötüye kullanılması sonucunda doğan hukuka aykırı sonuçların giderilmesini amaçlamaktadır. Türk hukukunda tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasına ilişkin pozitif bir düzenleme bulunmamakla birlikte teoriye yargı kararları kapsamında

---

²⁴⁴ 6762 sayılı (mülga) Türk Ticaret Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 9353, 29 Haziran 1956 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-ticaret-kanunu-6762> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

²⁴⁵ Özcanlı, F.B., (2021), s.18

²⁴⁶ Altay, S.A., (2009), s.627

²⁴⁷ Özcanlı, F.B., (2021), s.18; Özsu, G., (2021), ss.242-243

başvurulmuştur.²⁴⁸ Teorinin, özkaynak yetersizliği, yabancı yönetim²⁴⁹ ve malvarlıklarının ve alanlarının birbirine karışması ihtimallerinde uygulama alanı bulabileceği ifade edilmektedir.

Bazı yazarlar²⁵⁰ özellikle yabancı yönetim kategorisi açısından, Kanun'un şirketler topluluğunda sorumluluğa ilişkin düzenlemelerinin tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisinin özel bir görünümü olduğunu belirtmektedirler.²⁵¹ Biz de bu görüşe paralel olarak hem topluluk hukuku hükümleri hem de tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisinin, hâkimiyet nedeniyle serbest iradesi ve dolayısıyla bağımsızlığı feda edilen sermaye şirketi (bağlı şirket) üzerindeki hâkimiyetin kötüye kullanılması sonucunda doğan zararlardan sorumlu olacak kişileri belirlemek hususunda benzer olduğu kanaatindeyiz. Gerçekten de bir şirketler topluluğu yapılanmasında yer alan bağlı şirketlerin, hâkim ortak tarafından belirlenen topluluk menfaati ekseninde yabancı bir yönetim tarafından yönetilmesi ve bu durumun hâkim ortak açısından tüzel kişiliğin ayrılığı ilkesini fiilen işlevsiz hale getirmesi²⁵² durumları şirketler topluluğunun sorumluluğa ilişkin düzenlemelerinin tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisinin özel bir görünümü olduğu görüşünü desteklemektedir.

2.1.3. Sorumluluğun Şartları

TTK m. 202 uyarınca, hâkim ortağın sorumluluğu, bağlı şirket üzerinde hâkimiyet gücünü kullanması ile başlamaktadır. Hâkim ortağın gerek gündelik operasyonlarında gerek uzun vadeli planlarında bağlı şirkete müdahale etmesi, alınan

---

²⁴⁸ Özcanlı, F.B., (2021), s.20

²⁴⁹ "Yabancı yönetim, bir ortaklık üzerinde bir başka gerçek veya tüzel kişinin hâkimiyetini ifade eder. Bu hâkimiyet sonucunda bağımlı işletmeler, hâkim işletmenin ekonomik yönetimi altında toplanmakta ve hukuki yönden bağımsız olmalarına rağmen ekonomik yönden bağımsızlıklarını kaybetmiş olmaktadır" Esen, E., (2012), s.30; Altay, S.A., (2009), s.613

²⁵⁰ Altay, S.A., (2009), s.615; Esen, E., (2012), s.154; Özsu (2021), s.248; aksi yöndeki görüş için bkz. Özcanlı, F.B., (2021), s.23

²⁵¹ Yargıtay 23. HD.'nin hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisine tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisini uyguladığı 2015 tarihli kararında yer alan muhalif üye karşı oy yazısında, Kanun Koyucunun tüzel kişiliğin çeşitli şekillerde kötüye kullanılabilirliği ihtimalinin önüne geçmek için özel düzenlemeler yaptığını ve 6102 Sayılı TTK' da yer alan "Şirketler Topluluğu" düzenlemesinde, bağlı şirket üzerindeki hâkimiyetin kötüye kullanılması durumunda gündeme gelebilecek sorumluluk davaları (TTK.m.202/1;206/1) gibi yasal düzenlemeler ile tüzel kişilik perdesinin kaldırılması ilkesinin zimnen yasal olarak kabul edildiği ifade edilmiştir. Kararın tam metni için bkz. Y. 23. HD. E. 2014/10384 K. 2015/8391 T. 23.12.2015, Lexpera [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/23-hukuk-dairesi-e-2014-10384-k-2015-8391-t-23-12-2015> (Erişim Tarihi: 23.10.2021)

²⁵² Özcanlı, F.B., (2021), s.31

kararlarda nüfuzunu kullanması ve arzuladığı yönde kararların çıkmasını sağlaması, sahip olduğu hâkimiyet gücünün doğal bir sonucudur. Hâkimiyet oy hakkı ile sağlanıyorsa, oy çoğunluğuna sahip olan şirket veya teşebbüsün bu hakkını şirketler hukuku kapsamında kendisine tanınan sınırlar içerisinde kullanması ve sahip olduğu etkinliği son noktasına kadar götürmek istemesi, hukuk sınırları içerisinde kalan bir hak²⁵³ kullanımudur.

Sahip olunan paylar sayesinde böyle bir hâkimiyet söz konusu ise, hâkim ortak pay mülkiyetinin kendisine verdiği hakları kullanmaktadır ve hukuka aykırı bir işlem olmadığı sürece sorumluluğu da doğmamaktadır. Zira topluluk hukukuna dair düzenlemeler hâkimiyete sonuç bağlamamakta, hâkimiyetin kötüye kullanılmasına sonuç bağlamaktadır. Diğer bütün hâkimiyet araçlarında da durum aynıdır. Bu nedenle bizzat bu araçların kullanımının, hayatın olağan akışına uygun, ticari hayatın doğasında var olan ve doğrudan şirketler hukuka alanında karşılık bulan birer hak kullanımını olduğunu söylemenin yanlış bir ifade olmayacağı kanaatindeyiz.

Topluluk hukuku hâkim ortaktan, hâkimiyet gücünü kullanırken, bağlı şirketin menfaatlerini kendi menfaatlerine feda etmemesini talep etmektedir.²⁵⁴ Çünkü hâkim ortağın bağlı şirkette çoğunluğa dayalı üstün bir konumu ve belirleyiciliği bulunmakla birlikte, hukuken ayrı bir tüzel kişiliği bulunan bağlı ortaklığın topluluk dışında bulunan pay sahiplerinin ve alacaklılarının da haklarının hukuk düzeni tarafından korunması gerekmektedir. Hâkim ortak, sahip olduğu hakları kullanırken bağlı şirket tarafından, bağlı şirket aleyhine fakat hâkim şirket/teşebbüs lehine kararların alınmasını sağlayabilir. Alınan bu kararlar genel hükümler çerçevesinde değerlendirilecek ve şartların varlığı halinde bağlı şirket yöneticilerinin sorumluluğu doğacak ve hâkim ortağın bu süreçteki rolü, şirketler hukukunun genel hükümleri uyarınca tespit edilemeyecektir.²⁵⁵

---

²⁵³ Hâkimiyetin bir “hak” değil, bazı haklardan kaynaklanan bir “konum” olduğu görüşü için bkz. Tekinalp, Ü., (2020), N. 23-89 s. 663

²⁵⁴ Türk şirketler topluluğu hukukunda kısmi hâkimiyet bakımından grup menfaati ikinci plandayken, tam hâkimiyetin varlığı halinde grup menfaatinin tanındığı ve bu menfaate, yasak talimatlar haricinde, öncelik verildiği söylenebilir.

²⁵⁵ TTK'nın yürürlüğe girmesinden önceki dönemde tüzel kişilik perdesinin kaldırılması şartlarının olduğu hallerde menfaat sahipleri bu şekilde korunmaya çalışılmıştır. “*Türk hukukunda Alman hukukundan farklı olarak hâkim pay sahibinin yönetim gücünü sınırlandıran bir mekanizmanın*

TTK'nın yasalaşması ile devreye giren topluluk hukuku, bu noktada sorumluluğun tespitini yapıp, gerekli yaptırımların uygulanmasını sağlayarak hâkim ortağın hukuka aykırı müdahalesini engellemeye, müdahale var ise de olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmaya amaçlamaktadır.

Hâkim ortak, şartların gerçekleşmesi halinde bağlı şirketin kayıplarını tazmin etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün ön şartı TTK m. 195 anlamında hâkimiyet ilişkisinin bulunmasıdır. Madde kapsamında sorumluluğun doğması için hâkim ortağın, kayba sebep olan bir yönlendirmede bulunması gerekmektedir. Yönlendirmenin kusurun bulunup bulunmamasının bir önemi yoktur. Birlikte ve dolaylı hâkimiyet durumunda da sorumluluk hükümleri aynı şekilde uygulanacaktır. Tazminat sorumlusu, kayba sebep olan yönlendirmede bulunan hâkim ortak olacaktır. Sorumlu hâkim ortak, bağlı şirket bakımından yapılacak değerlendirme sonucu tespit edilebilecektir. Kaybın, dolaylı hâkimiyet yoluyla, birden fazla hâkim ortağın yönlendirmesi sonucu gerçekleşmesi durumunda, bu hâkim ortaklar kayıptan müteselsil olarak sorumlu olacaklardır.²⁵⁶

2.1.3.1. Hâkimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılması

Topluluk hukuku hükümlerinin lafzına göre ÇUŞ'lar, hâkimiyet gücünü bağlı şirketlerini kayba uğratacak şekilde kullanamaz. TTK'ya göre temel kural hâkimiyetin hukuka uygun olarak kullanılması olup, aksi halde Kanun'da ifade edilen yaptırımlar gündeme gelecektir.²⁵⁷ Kanun, hâkimiyetin iki şekilde kullanılması halini *per se* hukuka aykırı kabul etmiştir.

Bunların birincisi, TTK m. 202/1'de ifadesini bulan, hâkim ortağın bağlı şirketi kayba uğratacak şekilde hâkim durumunu kullanmasıdır. İkincisi ise TTK m. 202/2'de, bağlı şirket açısından açıkça anlaşılır haklı bir neden olmadığı halde, bağlı şirketin yapısının veya ana sözleşmenin değiştirilmesi gibi yapısal değişiklikler suretiyle topluluk dışı pay sahiplerine zarar verecek şekilde hâkim ortak tarafından hâkimiyetin kullanılması olarak ifade edilmiştir.

---

olmadığı ve hâkimiyetin kötüye kullanılması durumunda, hâkim olan işletmenin sorumluluğuna başvurulabilmesi için tek imkânın tüzel kişilik perdesinin kaldırılması olduğu belirtilmiştir.” Özcanlı (2021), s.21 ve dnp. 31

²⁵⁶ Akın, İ., (2014), ss.182-184

²⁵⁷ Tekinalp, Ü., (2020), N 23-87 s.662

2.1.3.2. Bağlı Şirketin Kayba Uğraması

Bağlı şirketin malvarlığını veya karlılığını azaltan ya da risk altına sokan her türlü iş veya işlem kayıp doğurucu iş ve işlemdir.²⁵⁸ Buradaki *kayıp*,²⁵⁹ borçlar hukuku anlamındaki *zarar* kavramından farklı ve onu da içine alacak genişliktedir. Kayıp bir malvarlığı eksilmesi veya malvarlığının artmasının önlenmesi şeklinde ortaya çıkabileceği gibi, iş, fon ve personel devrinde olduğu üzere şansın veya bir işi başarı ile yapabilme olanağının yitirilmesi tarzında da görülebilir.²⁶⁰

Kaybın doğumu, bir topluluk içi ortaklığa veya teşebbüse karşı sağlanan bir yarardan meydana gelebileceği gibi, topluluk dışı kişilere sağlanan bir yarardan da meydana gelebilir.²⁶¹

Bağlı şirkete verdirilen kaybın, bazı hallerde tespiti güç olsa da niceliği değil hukuki niteliği önemlidir.²⁶² Çünkü verdirilen kaybın hukukî temeli, denkleştirilme için başvurulacak metodun tesiri bağlamında belirleyici rol oynar. Mesela hukukî işlem kaynaklı kayıplar, işlemin geri alınması ile somut olarak denkleştirilebilirken, maddi vakalardan kaynaklanan kayıplarının denkleştirilmesi, kesin hesaplamaların ve somut ölçülerin konusu olmayacaktır.²⁶³

TTK m. 202 hâkimiyetin bağlı şirketi kayba uğratmayacak şekilde kullanılmasını öngörmüştür. Ancak ÇUŞ'ların hedefleri ve menfaati gibi makro ekonomik politikalar nedeniyle bağlı şirketin kayba uğraması bazı durumlarda kaçınılmaz olmaktadır. Bu sebeple hükümde böyle bir duruma olanak sağlayan esnek bir kurala yer verilmiştir.²⁶⁴

---

²⁵⁸ Çamoğlu, E. (2013) *Şirketler Topluluğunda Hâkimiyetin Kötüye Kullanılmasından Doğan Sorumluluk Davaları*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 2013(2), s.22 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://dosya.gsu.edu.tr/Docs/HukukFakultesi/TR/FakulteDergisi/GUHFD-2013_2.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2021); Nilson Okutan, G., (2009), s.228

²⁵⁹ "Kayıp, borçlar hukukunun "zarar"ından farklı olup, daha yumuşak hemen tazminata yol açmayan bir kavramdır" Tekinalp, Ü., (2020), N. 23-92 s.664.

²⁶⁰ TTK Madde Gerekeçesi, s. 105; Detaylı bilgi için bkz. Okutan Nilson, G., (2009), ss.228-234

²⁶¹ Tekinalp, Ü., (2020), N.23-92 s.665

²⁶² Dündar, E., (2016), s.154; Çamoğlu, E., (2013), s.22

²⁶³ Çamoğlu, E., (2013), s.22

²⁶⁴ "Maddenin birinci fıkrasının (a) bendinde sayılan işlem ve fiiller hâkimiyet ilişkilerinden doğmayıp da basiretli hareketin bir gereği olarak ortaya çıkıyorsa, maddenin uygulanmasına imkân yoktur." TTK Madde Gerekeçesi, s. 111

2.1.3.3. Denkleştirme Yapılmamış Olması

Topluluk hukukunda denkleştirme, bir bağlı şirketin topluluk hâkimiyetinin kullanılması nedeniyle uğradığı kaybın; süresi içinde kayba denk gelen imkânlar sağlanması, haklar tanınması ve kazanımlara kavuşturulması veya o kayba denk gelen bir talep hakkı tanınması yoluyla tazmin edilmesidir.²⁶⁵ Bağlı şirkete verdirilen kaybın o bilanço yılı içinde fiilen denkleştirilmediği veya denkleştirmenin nasıl ve ne zaman yapılacağı konusunda şirkete bir talep hakkı tanınmadığı durumlarda hâkim ortağın sorumluluğu doğacaktır.

Denkleştirmenin sorumluluk kapsamındaki belirleyiciliği bazı durumlarda etkisiz kalmaktadır. Kayba sebep olan işlemin veya önlemin denkleştirmeye uygun olmaması veya topluluk menfaatine hizmet etmemesi hallerinde hâkim ortak aleyhine sorumluluk doğacaktır.²⁶⁶ Kısmen yapılan denkleştirmelerde ise bakiye kalan meblağ üzerinden hâkim ortağın sorumluluğu devam edecektir. Diğer bir deyişle, bağlı şirketin topluluk dışı pay sahiplerinin tazminat talep etme hakkı ortadan kalkmayacağından, kısmi ödeme, denkleştirme değil, tazminat olarak talep edilen kayba ilişkin bir ödeme olarak kabul edilecektir.²⁶⁷

Bununla birlikte *Nilson*, hâkim ortağın denkleştirme yapma yükümlülüğünün bağlı şirket yönetimine yapılan müdahale sonrasında doğacak kayıp halinde var olduğunu, bağlı şirket bakımından açıkça anlaşılır, haklı bir sebebi olmayan kararlar bakımından ise böyle bir yükümlülüğünün doğmadığını ve bu ikinci halde doğrudan doğruya hâkim ortağın sorumluluğunun olduğunu ifade etmektedir.²⁶⁸

2.1.3.4. Neden-Sonuç İlişkisi (İllyet Bağı)

Hukuki sorumluluğu doğuran şartlar arasında illiyet bağı, sorumluluğun aslî şartı, sorumluluk hukukunun temel ilkesi olarak görülür ve bu şart olmaksızın bir şahsın sorumluluğu düşünülemez.²⁶⁹

---

²⁶⁵ Tekinalp, Ü., (2020), N.23-94 s. 668

²⁶⁶ Akın, İ., (2014), s.187

²⁶⁷ Ibid, s.186

²⁶⁸ Nilson Okutan, G., (2009), s. 226

²⁶⁹ Eren, F. (1975) *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İllyet Bağı Teorisi*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.1

Özen borcuna aykırılık ve hakkın kötüye kullanılması yasağı ilkelerine dayanan bu sorumluluk hali bir tazminat sorumluluğudur. Hâkimiyetin hukuka aykırı kullanımına bağlı sorumluluk mekanizmalarının işletilebilmesi, hem hukuka aykırı davranışın ispatına²⁷⁰ hem de illiyet bağının varlığına bağlıdır. Hâkimiyetin hukuka aykırı kullanıldığı iddiasında bulunan taraf, öncelikle hâkimiyetin ve kayıp doğurucu nitelikteki işlemin varlığını ispat etmeli, bununla birlikte kayba sebep olan işlemin, hâkim ortağın yönlendirmesi sebebine dayalı olarak, bağlı şirket veya şirketler topluluğunun bütünü yararına bir fayda sağlamadığı ortaya koyulabilmelidir.

2.1.4. Sorumluluğun Doğumuna Yol Açabilecek Müdahale Şekilleri

2.1.4.1. Bağlı Şirketin Yönetimine Yapılan Müdahalelerden Sorumluluk

TTK m. 202/1/a'da²⁷¹ sayılan ve şirket yönetiminin yönlendirilmesi sonucunu doğuracak örnekler sınırlayıcı değildir. Bilakis, hâkimiyetin kötüye kullanılması sonucu bağlı şirketi kayba uğratan tüm yönlendirici işlemler sorumluluğun doğmasına neden olacaktır.²⁷² Bu düzenlemenin amacı, bağlı şirket bağımsız karar alamadığı için sorumluluğu yukarı, yani hâkim ortağa taşımaktır.²⁷³

Hâkim ortağın bağlı şirketin temsilcisi olması halinde, bağlı şirketin kendisinin kaybına sebep olabilecek işlemleri yapma hakkını da kapsayan bir temsil yetkisini hâkim ortağa vermesi, yönlendirme olarak kabul edilmektedir. Böyle bir durumda temsil yetkisinin veya vekâletin hâkim ortağın yönlendirmesiyle verilip verilmemesinin bir önemi de bulunmamaktadır.²⁷⁴

Sonuç olarak, bağlı şirket adına işlemler bu yetki kapsamında sürekli olarak hâkim ortak tarafından gerçekleştirilmektedir. Hâkim ortağın geniş kapsamlı bir vekalet dışında, sınırları tespit edilmiş bir temsil yetkisi ile bağlı şirketin temsilcisi

---

²⁷⁰ Nilson Okutan, G., (2009), s.274; Çamoğlu, E., (2013), s.25

²⁷¹ “TTK m. 202/1-a:

Hâkim şirket, hâkimiyetini bağlı şirketi kayba uğratacak şekilde kullanamaz. Özellikle bağlı şirketi, iş, varlık, fon, personel, alacak ve borç devri gibi hukuki işlemler yapmaya; kârını azaltmaya ya da aktarmaya; malvarlığını aynı veya kişisel nitelikte haklarla sınırlandırmaya; kefalet, garanti ve aval vermek gibi sorumluluklar yüklenmeye; ödemelerde bulunmaya; haklı bir sebep olmaksızın tesislerini yenilememek, yatırımlarını kısıtlamak, durdurmak gibi verimliliğini ya da faaliyetini olumsuz etkileyen kararlar veya önlemler almaya yahut gelişmesini sağlayacak önlemleri almaktan kaçınmaya yönelmez”

²⁷² Çamoğlu, E., (2013), s.21

²⁷³ Okutan, G. (2011), s.96

²⁷⁴ Akın, İ., (2014), s.194

olması halinde de yönlendirmenin varlığı kabul edilerek TTK m. 202/1 kapsamında sorumluluk hükümleri uygulanabilecektir.²⁷⁵

2.1.4.2. Bağlı Şirketin Genel Kuruluna Müdahaleden Sorumluluk

TTK m. 202/2 ile hâkim ortak hesap verebilir konuma gelmiştir.²⁷⁶ Maddede sayılan birleşme, bölünme, fesih ve önemli ana sözleşme değişikliği gibi kararlar örnek kabilinde olup sınırlandırılmış değildir. Hâkimiyetin kullanılması sebebiyle, genel kurul veya yönetim kurulunda,²⁷⁷ bağlı ortak açısından zorunlu ve gerekli olmayan, haklı sebebe dayanmayan kararların alınması sorumluluğun doğumuna sebep olacaktır.²⁷⁸

Haklı sebebi bulunmayan karar ibaresi ile kastedilen, alınan kararların bağlı şirketin pay sahiplerine izah edilebilecek, onları kararın gerekliliği ve haklılığı konusunda tatmin edecek açıklıkta bir sebebin mevcut olmamasıdır.²⁷⁹

2.1.5. Sorumluluğun Hukuki Niteliği

Birinci bölümde de ifade ettiğimiz gibi ÇUŞ'lar Türkiye'de birçok sektörde yabancı yatırımcı olarak yer almakta ve çeşitli şekillerde şirketlerin hâkim ortağı pozisyonunda olabilmektedirler ve topluluk menfaatini ön planda tutacak olmaları sebebiyle de hâkimiyet gücünü kötüye kullanabilirler. Ancak 2011 yılındaki düzenleme ile bu durumun engellenmesi amaçlanmış, tabiri caiz ise hâkim ortak hesap sorulabilir konuma gelmiştir.

Kanun'da yer alan sorumluluğa ilişkin şartların gerçekleşmesi halinde, yabancı hâkim ortak bakımından şirketler hukuku alanında doğan bu sorumluluğa uygulanacak hukukun belirlenebilmesi için sorumluluğun hukuki niteliğinin tespiti önem arz etmektedir.

---

²⁷⁵ Akın, İ., (2014), s.194

²⁷⁶ Okutan, G., (2011), s.97

²⁷⁷ Anonim şirketlerde genel kurul yerine kanun, ana sözleşme veya genel kurulun vereceği yetki ile yönetim kurulu tarafından karara bağlanabilecek hususlar;

TTK m. 460/1: Kayıtlı sermayeye geçilmesi durumunda kayıtlı sermaye tavanı içerisinde kalmak kaydıyla sermaye artırımını kararının alınması

TTK m. 460/4: İmtiyazlı ve/veya primli pay çıkarılması ve rüçhan haklarının sınırlandırılması,

TTK m. 462: İç kaynaklardan sermaye artırımını kararı alınması

TTK m. 505: Menkul kıymet çıkarılmasıdır.

²⁷⁸ Çamoğlu, E., (2013), ss.27-31; Nilson Okutan, G., (2009), s.305

²⁷⁹ Tekinalp, Ü., (2020), N.23-124 s.681

Öğretide, hâkimiyet sözleşmesinin varlığı halinde sorumluluğun sözleşmeden doğacağı yönünde görüş birliği²⁸⁰ bulunmasına rağmen korporatif ve fiili araçlarla sağlanan fiili hâkimiyetten doğan sorumluluğun hukuki niteliği hakkında ortak bir görüş bulunmamaktadır. Şöyle ki;

Nilson, “edimden bağımsız borç ilişkisi”²⁸¹ olarak nitelendirdiği bu ilişkiden doğan borcun (hakim ortağın bağlı şirket menfaatini zedelememe borcu), dürüstlük kuralına dayandığını, ancak tarafların birbirlerine karşı özel konumu nedeniyle, artık bu davranış kuralına aykırılığın salt haksız fiil alanında kalan bir olgu olarak nitelendirilmemesi gerektiğini ifade ederek bu sorumluluğun hukuki niteliğinin sözleşmesel sorumluluk olduğunu ve sözleşmesel borca uygulanan sorumluluk kurallarının öncelikli olarak uygulanması gerektiğini tespit etmiş, ancak somut durumun özelliklerinin gerektirdiği durumlarda, sözleşmesel sorumluluk kurallarının menfaat dengesini bozduğu kanaati doğuyorsa, buna uygun çözümlerin bulunması gerektiğini ifade etmiştir.²⁸²

Aker, ortağın, şirketin amacına ulaşması hedefini desteklemesi ve bunu engelleyecek davranışlardan kaçınması gerektiğini belirterek bunun yapma, kaçınma ve katlanma yükümlülüklerinden oluşan bir sadakat borcu olduğunu ifade etmektedir. Sadakat borcunun şirket ana sözleşmesi ile geçerlilik kazandığını, sadakat borcunu ihlalin ana sözleşmeyi ihlal anlamına geleceğinin ve bu nedenle ana sözleşmenin ihlalinin göz ardı edilerek doğrudan haksız fiil hükümlerinin uygulanmasını eleştirmiştir.²⁸³

Akın, bu sorumluluğun organ sorumluluğu olmadığını belirterek, hâkim ortağın, fiili hâkimiyetten kaynaklı sorumluluk ilişkisinde haksız fiilden doğan sorumluluğunun olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁴

---

²⁸⁰ Aker, H. (2003) *Hâkim İşletme ve Bağlı Şirket Arasındaki Bağımlı Hukuki İlişki ve Hâkim İşletmenin Sadakat Borcu*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:22(2), ss.171-180 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/hakim-isletme-ile-bagimli-sirket-arasindaki-hukuki-iliski-ve-hakim-isletmenin-sadakat-borcu-ii-1/1> (Erişim Tarihi: 22.07.2021); Akın, İ., (2014), ss.182-183, Tekinalp, Ü., (2020), N.23-102 s.673

²⁸¹ Serozan, R. (1968), ‘*Culpa İn Contrahendo*’, ‘*Akđin Müsbet İhlali*’ ve ‘*Üçüncü Kişiyi Koruyucu Etkili Sözleşme*’ Kurumlarının Ortak Temeli: *Edim Yükümlerinden Bağımsız Borç İlişkisi*, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt:2(3), ss.121-123, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/pub/iuhad/15108>.(Erişim Tarihi: 17.07.2021)

²⁸² Nilson Okutan, G., (2009), ss.322-327

²⁸³ Aker, H., (2003), s.162

²⁸⁴ Akın, İ., (2014), ss.182-183

Özcanlı ise TTK m. 202/1 ve TTK m. 202/2 ile düzenlenen sorumluluk hallerinin hukuki niteliğinin farklı olduğu kanaatindedir. TTK m. 202/1 bakımından fiili organ kavramından yola çıkarak, fiili topluluklarda hâkim ortağın bağlı ortaklığı ya da topluluk ortaklıklarını yönetmek gibi bir yükümlülüğü olmasa da TTK m. 202/1 kapsamında hakim ortak ve onun yönetim kurulu üyelerinin, hâkimiyeti kullanmayı tercih ettikleri takdirde gerek bağlı şirket nezdinde gerekse topluluğun yönetimi bakımından organa özgü görevler üstlenerek topluluğu yönettiklerini ve bu nedenle mezkur madde kapsamında doğacak sorumluluğun hukuki niteliğinin organsal sorumluluk olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁵ Yazar TTK m. 202/2 hükmünün farklılığının, hâkim ortağın bağlı şirket genel kurulunda oluşan iradeden sorumlu olmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu nedenle madde kapsamında hakim ortağın, genel kurulda kullanmış olduğu oy nedeniyle genişletilmiş bir sadakat borcunun olduğunu ve aynı zamanda alınan genel kurul kararının bağlı şirketin menfaatine hizmet etmesine rağmen topluluk dışı pay sahiplerinin (hakim ortak karşısında azınlık olanlar) haklarını ihlal etmesi ve aynı sonuca azınlığa daha az zarar vererek ulaşılmamasının mümkün olması durumunda hakların sakınılarak kullanılması ilkesini²⁸⁶ ve bu ilkenin temeli olan dürüstlük kuralını aşan bir yükümlülük altında olduğunun kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek, yapısal kararlardan dolayı sorumluluğun hukuki niteliğinin sadakat borcunun ihlalinden kaynaklanan sözleşmesel sorumluluk olduğunu ifade etmektedir.²⁸⁷

Topluluk hukuku hükümleri esasen fiili topluluğa tahsis edilmiştir.²⁸⁸ TTK m. 202, hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması başlığı altında hukuka aykırılık

---

²⁸⁵ Özcanlı, F.B., (2021), ss.313-327

²⁸⁶ “Eşya hukukuna hâkim olan bu ilkenin şirketler hukukunda da uygulanabileceğini belirtmektedir. Şirketler hukuku uygulamasında hakların en az zarar verecek şekilde kullanılması ilkesi, meşru bir amacın gerçekleştirilmesi için bir işlem yapılacak ise ve bu amacı sağlamaya yönelik birden fazla yol mevcutsa, bu durumda azınlık ve münferit pay sahiplerine en az zarar verecek olan yolun seçilmesi gerektiğini öğütler.” Yalçın, S. (2018) *Anonim Şirketlerde Esas Sermaye Artırımının Dürüstlük Kuralına Aykırılık Nedeniyle İptali*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha, s.76; “Ancak çoğunluk gücünün kötüye kullanılması, diğer bir ifadeyle keyfîlik yasağı, eşit işlem ilkesi, objektiflik veya tarafsızlık kuralı ve özellikle hakların başkasına zarar vermeden kullanılması ilkesi kurallarıyla engellenmek istenmektedir. Kural olarak ortaklar “paysahipliği” sıfatıyla eşit işlem ilkesi yükümlülüğü altında değildirler. Ancak paysahibinin “büyük paysahibi” olması nedeniyle, perde arkasından “fiili organ” olarak şirketi yönetmesi ve şirket tüzurinde etkili olması durumunda aynı yükümlülüğe tabidir” Pulaşlı, H., (2020), §20 N.89, s.403

²⁸⁷ Özcanlı, F.B., (2021), ss.449-451

²⁸⁸ Tekinalp, Ü., (2020), N. 23-14 s.632

oluşturabilecek halleri örnek kabilinde saymış ve topluluk dışı paysahipleri ile alacaklıların menfaatlerini koruyucu düzenlemeler getirmiştir. Bu kapsamda *Tekinalp*, fiili topluluklarda zararın haksız fiilden doğacağı görüşündedir. Yazar, fiili hâkimiyet içerisinde olanlar arasında birbirlerinin kişiliklerine ve malvarlıklarına zarar vermemeleri konusunda yazılı olmayan bir hukuk kuralı olduğu ve bu kuralın haksız fiil kuramının temelini oluşturduğu gerekçesiyle, fiili hâkimiyetten kaynaklı sorumluluğa haksız fiile ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiğini söylemektedir.²⁸⁹

Hukuka aykırılığın kanunlarımızda bir tanımı olmamakla birlikte bu kavramının muhtevasının tayin edilmesi bakımından, sübjektif ve objektif olmak üzere iki temel görüş benimsenmektedir. Sübjektif hukuka aykırılık görüşü, hukuka aykırı fiili zarar verenden hareket ederek haksız olarak işlenmiş bir fiil olarak görülürken, objektif hukuka aykırılık görüşü ise hukuka aykırı fiili, zarar görenin hukuk alanına müdahale edilmesi olarak değerlendirir. Dolayısıyla, zarar gören esas alınarak tespit eden ve hukuk tarafından korunan değerlerin ihlal edilerek hukuk düzeninin bir kuralına uymayan fiil olarak belirlenen bu görüş çerçevesinde özellikle “norm teorisi” uyarınca, hukuk düzeninin, ihlal edilen hakları korumaya yönelmiş yazılı veya yazılı olmayan emir ya da yasaklarına aykırı fiil, hukuka aykırı kabul edilmektedir.

Hukuka aykırılığın ortaya çıkabilmesi için söz konusu davranış normlarının emredici olması ve kişilerin şahıs ya da malvarlığı değerlerini korumaya yönelik olması gerekir.²⁹⁰ Buna ek olarak, hukuka aykırılığın gerçekleşebilmesi ihlal edilen emredici hükmün, zarara uğrayan kişinin menfaatini koruma gayesi barındırmasına bağlıdır. Öğretide bu husus, “hukuka aykırılık bağı” veya “normun koruma amacı teorisi” şeklinde ifade edilmektedir.²⁹¹ Nitekim hukuka aykırılık bağı uygulamasının bir görünümü, yalnızca hükmün koruma gayesine dahil bulunan kişilerin tazminat isteyebilecek olmalarıdır.²⁹² Bu görüşten hareketle, fiili topluluklarda hâkim ortağın, hem TTK m. 202/1 kapsamında hukuka aykırı davranarak bağı şirketin kaybına sebep olması ve bu kaybı denkleştirmemesi hem de TTK m. 202/2 kapsamında bağı şirket

---

²⁸⁹ Tekinalp, Ü., (2020), N. 23-102 s.673; benzer görüş için bkz. Atakan, M.C., (2021), s.263

²⁹⁰ Kayıhan, Ş. ve Ünlütepe, M. (2018) *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.228

²⁹¹ Kayıhan ve Ünlütepe, (2018), s.229

²⁹² Ibid, s.230

genel kuruluna yaptığı müdahale sonucunda haklı sebebe dayanmayan kararlar alınması halinde doğacak sorumluluğun haksız fiil sorumluluğu olacağı kanısındayız.

2.1.6. Topluluk Hukuku Kapsamında Açılabilecek Davalar

Hâkim şirket/teşebbüs ve bunların yönetim kurulu üyeleri aleyhine topluluk hukuku kapsamında açılacak davaları; i) bağlı şirket yönetimine yapılan müdahale sonucunda doğan kaybın denkleştirilmemesi veya denkleştirmeye denk bir talep hakkının bağlı şirkete tanınmaması halinde topluluk dışı pay sahiplerinin ve bağlı şirket alacaklarının başvuracağı davalar ve ii) bağlı şirket genel kuruluna müdahale nedeniyle haklı sebebe dayanmayan esaslı kararlar alınması sonucunda doğan kaybın karşılanabilmesi için topluluk dışı pay sahiplerinin başvurabileceği davalar olarak ayırabiliriz.

İlk olarak değineceğimiz dava, hâkim şirket²⁹³ bağlı şirket yönetimine yaptığı müdahale sonucunda doğan kaybın denkleştirilmemesi veya denkleştirmeye denk bir talep hakkının bağlı şirkete tanınmaması halinde gündeme gelecek olan davalardır. Kanun Koyucu TTK m. 202/1-b ve c²⁹⁴ ile hem topluluk dışı ortaklara hem de bağlı şirket alacaklılarına tazminat davası²⁹⁵ açma hakkı tanımıştır. Kaybın telafisinden ziyade doğan zararın talep edileceği bu dava ile hâkim şirket lehine bozulan menfaat dengesi tekrar dengeye kavuşturulmak istenmektedir. Bu davada, bağlı şirketin topluluk dışı ortakları ve alacaklıları davacı konumunda iken hâkim şirket ve bunların yönetim kurulu üyeleri davalı konumunda olacaktır.

Bu dava kapsamında topluluk dışı ortaklar hâkim şirketten, bağlı şirketin zararı dışında paylarının satın alınmasını ve duruma uygun düşen ve kabul edilebilir başka

---

²⁹³ “TTK m. 202/1 hükmü uyarınca hâkimliğin bağlı şirket yönetimine müdahale edilmek suretiyle kötüye kullanılması durumunda da hâkim teşebbüs ve onun yönetim kurulu üyelerinden de bağlı şirketin zararının tazminini talep etmek mümkün olmalıdır” Özcanlı, F.B., (2021), s.421

²⁹⁴ TTK m. 202/1-b uyarınca “Denkleştirme, faaliyet yılı içinde fiilen yerine getirilmez veya süresi içinde denk bir istem hakkı tanınmazsa, bağlı şirketin her pay sahibi, hâkim şirketten ve onun, kayba sebep olan, yönetim kurulu üyelerinden, şirketin zararını tazmin etmelerini isteyebilir. Hâkim istem üzerine veya resen somut olayda hakkaniyete uygun düşecekse, tazminat yerine bu maddenin ikinci fıkrası hükümlerine göre, davacı pay sahiplerinin paylarının hâkim şirket tarafından satın alınmasına veya duruma uygun düşen ve kabul edilebilir başka bir çözüme karar verebilir.”; TTK m. 202/1-c uyarınca “Alacaklılar da (b) bendi uyarınca, şirket iflas etmemiş olsa bile, şirketin zararının şirkete ödenmesini isteyebilirler.”

²⁹⁵ Tekinalp eserinde, bu madde ile topluluk hukuku bağlamında yeni bir tazminat davası düzenlendiğini ve pay sahipleri açısından bu davanın, hâkime tazminata hükmetmek yerine, davacı pay sahibinin paylarının hâkim şirket tarafından satın alınmasına veya duruma uygun düşen ve kabul edilebilir bir çözüme karar verme yetkisi tanınması nedeniyle “alternatif çözümlü tazminat davası” olarak ifade etmiştir, Tekinalp Ü., (2020) N.23-101 s.672

taleplerde bulunabilirken, hâkim şirket ve onun yönetim kurulu üyelerinden sadece zararın tazminini talep edebilecektir.²⁹⁶ Yine bu çerçevede bağlı şirket alacaklıları da hâkim şirket ve onun yönetim kurulu üyelerinden sadece zararın tazmin edilmesini talep edebilirler.²⁹⁷

TTK m. 202/2²⁹⁸ uyarınca hâkim teşebbüs,²⁹⁹ bağlı şirket genel kurulunda ya da yönetim kurulunda bağlı şirket bakımından açıkça anlaşılabilir haklı bir sebebe dayanmayan esaslı nitelikte ve yapısal kararların alınmasını hâkimiyetini kullanarak sağlar ve bundan bir zarar doğarsa topluluk dışı ortaklar tazminat veya paylarının satın alınması davalarını açabilirler.³⁰⁰ Bu davaların davacısı topluluk dışı pay sahipleri olup davalıları ise hâkim teşebbüs³⁰¹ ve onun yönetim kurulu üyeleridir.

Yukarıda ifade ettiğimiz davalar haricinde, bağlı şirketin kaybı bir genel kurul kararına dayandığı hallerde, somut olayda TTK m. 445'teki³⁰² şartların bulunması

---

²⁹⁶ Özcanlı, F.B., (2021), s.398

²⁹⁷ Tekinalp Ü., (2020) N.23-120 s.679

²⁹⁸ “Hâkimiyetin uygulanması ile gerçekleştirilen ve bağlı şirket bakımından açıkça anlaşılabilir haklı bir sebebi bulunmayan, birleşme, bölünme, tür değiştirme, fesih, menkul kıymet çıkarılması ve önemli esas sözleşme değişikliği gibi işlemlerde, genel kurul kararına red oyu verip tutanağa geçiren veya yönetim kurulunun bu ve benzeri konulardaki kararlarına yazılı olarak itiraz eden pay sahipleri; hâkim teşebbüsten, zararlarının tazminini veya paylarının varsa en az borsa değeriyle, böyle bir değer bulunmuyorsa veya borsa değeri hakkaniyete uygun düşmüyorsa, gerçek değerle veya genel kabul gören bir yöntemle göre belirlenecek bir değerle satın alınmasını mahkemeden isteyebilirler.”

²⁹⁹ “Kanunun burada istisnaen söz konusu olan “hâkim teşebbüs” terimini kullanmış olmasının sebebi sorulabilir. Kanaatimizce, kararın alınmasında oy gücü etken olduğundan, pay oranlarının artması ve azalması ile ilgili olan TTK m. 198/1 hükmü ile uyum sağlanması düşünülmüştür. TTK m. 198/1’de teşebbüs kavramının tercih edilmiş olmasının nedeni, anılan kavramın daha geniş olmasıdır.” Tekinalp Ü., (2020) N. 23-130 s.684; “...TTK m. 202 hükmü bakımından, bu düzenlemenin hâkim teşebbüse özgü bir sorumluluk düzenlemesi olmadığı ve topluluğun tepesinde bir hâkim şirket bulunduğu durumlarda da uygulama alanı bulması gerekeceği sonucuna varmak gerekecektir.” Özcanlı, F.B., (2021), ss.492-493

³⁰⁰ Özcanlı, F.B., (2021), s.420

³⁰¹ “Hâkim teşebbüsün tüzel kişiliği olmasa dahi Kanun, pasif dava ehliyetini kabul etmiştir.” Tekinalp Ü., (2020) N. 23-133 s.684

³⁰² “TTK m. 445:

“446 ncı maddede belirtilen kişiler, kanun veya esas sözleşme hükümlerine ve özellikle dürüstlük kuralına aykırı olan genel kurul kararları aleyhine, karar tarihinden itibaren üç ay içinde, şirket merkezinin bulunduğu yerdeki asliye ticaret mahkemesinde iptal davası açabilirler.”

halinde genel kurul kararının iptali, TTK m. 447'de³⁰³ öngörülen hallerden birinin varlığı halinde ise, genel kurul kararının butlanının tespiti davası açılabilir.³⁰⁴

2.2. Hâkimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılmasından Doğan Sorumluluğa Uygulanacak Hukukun Belirlenmesi

2.2.1. Genel Olarak

Yabancılık unsuru barındıran hayat ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü için hangi hukuk sistemine bağlanılacağı sorusunun cevabı milletlerarası özel hukuk kurallarında yatmaktadır. Bir bağlanmayı emreden kanuni hükümlerden ibaret³⁰⁵ bu kurallar, bağlanma faaliyetinin odak noktası hayat ilişkisini kategorize etmek için kullanılan bağlama konusu (sözleşme, haksız fiil, ehliyet gibi) ve bu hayat ilişkisinin belirli bir hukuk sistemine tabi tutulmasını sağlayan unsurları anlatmak için tercih edilen bağlama noktası (vatandaşlık, ifa yeri, ika yeri, zarar yeri gibi) kavramlarından oluşur.³⁰⁶

Taraflar arasındaki hayat ilişkisinin yoruma tabi tutularak kategorize edilmesi, başka bir ifadeyle hukuki bir kalıp içerisine sokulması, vasıflandırma (nitelendirilme) olarak ifade edilmektedir. Kanunlar ihtilafı hukuku açısından yabancı unsurlu uyuşmazlığın vasıflandırılması büyük önem arz etmektedir. Bu sayede uygulanacak hukukun belirlenmesini sağlayacak olan bağlama noktasına, doğru bir şekilde ulaşılmış olunur. Çünkü bağlama konusunu oluşturan hukuki kavramların hukuki karakterini tespit etmeden olay veya ilişkiye uygulanacak hukukun belirlenebilmesi mümkün değildir.³⁰⁷

---

³⁰³ “TTK m. 447:

“(1) Genel kurulun, özellikle;

a) Pay sahibinin, genel kurula katılma, asgari oy, dava ve kanundan kaynaklanan vazgeçilemez nitelikteki haklarını sınırlandıran veya ortadan kaldıran,

b) Pay sahibinin bilgi alma, inceleme ve denetleme haklarını, kanunen izin verilen ölçü dışında sınırlandıran,

c) Anonim şirketin temel yapısını bozan veya sermayenin korunması hükümlerine aykırı olan, kararları batıldır.”

³⁰⁴ Tekinalp Ü., (2020), N.23-122 s.680

³⁰⁵ Nomer, E. (2017) *Devletler Hususi Hukuku*. Yenilenmiş 22. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, s.96

³⁰⁶ Yöney, C. (2018). *Yabancı Hukukun Uygulanması*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.10-11

³⁰⁷ Doğan, V. (2016) *Milletlerarası Özel Hukuk*. 4. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi, s.179

Kanunlar ihtilafı kuralları, bağlanma konusunun temelini oluşturan hayat ilişkisini işaret etmek amacıyla genel kavramlar kullanır.³⁰⁸ Bu genel kavramlardan (mesela ehliyet, soybağı, miras gibi), hareketle kanunlar ihtilafı kurallarının uygulanma alanının belirlenmesi sağlanır.³⁰⁹

Bağlama noktaları hukuki ilişkinin ait bulunduğu hukuki kategoriye göre tayin edilir ve bu nedenle ilk olarak ilişkinin ait olduğu hukuki kavram ve kategori belirlenmelidir.³¹⁰ Bağlanma noktası olarak ifade edilen vakıa, ele alınan olayın belirli bir hukuk sistemi ile sahip olduğu ilişkilerden ibarettir. Bu ilişkilerde özellikle ve öncelikle, hayat ilişkisinde yer alan kişiler, konular ya da fiiller ile bir hukuk alanı arasındaki münasebet dikkate alınır. Olayda ağırlık merkezini teşkil eden ilişki uygulanacak hukuk sisteminin belirlenmesinde esas alınır.³¹¹

Peki, kanunlar ihtilafı kurallarını oluşturan kavramların, yani bağlama konusu ve bağlama noktalarının yorumu nasıl yapılacaktır? Bağlama konusunun yorumunda öğretide de ifade edildiği gibi dört yöntem³¹² bulunmaktadır. Bunlar arasında en çok taraftar bulan görüş *lex fori*'dir. Türk hukukunda da *lex fori* prensibi benimsenmiştir. Diğer bir ifadeyle Türk hâkimi, önüne gelen yabancılik unsuru ihtiva eden olay ya da ilişkinin hukuki niteliğini kendi hukukuna göre tespit edecektir. Bağlama noktası açısından ise öğretide, bağlama noktasına ilişkin kavramların ifade ettiği anlamın, başka bir deyişle bu bağlanma kavramlarının yorumunun ancak kanunlar ihtilafı kuralını koyan hukuka göre yapılabileceğini söylenmektedir.³¹³ Bu halde, Türk hâkimi Türk kanunlar ihtilafı kurallarının kullandığı bağlama noktası kavramlarını da kendi hukukuna (*lex fori*) göre yorumlayacaktır.

Yukarıda yapmış olduğumuz açıklamalar neticesinde şirketler hukuku alanında düzenlenen ve hâkim şirket-bağlı şirket ilişkisinde hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması sonucunda gündeme gelen sorumluluğun hukuki niteliği *lex fori*'ye göre

---

³⁰⁸ Nomer, E., (2017), s.96

³⁰⁹ Can, H. ve Toker, A.G. (2018) *Milletlerarası Özel Hukuk*. 3. Baskı. Ankara: Adalet Yayınları, s.160

³¹⁰ Çelikel ve Erdem, (2016), s.62

³¹¹ Nomer, E., (2017), s.105

³¹² Bunlar hâkimin hukukuna (*lex fori*) göre, hüküm statüsüne (*lex causea*) göre, mukayeseli hukuka göre ve kademeli vasıflandırmadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çelikel ve Erdem, (2016), ss.79-84

³¹³ Yazarlar ayrıca tabiiyet ve atfın, bağlama noktasının *lex fori*'ye göre vasıflandırılmasına istisna teşkil ettiğini de belirtmişlerdir. Çelikel ve Erdem, (2016), s.88; Nomer, E., (2017), s.107; Can ve Toker, (2018), s.172

tespit edilecektir. İç (maddi) hukuk bakımından hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması halinde doğacak sorumluluğun hukuki niteliğini, hâkimiyet sözleşmesinin varlığı halinde sözleşme, korporatif ve fiili araçlarla sağlanan fiili hâkimiyet halinde ise haksız fiil olacağını ifade etmiş olsak da uygulanacak hukuku doğru tespit etmek ve milletlerarası özel hukuk adaletini en makul şekilde sağlayabilmek için vasıflandırma yapılırken sorumluluğun düzenlendiği şirketler hukuku alanının da dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu nedenle bu bölümde sırasıyla sözleşme statüsüne, haksız fiil statüsüne ve şirket statüsüne değindikten sonra hâkim şirket bağlı şirket ilişkisinden doğan sorumluluğa uygulanacak hukuku tespit etmeye çalışacağız.

2.2.2. Sözleşme Statüsünün Tespiti

Ticari nitelik taşıyan yahut taşıyan, yabancı unsurlu borçlar hukuku akitlerinden ihtilaflar çıktığında, akdin şekli ve maddi geçerliliğinin hangi hukuka tabi olacağı ve bilhassa tarafların hak ve borçlarının hangi hukuka göre belirleneceği meselesi kritik öneme sahiptir.³¹⁴ Bu önem kendini, akdin şekli ve maddi geçerliliğine veya tarafların hak ve borçlarına uygulanacak hukuka göre tarafların alacaklı veya borçlu olma pozisyonlarında gösterir.

Borçlar hukuku sözleşmeleriyle vücut bulan hukuki münasebetler, tarafların isteklerine paralel olarak oluşmaktadır. Çoğu devletlerin iç hukuklarında taraflar, borç sözleşmeleri alanında “sözleşme serbestisi” temel ilkesi çerçevesinde,³¹⁵ sözleşmelerin muhtevasını, kapsamını ve sona erişini kararlaştırılabilmektedir.

Borç sözleşmelerine dayanan hukuki ilişkilerde taraf menfaatlerinin ağır basması sonucu; taraf menfaati söz konusu olan kişi açısından milli hukukun değil, objektif olarak belirlenmiş bir hukuk yanında, varsa özellikle tarafların seçtikleri hukukun uygulanması söz konusu olabilmektedir ve bu durum sözleşme statüsünün

---

³¹⁴ Şanlı, C., Esen, E. ve Ataman Fıganmeşe, İ. (2019) *Milletlerarası Özel Hukuk*. 7. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, s. 271

³¹⁵ “Sözleşmeler alanında iç hukuk sistemlerinde taraf menfaatleri ön plandadır ve “sözleşme serbestisi” ilkesi geçerlidir.” Canyaş Bayata, A. (2012) *AB ve Türk Hukuku Uyarınca Sözleşmeye Uygulanacak Hukuka İlişkin Genel Kural*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s.7

(lex obligationis) belirlenmesinde, seçilen hukuk ve objektif olarak belirlenen hukuk olarak tezahür etmiştir.³¹⁶

Taraflarca seçilen bir hukuk yoksa, objektif esaslara göre tespit devreye girecek ve bağlama kriterleri, sözleşmenin kurulduğu yer, sözleşmenin ifa yeri, işin yapıldığı yer, tarafların vatandaşlığı, mutad meskenleri, yerleşim yerleri, en sıkı ilişkili hukuk ve lex fori olacaktır. Bununla birlikte iki tarafa borç yükleyen sözleşmelerde karakteristik edim esas alınacaktır.

Sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukuku düzenleyen Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun (MÖHUK)³¹⁷ m. 24³¹⁸, tarafları bağlayıcı herhangi bir deyim kullanmamakta ve seçimi tamamen taraf iradelerine bırakmaktadır. İlke olarak tarafların hukuk seçimi konusunda tamamen serbest olduklarının kabulüyle birlikte taraflar, sözleşmeye uygulanacak hukuku seçerlerken sözleşmenin yapıldığı yer, ifa yeri, malların bulunduğu yer gibi “yersel” unsurlar yanında, tarafların yeni veya eski milli hukuku veya önceden bildikleri veya iyi buldukları hukuk gibi “kişisel” sebepler yahut milletlerarası ilişkilerde genellikle uygulanan, tarafların başka bir sözleşmede uyguladıkları ve ona yakın veya ekonomik açıdan ilişkisi bulunan söz konusu sözleşmede de uygulamak istedikleri hukuk gibi “muhtevaya ait” özellikleri de uygulanacak hukuku seçerken göz önünde tutabilir.³¹⁹

---

³¹⁶ Tekinalp, G. (2020) *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Kuralları*. 13. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, s. 277

³¹⁷ 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 26728, 27 Kasım 2007 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2021).

³¹⁸ “MÖHUK m. 24:

(1) Sözleşmeden doğan borç ilişkileri tarafların açık olarak seçtikleri hukuka tâbidir. Sözleşme hükümlerinden veya hâlin şartlarından tereddüde yer vermeyecek biçimde anlaşılabilen hukuk seçimi de geçerlidir.

(2) Taraflar, seçilen hukukun sözleşmenin tamamına veya bir kısmına uygulanacağını kararlaştırabilirler.

(3) Hukuk seçimi taraflarca her zaman yapılabilir veya değiştirilebilir. Sözleşmenin kurulmasından sonraki hukuk seçimi, üçüncü kişilerin hakları saklı kalmak kaydıyla, geriye etkili olarak geçerlidir.

(4) Tarafların hukuk seçimi yapmamış olmaları hâlinde sözleşmeden doğan ilişkiye, o sözleşmeyle en sıkı ilişkili olan hukuk uygulanır. Bu hukuk, karakteristik edim borçlusunun, sözleşmenin kuruluşu sırasındaki mutad meskeni hukuku, ticarî veya meslekî faaliyetler gereği kurulan sözleşmelerde karakteristik edim borçlusunun işyeri, bulunmadığı takdirde yerleşim yeri hukuku, karakteristik edim borçlusunun birden çok işyeri varsa söz konusu sözleşmeyle en sıkı ilişki içinde bulunan işyeri hukuku olarak kabul edilir. Ancak hâlin bütün şartlarına göre sözleşmeyle daha sıkı ilişkili bir hukukun bulunması hâlinde sözleşme, bu hukuka tâbi olur.”

³¹⁹ Tekinalp, G., (2020), s. 280

Bu seçim, sözleşmenin kuruluşunda veya sonrasında ve hatta mahkeme safhasında yapılabilir. Taraflar kararlaştırmış oldukları hukuku, üçüncü kişilerin hakkı saklı kalmak kaydıyla, değiştirebilirler. Hukuk seçiminin yapılışında herhangi bir şekil şartı aranmamakla birlikte kural, seçimin açık veya örtülü yapılabileceğidir. Örtülü seçim, sözleşmeden, şüpheye yer vermeyecek biçimde anlaşılmalıdır.³²⁰ Bazı yazarlarca, sözleşmede mahkemenin seçilmesi lex fori konusunda örtülü iradeye ilişkin bir kanıt olarak kabul edilmektedir.³²¹ Taraflar, sözleşmelerine uygulanmak üzere açık veya örtülü bir hukuk seçimi yapmamış ise, sözleşmeye uygulanacak hukuk, objektif esaslara göre tespit edilecektir.³²²

Bununla birlikte genel olarak şirketler hukuku alanında, tarafların seçmiş oldukları hukukun uygulanması, şirketin bir sözleşme olmaktan öte bir tüzel kişilik olması nedeniyle öğretide kabul edilmemektedir.³²³ Her ne kadar hâkimiyet sözleşmesi Kanun'da düzenlenmemiş olsa da Kanun'un emredici hükümlerine ve genel ilkelerine aykırı olamayacağından, kanaatimizce taraflar, şirketler hukuku kurallarına göre hâkimiyet sözleşmesinde bulunması gereken unsurlara ve şekline ilişkin hukuk seçiminde bulunamamalıdır.³²⁴ Başka bir deyişle, hâkimiyet sözleşmesinin ortaklıklar hukukuna ilişkin yönü sözleşme serbestisini sınırlandırmaktadır. Bunun nedeni, hâkimiyet sözleşmesi ile bağlı şirket (yavru şirket) konumuna giren şirketin, bağımsız yönetim ilkesinden ayrılarak esastan etkileniyor olmasıdır. Ayrıca bu sözleşmenin tarafı olmayan topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklıların da etkilenecek olması ve korunmalarının zarureti hukuk seçiminin mümkün olmamasının bir diğer nedeni olarak söylenebilir. Bu halde sözleşmeye uygulanacak hukuk objektif esaslara göre tespit edilecektir. Bununla birlikte hâkimiyet sözleşmesi sözleşmesel hükümler de içerebilir.

---

³²⁰ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), ss. 76-77; Tekinalp, G., (2020), s. 283

³²¹ Tekinalp, G., (2020), s. 284; Nomer, E., (2017), s. 324

³²² Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.273; Tekinalp, G., (2020), s. 286

³²³ Kavlak, B. (2019) *Uluslararası Şirket Birleşmeleri*. İnci Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.211

³²⁴ Ortaklıkla ilgili sözleşmelerde hukuk seçiminin mümkün olmadığı görüşü için bkz. Akduman, E., (2010), ss.228-229

MÖHUK'ta “en sıkı ilişkili hukuk” deyimini ile ifade edilen bir bağlama kuralı oluşturma sistemi benimsenmiştir.³²⁵ MÖHUK m. 24/4'te³²⁶, eğer taraflar uygulanacak hukuku açık veya tereddüde yer vermeyecek şekilde seçmemişlerse, her hukuki ilişki için en sıkı ilişkili hukuk belirlenirken, karakteristik edimi³²⁷ merkez alan bazı karineler kabul edilmektedir. Bu karineler borç sözleşmeleri açısından gerçek kişiler ve tüzel kişiler için ayrı ayrı belirlenmektedir.³²⁸

Tüzel kişiler açısından sözleşmenin ticari veya mesleki nitelik taşıyıp taşımadığı uygulanacak hukuku tespiti açısından önem arz etmektedir. Bir sözleşmenin ticarî veya meslekî faaliyet gereği akdedilip akdedilmediği, vasıflandırma sorunu kapsamında değerlendirilmekte ve Türk hukukuna göre sorun *lex fori*'ye göre çözüme kavuşturulacaktır. TTK m. 3 hükmü gereği, Kanun'da düzenlenen hususlarla ticarî işletmeyi ilgilendiren her işlem ve fiil ticarî iş kapsamında değerlendirilmektedir.³²⁹

Bir sözleşme ticari ve mesleki bir faaliyet sonucunda yapılıyorsa karakteristik edim borçlusunun işyeri hukuku uygulanacaktır. Böylece ticari ve mesleki faaliyet gereği yapılan borç sözleşmelerinde bu faaliyetler karakteristik edim kabul edilmekte ve faaliyetlerin devamlılığı dikkate alınarak bu devamlılığı simgeleştiren işyeri kriterine öncelik verilmektedir. İşyeri hem gerçek hem de tüzel kişiler açısından uygulanması mümkün olan bir kavramdır. İşyeri sahipleri ile yapılan sözleşmelerde ticari veya mesleki açıdan yapılan faaliyetin karakteristik edim teşkil etmesi halinde onların işyeri hukuku, objektif bağlama kuralı olacaktır.³³⁰

---

³²⁵ ‘En sıkı ilişki formülü, Kanun tarafından doğrudan doğruya tespit edilmiş bir bağlama noktası değildir. Bu formül, uygulanacak hukukun bulunması için bir yol haritası çizmekte, yalnızca en sıkı (veya daha sıkı) ilişki içerisinde bulunan hukukun uygulanmasına bir imkân tanımaktadır.’ Nomer, E., (2017), s. 330; Canyaş Bayata, A., (2012), s.153

³²⁶ “MÖHUK m. 24:

Tarafların hukuk seçimi yapmamış olmaları halinde, sözleşmeden doğan ilişkiye, o sözleşmeyle en sıkı ilişkili hukuk uygulanır”

³²⁷ “Karakteristik edimin rolü, mülga MÖHUK döneminde ileri sürülmüş olan “en yakın ilişkili hukuku belirlemede göz önüne alınacak irtibat noktalarından biri olma” konumuna daha yaklaşmış olmaktadır. Dolayısıyla, mülga MÖHUK döneminde uygulanacak hukuka ilişkin kesin bir kurala zemin hazırlayan karakteristik edim, MÖHUK'ta kesin olmayan bir karine niteliğindedir” Canyaş Bayata, A., (2012), s.159

³²⁸ Tekinalp, G. (2020), ss. 288-289

³²⁹ Özgenç, Z. (2018) *Türk Hukukunda Navlun Sözleşmesine İlişkin Kanunlar İhtilafı Meseleleri*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:34(4), s.283 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/turk-hukukunda-navlun-sozlesmesine-iliskin-kanunlar-ihtilafi-meseleleri-b-mohuk-madde-29-ii-de-1> (Erişim Tarihi: 27.10.2021)

³³⁰ Tekinalp, G., (2020), s.290

2.2.3. Haksız Fiil Statüsünün Tespiti

Hukuki sorumluluk çeşitli şekillerde doğabilir. Bu nedenle hukuki sorumluluğun taraflar arasında var olan hukuki bir ilişkiden veya daha önceden var olmayan bir hukuki ilişkiden doğmasına göre borcun kaynağı da çeşitlenecektir. Eğer taraflar arasındaki hukuki sorumluluğun kaynağı geçmişte mevcut olmayan bir hukuki ilişkiye, başka bir deyişle ansızın, tesadüfen ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan bir sorumluluk ilişkisine dayanmakta³³¹ ise bu durumda akit dışı hukuki ilişkiden³³² kaynaklanan bir sorumluluk ilişkisi vardır.

Haksız fiil, hukuka aykırı şekilde gerçekleştirilmiş fiillerden kaynaklı zararlardan dolayı ortaya çıkabileceği gibi, kusurlu ya da kusursuz sorumluluk biçiminde de ortaya çıkabilir.³³³ Akit dışı ve doğrudan doğruya kanundan doğan borç ilişkilerinin en önemlisi olan haksız fiilden doğan borç ilişkileri, aynı zamanda sorumluluk hukukunun diğer bir dalını teşekkül etmekte olup genel olarak dar anlamda haksız fiil ve geniş anlamda haksız fiil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Dar anlamda haksız fiil kavramı altında sadece kusura dayalı sorumluluk halleri anlaşılırken, geniş anlamda haksız fiil kavramı kusura dayalı sorumluluk halleri yanında kusursuz sorumluluk hallerini de kapsamaktadır.³³⁴

Haksız fiili statüsünün uygulama alanı hem kusura dayanan hem de kusursuz sorumluluk hallerinde gün yüzüne çıkacak sorumluluk hukukunun şartlarını ve neticelerini kapsar. Hakkın konusunu oluşturan varlığın kapsamı ve zararın tazmin türü, nev'i, miktarı ve kapsamı statüye dahil olup, hukuka aykırılık, illiyet ve kusur

---

³³¹ Önal, A. (2021) *Amerikan, Avrupa Birliği ve Türk Hukuku Kapsamında Haksız Fiillere Uygulanacak Hukuka Dair Genel Kural*. 1. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, ss. 302-303

³³² "Akit dışı hukuki ilişki kendi içinde birçok hususu barındırmaktadır. Kural olarak taraflar arasında daha önce tasarlanmayan borç ilişkilerini belirten ve düzenleyen kavram olan akit dışı hukuki ilişkileri bu tanımlı içerisinde hayat ilişkisinde çok geniş bir alanı içine alır. Öyle ki, taraflar arasında akdi olmayan her hukuki ilişki akit dışı sayılır. Hal böyle olunca akit dışı hukuki ilişkinin mahiyeti ve sınırları genişlemektedir. Uluslararası özel hukukta vasıflandırma ile niteliği tayin edilecek olan bir kavramın doğrudan akit dışı bir borçtan doğması sonrasında akit dışı hukuki ilişkiler içinde yer verilmesi ve uygulanacak hukukun belirtilmesi akit dışı hukuki ilişkilerin mahiyetini genişletecek, niteliği gereği farklı hukuki ilişkiler içinde yer verilecek bir kavramın akit dışı olarak nitelendirilmesine sebebiyet verecektir. Akit dışı hukuki ilişkiler içerisinde culpa in contrahendo, vekaletsiz iş görme, fiili sözleşme ilişkileri, sözleşme dışı koruma ve benzeri kavramların yer alması belirtmiş olduğumuz geniş hukuki nitelendirmeye örnek teşkil etmektedir" Önal, A., (2021), s.303

³³³ Çelikel ve Erdem, (2016), s.417

³³⁴ Tütüncübaş, U. (2018) *Akit Dışı Borç İlişkilerinde Hukuk Seçme Serbestisi*. 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, s. 47

yanında haksız fiil ehliyeti ve üçüncü şahısların fiilinden sorumluluk da haksız fiil sorumluluğunun şartlarından sayılır.³³⁵

Haksız fiilden doğan borçlara hangi hukukun tatbik edileceği meselesinde genellikle kabul edilen çözüm, haksız fiil yeri hukuku (lex loci delicti commissi), yani haksız fiilin gerçekleştiği yer (ika yeri) hukukudur. Haksız fiil taraflarının aynı devlet vatandaşı olması onların müşterek milli hukuklarının tatbiki için çok kuvvetli bir gerekçe olmakla beraber, her şeye rağmen prensip yine de haksız fiilin ika yeri hukukunun haksız fiillere hâkim olmasıdır.³³⁶

Kanun Koyucu MÖHUK'ta, akit dışı borç ilişkisi yerine, TBK m. 49'a paralel olarak "haksız fiiller" terimini başlık olarak tercih etmiştir. MÖHUK genel sistematığıne uygun olarak haksız fiillere ilişkin genel ve özel kuralları bünyesine alacak şekilde bir düzenleme getirmiştir. Buna göre MÖHUK m. 34'te genel kural ve sınırları belirtilirken³³⁷, 35 ile 39. maddeler arasında özel haksız fiil türlerine uygulanacak olan hukuk kuralları açıklanmıştır.³³⁸

Bazı yazarlara göre haksız fiillere, ika edildiği yer hukukunun genel kural olarak uygulanması fakat özellikli durumlar için istisnalar getirilmesi düşüncesi tercih edilmelidir.³³⁹ Buradan hareketle MÖHUK'ta kabul edilen kademeli sistemin bu görüşe paralel olduğunu söyleyebiliriz. Türk hâkimi önüne gelen uyuşmazlıkta, öncelikli olarak ika yeri hukukunu, ika yeri ile zararın doğduğu yer farklı ise zararın

---

³³⁵ Nomer, E., (2017), s. 363; Tekinalp, G., (2020), s. 362

³³⁶ Nomer, E., (2017), s. 359; 'Haksız fiillere "haksız fiilin ika edildiği yer hukuku" (lex loci delicti commissi) nin uygulanması milletlerarası özel hukukun en eski kurallarından birisidir' Tekinalp, G., (2020), s.353; aksi yönde "Kanaatimizce m. 34/1 kuralı sadece temel düzenleme olarak Kanun'da uygulanması öngörülen bir hüküm olarak kalmıştır. Zira özellikle m. 34/2 ve m. 34/3 düzenlemeleri sonrasında fiilin işlendiği yer kuralının eski önemi kalmamıştır. MÖHUK m. 34'ün yabancılik unsuru içeren hukuki ilişkilere uygulanacağı düşünüldüğünde, Türkiye'de meydana gelecek bir haksız fiilde fiilin işlendiği yer kuralının uygulanması için zararın da Türkiye'de meydana gelmesi ve tarafların başkaca irtibat noktalarının var olmaması gereklidir" Önal, A., (2021), s.307

³³⁷ "MÖHUK m. 34:

(1) Haksız fiilden doğan borçlar haksız fiilin işlendiği ülke hukukuna tâbidir.

(2) Haksız fiilin işlendiği yer ile zararın meydana geldiği yerin farklı ülkelerde olması hâlinde, zararın meydana geldiği ülke hukuku uygulanır.

(3) Haksız fiilden doğan borç ilişkisinin başka bir ülke ile daha sıkı ilişkili olması hâlinde bu ülke hukuku uygulanır.

(4) Haksız fiile veya sigorta sözleşmesine uygulanan hukuk imkân veriyorsa, zarar gören, talebini doğrudan doğruya sorumlunun sigortacısına karşı iletir. İleri sürebilir.

(5) Taraflar, haksız fiilin meydana gelmesinden sonra uygulanacak hukuku açık olarak seçebilirler."

³³⁸ Önal, A., (2021), s.300

³³⁹ Tekinalp, G., (2020), s.354

doğduğu yer hukukunu, eğer haksız fiil ile bağlantılı daha sıkı ilişkili bir hukuk varsa bu hukuku uygulayacaktır. Bu son bağlama kuralının tercih edilmesinin sebebi, haksız fiil yeri ya da zararın doğum yeri kuralının yanında farklı özellik taşıyan haksız fiil tipleri için adil çözüm getirilmek istenmesidir.³⁴⁰

Objektif bağlama kuralının uygulanması sonucu ortaya çıkabilecek sakıncaların önlenmesinin arzu edildiği³⁴¹ en sıkı irtibata haiz hukuk anlayışı ile Kanun Koyucunun belirlediği bağlama kurallarının sınırlandırılması amaçlanmakta, başka bir ifade ile hâkime geniş takdir yetkisi tanımak suretiyle, daha sıkı irtibat tesis edilmesi halinde bu hukukun uygulanması ve nihayet milletlerarası özel hukuk hakkaniyeti ve taraf menfaati gibi olguların bu surette tesis edilmesi sağlanmaktadır. Zira belirli bir kategoriye dahil olan hukuki ilişkilere, her olayda, olayın özellikleri dikkate alınmadan uygulanması, gösterici niteliği haiz olan milletlerarası özel hukuk kurallarının adaletsiz maddi hukuk sonuçlarına götürmesine sebep olabilir.³⁴²

Türk hukuku öncelikli olarak haksız fiilin ika yerini tercih etmiştir.³⁴³ Zararın meydana geldiği yer, zararın meydana geldiği anda hakkın konusu olan varlığın “bulunduğu” mahaldir. Haksız fiil hukukunu belirleyen zarar, haksız fiilin meydana geldiği anda hasıl olan zarar olup, manevi zarar değil maddi zarardır; kar mahrumiyeti değil fiili zarardır, dolaylı³⁴⁴ veya yansıma zarar değil doğrudan zarardır; müstakbel ya da muhtemel zarar değil, mevcut zarardır.³⁴⁵

---

³⁴⁰ Çelikel ve Erdem, (2016), s.419

³⁴¹ Can ve Toker, (2018), s.504

³⁴² Önal, A., (2021), s.321

³⁴³ “Fransız hukukunda, sonuç yeri hukuku esas alınmaktadır. Aynı düşünce Amerikan hukukunda da “son olay yeri” (last event rule) kavramı ile ifade edilmektedir. Alman hukukunda ise zarar görene bir seçim hakkı tanınmaktadır. Ancak Alman MÖHK’un sözleşme dışı borç ilişkilerini düzenleyen hükümlerinin uygulanması 11.1.2009 tarihi itibarıyla Roma II Tüzüğü ile geniş oranda bertaraf edilmiştir. Söz konusu hükümler ancak Roma II Tüzüğü’nün uygulama alanı dışında kalan konular bakımından uygulanmaktadır. İsviçre hukukunda ise taraflara mahkemenin hukukunu seçme imkânı tanınmaktadır. Eğer bu yapılmamışsa tarafların müşterek mutata mesken hukuku, bir müşterek hukuk söz konusu değilse ika yeri hukuku uygulanacaktır. Fakat sonuç yeri farklı ise sonuç yeri hukuku, zarar görenin fiilin burada sonuçlanacağını hesaba katması beklenebilirse uygulama alanı bulacaktır” Tekinalp, G., (2020), s.355; “5718 sayılı MÖHUK, haksız fiilin işlendiği yer hukuku kuralını ilk bağlama kuralı olarak kabul etmekle, AB hukukunun bir parçası olan “Akit Dışı Borçlara Uygulanacak Hukuk”u düzenleyen Roma II Tüzüğü’nden ayrılmaktadır” Çelikel ve Erdem, (2016), s.418

³⁴⁴ “Zaten dolaylı zararlarla doğrudan zararlar farklı ülkelerde ise bağlama kriterinin doğrudan zararın meydana geldiği yer olarak anlaşılması bir gerekliliktir”. Tekinalp, G., (2020), s. 360

³⁴⁵ Nomer, E., (2017), s.361

Öğretinin de kabul ettiği üzere haksız fiillere uygulanacak hukuku gösteren ve objektif bağlama noktası olarak nitelendirilen ika yeri ve zarar yeri hukuku gibi bağlama noktaları en sıkı irtibatlı hukuku gösterir. Ancak taraf menfaatleri ve milletlerarası özel hukuk menfaati gereği, eğer ki taraflar arasında tüm olayın bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda objektif bağlama noktasının gösterdiği hukuktan daha öte, başka bir hukuk işaret ediliyor ise bu durum daha sıkı irtibatlı hukuku göstermektedir.³⁴⁶

Diğer bir bağlama noktası ile daha sıkı veya nitelikli bir bağlantı bulunmadıkça, haksız fiillerde tek söz sahibi hukuk olarak ika yeri hukuku hâkimiyetini sürdürecektir.³⁴⁷ Ancak haksız fiiller her ne kadar tesadüfen meydana gelen bir olay sonucunda oluşan hukuki ilişki olsa da taraflar arasında geçmişte veya olay sırasında bir hukuki ilişkinin var olması ihtimali de her zaman mümkündür. Haksız fiil sonucu meydana gelen zarar, zarar gören ile zarar veren arasında zaten var olan bir hukuki ilişkinin ihlalini de oluşturmuşsa, hukuki ilişkiye³⁴⁸ hâkim olan ve uygulanacak hukukun haksız fiil bakımından da geçerli olabileceği hali öğretilerde haksız fiilin fer'i bağlama noktası olarak ifade edilmektedir.³⁴⁹

Haksız fiilin fer'i bağlanma noktası görüşü (muhtemel ve meşru beklentiden hareket eden görüş)³⁵⁰ uyarınca, haksız fiil aynı zamanda zarar veren ile zarara uğrayan arasında zaten mevcut olan bir hukuki ilişkiyi de ihlal etmiş bulunuyorsa, bu hukuki ilişkinin bağlandığı hukukun haksız fiile de hâkim olmasını uygun bulunmaktadır.³⁵¹ Haksız fiil olaylarında zarar veren ile zarara uğrayan arasındaki hukuki ilişkide, fiil yeri ve hatta varsa ortak şahsi statü bağlanma noktası ağırlığını kaybetmekte ve netice olarak, kanunlar ihtilafı hakkaniyeti, güven prensibi ve hukuki emniyet bakımından mevcut olan hukuki ilişkinin tabi olduğu hukukun uygulanması gerektiği savunulmaktadır.³⁵²

---

³⁴⁶ Önal, A., (2021), s.322

³⁴⁷ Nomer, E., (2017), s.364

³⁴⁸ Önal, A., (2021), s.326

³⁴⁹ Ibid, s.327

³⁵⁰ Ibid

³⁵¹ Nomer, E., (2017), s.364; Tekinalp, G., (2020), s.360

³⁵² Nomer, E., (2017), s.365; Tekinalp, G., (2020), s.360; Can ve Toker, (2018), s.507; bu gibi hallerin mahalli uyuşmazlıklarda olduğu gibi çözülmesi gerektiğine yönelik görüş için bkz. Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.323

Bu görüşün temelinde yatan unsur taraflar arasında daha önce var olan hukuki ilişkidir. Taraflar arasında daha önceden bir hukuki ilişki olması durumunda, bu hukuki ilişkiye uygulanan hukukun, taraflarca en iyi bilinen hukuk olduğu varsayımı ve bu varsayım sonucunda tarafların haklı beklentileri, haksız fiil sonucunda uygulanması gündeme gelen fiil ve zarar yeri hukuklarının uygulanması değil, daha önce aralarında var olan hukuki ilişkiye uygulanan hukukun uygulanmasıdır.³⁵³

Son olarak hukuk seçimine ilişkin düzenlemeye değinecek olursak, Kanun Koyucu MÖHUK m. 34/5 ile, tıpkı sözleşmeden doğan borç ilişkilerine uygulanacak hukuku düzenleyen m. 24 gibi, irade muhtariyeti prensibini benimsemiş ve hukuk seçimine imkân tanımıştır. Bu kuralın doğası gereği taraflar, bu ilişkiye uygulanacak hukuku ancak haksız fiilin meydana gelmesinden sonra seçebilirler.³⁵⁴ Lakin şirketler hukuku alanında doğan ihtilafların çözümünde hukuk seçimine müsaade edilmediğinden, sübjektif bağlama kuralından ziyade objektif bağlama kurallarının tatbikinin öncelikli olarak gündeme geleceğini söyleyebiliriz.

2.2.4. Şirket Statüsünün Tespiti

2.2.4.1. Şirket Statüsünün Uygulanma Alanı

Şirket statüsünün uygulanma alanının belirlenmesinin temel amacı, şirketin tabi olduğu hukuku ortaya koymaktır. Kanunlar ihtilafı kuralları aracılığıyla, şirketle ilgili ve şirketler hukuku alanından doğan hukuksal işlemlerin en sıkı irtibat halinde olduğu kabul edilen belirli bir hukuk düzenine bağlanması sağlanarak, şirketin iç hukuka mı, yoksa yabancı hukuka mı tabi olduğu sorusu cevaplanmış olur.³⁵⁵

Yabancılık unsuru içeren ve kanunlar ihtilafının konusu olan ve gerçek kişinin taraf olduğu her türlü hukuki işlem veya hukuka aykırı fiilde kişisel statü uygulanmamaktadır. Aynı uygulama ortaklığın taraf olduğu veya olacağı hukuki ilişkilerde de geçerlidir. Şirket statüsü daha ziyade şirketin tüzel kişiliği ile bağlantılı

---

³⁵³ Önal, A., (2021), s.327; “Aynı kabulü bir “kaçış kuralı” olarak Roma II Tüzüğü’nün 4. maddesinin 3. fıkrasında görmek mümkündür” Önal, A., (2021), s. 265

³⁵⁴ Nomer, E., (2017), s. 367; Yazarın hukuk seçimi zamanına yönelik eleştirisi için bkz. Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), dpn. 505 ss. 323–324

³⁵⁵ Teksoy, B. (2013) *Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesinden Doğan Kanunlar İhtilafında Kuramsal Sorunlar*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:29(2), s. 131 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/ticaret-ortakliklarinin-birlesmesinden-dogan-kanunlar-ihtilafinda-kuramsal-sorunlar-ii-ticaret> (Erişim Tarihi: 17.07.2021)

konuları ve iç işleyişini ilgilendiren hukuk kurallarıdır.³⁵⁶ Şirketin organları, organların yükümlülükleri, temsil yetkileri, ortakları ve bunların birbirlerine karşı hak ve borçları, üçüncü kişilere karşı tüzel kişilikten doğan sorumlulukları tüzel kişi statüsünün uygulama alanı içindedir.³⁵⁷ Kapsamın mümkün olduğunca geniş tutulması, ortaklığın bütün olarak yeknesak bir hukuka bağlı kılınabilmesi düşüncesine dayanmaktadır.

2.2.4.2. Şirket Statüsünün Belirlenmesinde Başvurulan Bağlama Kuralları

Uluslararası alanda şirketler ve pay sahipleri, kendilerine karşı farklı devletlerin mahkemelerinde sorumluluk davaları ile karşı karşıya kalabilecek konumdadırlar ve tüzel kişiler, hukuki ilişkilerine uygulanacak hukukun davanın görüldüğü yere göre farklılık arz edebileceğini bilerek hareket etmek durumundadır.³⁵⁸

Hukuk düzenleri şirket statüsünü gösteren bağlama kurallarını oluştururken bağlama noktası tercihlerinde, ekonomik, toplumsal veya tarihsel nedenlerle farklı kıstasları tercih etmişlerdir. Bir bakıma irade muhtariyeti bu farklılığın odak noktası olmuştur. Kanunlar ihtilafı hukuku anlayışında irade muhtariyeti ve tarafların haklı beklentileri önemli yer tutmaktadır. Keyfi olmadığı sürece tarafların iradesine saygı duyulması gerektiği düşüncesinde hareketle şirketlere uygulanacak hukukun tespitinde taraf iradelerine etki tanımak gerektiği ileri sürülmektedir. Ancak burada savunulan irade muhtariyeti, sözleşmeler alanında uygulanan irade muhtariyetiyle benzerlik göstermemektedir. Şöyle ki, sözleşmeler alanında kabul edilen irade muhtariyetinde, taraflar, aralarındaki akdi ilişkiye uygulanmak üzere istedikleri hukuku seçebilmekle birlikte genel olarak kabul edildiği üzere seçilen hukuk ile sözleşme konusu ilişkinin bir bağlantısının olmasına da gerek yoktur. Ancak şirketler hukuku alanında kabul

---

³⁵⁶ Teksoy, B., (2010), s.128; Teksoy, B., (2013), s.175; “Gerçekten tüzel kişilerin kişisel statüsünün geniş bir uygulama alanı vardır. Kişisel statüsünün, tüzel kişinin organlarının, üyelerinin veya ortaklarının sorumluluğuna ve ortakların aralarındaki ilişkilere uygulanması yanında perdeyi kaldırarak sorumlu kılmaya da uygulanması mantıklı görünmektedir” Tekinalp, G. ve Tekinalp, Ü. (1995) *Perdenin Kaldırılması Teorisi* içinde Poroy’a Armağan. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, N.44 s.400

³⁵⁷ Teksoy, B., (2013), s. 130; Tekinalp, G., (2020), s. 81; *Aygül* eserinde, şirket statüsünün uygulama alanına giren konuları; şirketin kuruluşu, şirket ana sözleşmesi, iç işleyişe dair konular, şirket ortaklarının hakları ve azınlık pay sahiplerinin korunması, şirketin idaresi, yöneticilerin tayini ve sorumlulukları ve şirketin sona ermesi başlıkları altında incelemiş olup, konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aygül, M., (2007), ss.207-221

³⁵⁸ Esen, E., (2021), s.85

edilen irade muhtariyeti, şirket kurucularının kuruluş yerini seçebilmesi anlamını taşımaktadır ve şirket kurucuları şirketi bir yerde kurduktan sonra şirkete uygulanmak üzere başka bir ülkenin hukukunu seçemezler.³⁵⁹

Şirket statüsünün belirlenmesinde geleneksel olarak kabul edilen iki önemli teori³⁶⁰ bulunmaktadır: İdare merkezi teorisi (Real seat theory, Théorie du siège social, Sitztheorie) ve kuruluş yeri teorisi (Incorporation theory, Théorie l'incorporation, Gründungstheorie)³⁶¹ olarak adlandırılan bu teoriler, ihtilafa konu olan şirketi bir hukuk sistemine bağlamakta ve şirketlerin tabiiyeti, şirketlerin ehliyeti, yabancı şirketlerin tanınması, sınır ötesi transferler, şirketlere uygulanacak hukuk gibi konulara çözüm getirmektedir.³⁶²

2.2.4.2.1. İdare Merkezi Teorisi

Kuruluş yeri teorisindeki gibi şirketlerin sadece basit bir akitten ibaret olmadığı görüşüne ağırlık veren bu teoride, şirketlerin ekonomik ve toplumsal hayatta etkili roller oynaması, üçüncü kişileri ve faaliyette bulunduğu ülkeyi etkileyecek işlemlere girişebilmesi özellikle dikkate alınmış ve şirketlere uygulanacak hukukun tespitinde irade muhtariyetinin, başka bir deyişle, tarafların hukuk seçiminin önüne geçilmek ve işlem güvenliği sağlanmak istenmiştir.³⁶³

İdare merkezi teorisi, tarihi olarak 19. yüzyılın ortalarına kadar gitmektedir. Daha çok Kıta Avrupası hukuk sisteminde benimsenen bir kriterdir.³⁶⁴ Özellikle,

---

³⁵⁹ Aygül, M., (2007), s. 105

³⁶⁰ “Tüzel kişilerin ehliyetlerini tespitite: kuruluş yeri, idare merkezi, işletme merkezi, işlem (muamele merkezi) ve kontrol yeri şeklinde belirlenebilecek çeşitli kriterler ileri sürülmüştür. Bu kriterlerden sadece ilk ikisi, uygulanacak hukuk ortaya konulurken kullanılacak temel kriterdir.” Tekinalp, G. (2020), s.75; Nomer, E., (2017), s. 231; Doğan, V., (2016), s. 261; Aygül, M., (2007), s. 57; Kara, E. (2014) *Avrupa Birliği'nde Şirketlerin Sınırşan Hareketliliği*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s. 25

³⁶¹ Van De Looverbosch, M. (2016) *Real Seat Theory V Incorporation Theory The Belgian Case For Reform*, s.2 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lirias.kuleuven.be/retrieve/540520> (Erişim Tarihi: 18.09.2020); Tekinalp, G. (1999) *Milletlerarası Özel Hukukta Ortaklıkların Merkezi Kriteri At Hukuku Mühük*, PPIL, Cilt:19(1-2), s.909 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhmhob/issue/9371/117479> (Erişim Tarihi: 18.09.2020)

³⁶² Akduman, E., (2010), ss. 197-198

³⁶³ Teksoy, B., 2010, s.138; Tekinalp, G., (2020), s.77.

³⁶⁴ “Kaldı ki, Centros kararından sonra verilen Überseering kararıyla birlikte, idare merkezi teorisinin uygulanması iyiden iyiye tartışmalı hale gelmiş ve kuruluş yerini benimseyen üye ülkeler ise sonuç

Almanya ve Fransa’da milli devlet anlayışı içinde ortaya çıkmış³⁶⁵ ve bu tarihlerden itibaren de bu ülkelerde gelişimini devam ettirmiştir. Şirketin idare merkezi, şirketin ikametgâhı³⁶⁶ olarak kabul edilmektedir. Ancak burada kastedilen ikametgâh, şirketin kurulduğu yer değil, şirketin gerçek ikametgâhıdır. Bu teori, tarihi olarak ihtilafçı metoda³⁶⁷ dayanmaktadır. İhtilafçı metoda göre, hukuki ilişkinin merkezinin bulunduğu ülke hukuku, hukuki ilişkiye uygulanmalıdır. Hukuki ilişkinin ait olduğu bölge, hukuki ilişkinin merkezi yani onun ikametgâhıdır. Bu nedenle, gerçek kişilere ikametgâh hukukunun uygulanmasında olduğu gibi tüzel kişilere de ikametgâh hukuku uygulanmalıdır. Kıta Avrupa’ında ise şirketlerin ikametgâhları, idare merkezlerinin bulunduğu yerde kabul edilmektedir.³⁶⁸

Bu teoriye göre, şirketin idare merkezinin bulunduğu ülkenin hukuku, şirkete ilişkin hukuki ihtilaflara uygulanmalıdır. Bu teorinin dayanağı olan temel nokta, şirketle şirkete uygulanacak hukuk arasında gerçek bir bağ (genuine link) bulunması gerçeğidir. Şirket ile şirkete uygulanacak hukuk arasında gerçek bağ ancak şirketin bütün faaliyetlerini gerçekleştirdiği ve hukuken “varlık” bulunduğu yer, idare merkezinin bulunduğu yerdir. Şirketlere idare merkezinin bulunduğu ülkenin hukukunun uygulanması, en sıkı ilişkili hukukun uygulanması anlamına da gelmektedir. Çünkü

---

olarak ayrıcalıklı konuma kavuşmuştur.” Kara, E., (2014), s.107; Baelz, K. ve Baldwin, T. (2002) *The End Of The Real Seat Theory (Sitztheorie): The European Court Of Justice Decision In Uberseering Of 5 November 2002 And Its Impact On German And European Company Law*, German Law Journal, Cilt:3(12), E8 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/end-of-the-real-seat-theory-sitztheorie-the-european-court-of-justice-decision-in-ueberseering-of-5-november-2002-and-its-impact-on-german-and-european-company-law/C2B623D84DA2AB2BF343BB895DA9C553> (Erişim Tarihi: 18.09.2020); Beuerle, G. C., Mucciarelli, F., Schuster, E. ve Siems, M. (2020) *Making the Case for a Rome V Regulation on the Law Applicable to Companies*, Yearbook of European Law, Cilt: 39, s. 474 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.academic.oup.com/yel/article/doi/10.1093/yel/yeaa007/5933805> (Erişim Tarihi: 26.06.2021)

³⁶⁵ “Feodalitenin zayıflaması ve günümüz devlet anlayışının doğması insanları toprağa bağlamanın değerini azaltmıştır. Milliyet kavramı ile de yakın ilgisi bulunan tabiiyetin ve dolayısıyla milli kanun esasının yetkili yabancı kanunun bulunmasındaki değerini artırmıştır. Milli kanun esasına dayanarak yetkili kanunun bulunması görüşü Mancini nazariyesi, Fransız Medeni Kanun’u ve Alman Medeni Kanununa Giriş Kanunu’nun kabulü ile hiç değilse Kıta Avrupasında geniş uygulama alanı bulmuştur.” Göger, E. (1969) *Devletler Hususi Hukuku Yönünden İkametgâh*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:26(3), s.238 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42969/520232>. (Erişim Tarihi: 18.09.2020)

³⁶⁶ Türk Medeni Kanunu m.51: “Tüzel kişinin yerleşim yeri, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir.”; Arslan, İ. (2014) *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.165-169

³⁶⁷ Benzer görüş için bkz. Hadari, Y., (1974), ss.50-52

³⁶⁸ Aygül, M., (2007), ss.58-59; Arslan, İ., (2014), s.166

şirket faaliyetlerinden en çok etkilenecek olan ülke, şirketin idare merkezinin bulunduğu ülkedir.³⁶⁹

Ancak bir hususa dikkat etmek gerekmektedir. Bu teoriyi kabul eden ülke hukuklarında, şirket nerede kuruluyor ve nerede varlık kazanıyorsa şirketin idare merkezi de orada olmak zorundadır. Özellikle şirketin ana sözleşmede gösterilen merkezi ile kuruluş yeri, birçok Kıta Avrupası ülkesinde yek ve aynı yer olmak zorundadır. Bu bir kanuni zorunluluktur. Çünkü bu hukuk sistemlerinde şirketin statüdeki idare merkezinin bulunduğu ülke hukukunun öngördüğü kuruluş formalitelerine uyulmamış olması halinde şirket tüzel kişiliği haiz bir varlık olarak kabul edilemeyecektir.³⁷⁰ Gerçek idare merkezi; şirketin merkezi yönetiminin bulunduğu, şirket politikalarının yönlendirildiği ve faaliyetlerinin yönetildiği yer olarak kabul edilmektedir.³⁷¹

2.2.4.2.2. Kuruluş Yeri Teorisi

Kuruluş yeri teorisinde, şirketlere uygulanacak hukuk bakımından, sözleşmelerden doğan kanunlar ihtilafı sahasında olduğu gibi irade muhtariyeti ilkesi uygulanmaktadır. Bu serbesti, şirketin kurulduğu yer hukuku yetkili hukuk olarak kabul edildiği ve şirketin gerçek merkezin neresi olduğu önemli olmadığı için şirketin kurucularına dolaylı olarak hukuk seçimi yapma ve şirketi istedikleri yerde kurarak ya da tescil ettirerek bu ülkenin hukukunu tercih etme imkânı sağlamaktadır.³⁷² Ancak burada bahsedilen irade muhtariyeti, sözleşmeler hukuku alanındaki sözleşmeye uygulanacak hukukun seçimi serbestisinden farklıdır. Dolaylı da olsa şirkete uygulanacak hukuku belirleyecek olan bu seçim bir daha değiştirilemeyecektir.

Kuruluş yeri teorisi, şirket kurucularının tercihleri doğrultusunda, şirketin kuruluş formalitelerinin yerine getirildiği ülke hukukuna tabi olmasını kabul eden bir kriterdir. Şirketin fiilen bu ülkede bulunması, faaliyetlerini bu ülkede yerine getirmesi ya da bu ülke ile yakın ve sıkı bir bağlantısının bulunması zorunluluğu yoktur. Bu teori

---

³⁶⁹ Aygül, M., (2007), s.59

³⁷⁰ Ibid

³⁷¹ Kavlak, B., (2019), ss. 147-148; Tzougatos, D. (1986) *Private International Law As A Means To Control The Multinational Enterprises*, Vanderbilt Journal Of Transnational Law, Cilt: 19 (3), s.480 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/vantl19&i=1> (Erişim Tarihi:13.09.2020)

³⁷² Teksoy, B., (2010), s.138

uyarınca, ülkeden ülkeye değişebilmekle birlikte genel olarak, şirket tüzel kişiliğinin başlangıcı ve sona ermesi, şirket yöneticilerin atanması, şirketin temsili, şirket ortaklarının şirketin borçlarından sorumlu olup olmadıkları, şirket ortaklığına giriş, şirketin başka bir şirketle birleşmesi ve bu birleşme sonucu oluşan külli halefiyet gibi konulara şirketin kuruluş yeri hukuku uygulanır.³⁷³ Kuruluş yeri teorisinin avantajları incelendiğinde, kuruluş yeri sisteminde şirketlere uygulanacak hukukun tespiti idare merkezi sistemine göre daha kolaydır. Çünkü, kuruluş yerine oranla gerçek merkezin araştırılmasının aynı derecede kolay olduğunu söylemek güçtür.³⁷⁴

Kuruluş yeri teorisi Anglo-Amerikan hukuk sisteminde ortaya çıkmış ve ekseriyetle bu teoriyi benimsemiş ülkelerde uygulanmaktadır. Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş bazı ülkeler daha sonradan bu teoriyi benimsemişlerdir. Kuruluş yeri teorisine göre, nasıl bir insan doğumla kişilik kazanıyorsa şirketler de onlara kişilik veren, onları var eden kuruluş yeri hukukuna göre kişilik kazanmalarından dolayı, şirketler kuruldukları yer hukukuna tabi olmalıdırlar. Şirket, bir tüzel kişilik olarak varlığını kurulduğu yer hukukuna borçlu olduğundan şirkete ilişkin sorunların da onu var eden ve ona kişilik kazandıran hukuka tabi olması kabul edilmesi gereken bir neticedir. Şirketin geçerli olarak kurulup kurulmadığını tespit eden, iç işleyişinin (internal affairs) tabi olacağı en uygun hukuk, kuruluş yeri hukukudur. ABD hukukunda kuruluş yeri teorisi aynı zamanda iç işleyiş doktrini olarak da anılmakta ve şirketin iç işleyişinden doğan uyuşmazlıkların şirketin kurulduğu yer hukukuna uygun olarak çözülmesi şeklinde tanımlanmaktadır.³⁷⁵

Kuruluş yeri teorisinde bağlama noktası, şirketin kurulduğu yerdir ve bu yer, şirketin yetkili bir kuruluş tarafından tutulan sicile kaydedildiği yer olarak anlaşılmaktadır.³⁷⁶ Bunun için bu teoride, şirketin idare merkezinin nerede olduğu dikkate alınmaksızın ya da şirketin ticari faaliyetlerinin nerede gerçekleştiğine bakılmaksızın, şirkete her zaman kuruluş yeri hukuku uygulanacaktır.³⁷⁷ Bu teoriye göre, şirketin ortaklarının ya da yöneticilerinin ikametgâhlarının bir önemi yoktur.

---

³⁷³ Kavlak, B., (2019), s.150

³⁷⁴ Tekinalp, G., (2020), s.78

³⁷⁵ Aygül, M., (2007), s.89

³⁷⁶ “Bu nedenle kuruluş yeri teorisine sicil yeri (registered office) teorisi de denilmektedir” Akduman, E., (2010), s.198

³⁷⁷ Tekinalp, G., (2020) s.78; Kara, E., (2014), s.31; Aygül, M., (2007), s.90

Şirketin idare merkezi, kurulduğu yerden başka yere nakledilse bile, kuruluş yeri hukuku şirketi idare etmeye devam edecektir. Şirketin idare merkezinin bir başka ülkeye nakli uygulanacak hukuka ya da şirketin tüzel kişiliğine etki etmeyecektir.³⁷⁸

Bu teoriyi kabul etmiş ülkelerde uygulama yeknesak değildir. Ülkeden ülkeye farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Hatta ABD’de bile bu teorinin hangi kapsamda uygulanacağına ilişkin tam bir kesinlik bulunmamaktadır. Ancak, genel olarak söylemek gerekirse, kuruluş yeri hukukunun, şirketlerin organizasyon yapılarına, yöneticiler ve ortaklar arasındaki ilişkiye ve şirketle ortakları arasındaki ilişkiye uygulanacağı kabul olunmaktadır.³⁷⁹

2.2.4.3. Türk Hukukunda Şirket Statüsü

Türk hukukunda, yabancı bir hukuk düzenine göre kurulmuş şirketin tanınıp tanınmamasından başlayarak, şirketin fiil ehliyetinin sınırları meselesine kadar, şirketleri ilgilendiren birçok husus, gerçek kişiler dikkate alınarak oluşturulmuş bağlama kuralları ile çözüme kavuşturulma imkânına sahip değildir.³⁸⁰ Yürürlükteki hukuk bakımından şirketlerin tabi olduğu hukuku tayin için kullanılan kural, MÖHUK’ta tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetlerinin tabi olduğu hukuk başlığı altında düzenlenmektedir.

MÖHUK’ta şirket statüsünü düzenleyen doğrudan bir hüküm bulunmasa da tüzel kişilerin hak ve fiil ehliyetlerine ilişkin bir düzenleme Kanun’un 9/4’üncü maddesinde öngörülmüş ve burada yer alan düzenlemeye göre;

“Tüzel kişilerin veya kişi veya mal topluluklarının hak ve fiil ehliyetleri, statülerindeki idare merkezi hukukuna tabidir. Ancak fiili idare merkezinin Türkiye’de olması halinde Türk hukuku uygulanabilir”.

MÖHUK m. 9/4’te yer alan düzenlemeden hareketle Türk hukukunda şirketlere uygulanacak hukuk bakımından idare merkezi sistemine yaklaşıldığı söylenebilir.³⁸¹ Bununla birlikte maddede, statüdeki idare merkezi terimi tercih edildiği için kuruluş

---

³⁷⁸ Tekinalp, G., (2020), s.79

³⁷⁹ Aygül, M., (2007), s.91

³⁸⁰ Teksoy, B. (2019) *Türk Kanunlar İhtilafı Hukukunda Tüzel Kişiler ve MÖHUK’un 9. Maddesi* derleyen Tanrıbilir, F. B. ve Tunçağıl, G. (ed.), 10. Yılında MÖHUK Sempozyumu. Ankara: Adalet Yayınevi, s.205

³⁸¹ Tekinalp, G., (2020), s.79

yeri sisteminin benimsendiği de söylenebilir. Ancak TTK sistemi gereği, şirketlerin kuruluş yeri ile statüde gösterilen idare merkezi birbirinden farklı olamaz. Dolayısıyla Türkiye’de kurulan şirketler bakımından statülerinde gösterilen idare merkezi de Türkiye’de olmak zorundadır.³⁸² Diğer bir deyişle, Türk hukukunda şirketlerin ehliyeti ve kişisel statüsüne dahil olan bütün konular esasen idare merkezi hukukuna tabidir.³⁸³

Tüzel kişilerin ehliyetine uygulanacak hukuku düzenleyen fıkranın ikinci cümlesinde, fiili idare merkezi Türkiye’de ise, bu durumda Türk hukukunun uygulanabileceği düzenlenerek tek yanlı bir bağlama kuralı getirilmiştir. Söz konusu bağlama kuralı emredici olarak düzenlenmemiş olup, somut olay bakımından halin bütün şartları göz önünde bulundurularak Türk hukukunun uygulanmasına imkân tanınmıştır.

MÖHUK’a göre, tüzel kişilere ve dolayısıyla şirketlere uygulanacak hukuk,³⁸⁴ özel hukuk tarafından tanınan haklara sahip olma ve borçları yüklenme iktidarını ifade eden hak ehliyeti³⁸⁵ ile içeriğinde hukuki işlem ehliyeti, tasarruf ehliyeti, haksız

---

³⁸² TTK 40. maddede, merkezleri Türkiye’de bulunan ticari işletmelerin ve şubelerinin işletme merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescili ile merkezleri Türkiye dışında bulunan ticari işletmelerin şubelerinin tescili düzenlenmiştir. TTK m. 213, 215, 354 ve 587’de ise, şirketin merkezinin bulunduğu yer ticaret siciline tescil olunacağı düzenlenmiştir.

³⁸³ “Merkez kavramının TTK sitemine uygun olarak ticari işletme, dolayısıyla işletme merkezini ifade ettiği kabul edilmektedir. Ortaklığın idari işlemlerinin yapıldığı, diğer bir ifade ile bürolarının bulunduğu idare merkezi de işletme kavramı içerisinde yer alır. Özetle TTK sisteminden hareketle Türk hukuk sisteminde idare merkezi de dahil, işletme merkezi esasının kabul edildiğini söylemek mümkündür.” Çelikel ve Gelgel, (2018), s.36; Aygül, M., (2007), s.193; Tekinalp, G., (2020), s.81

³⁸⁴ “Türk hukukunun aksine, İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu’nda şirketlere uygulanacak hukuka ilişkin kurallara, ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Bu hususa ilişkin genel kural 154’üncü maddede düzenlenmiştir. Buna göre şirketler, hangi devletin kanunlarına göre kurulmuşlar ve tescil ve ilan koşullarını yerine getirmişlerse o ülkenin hukukuna, şayet herhangi bir koşul öngörülmemişse kuruldukları ülkenin hukukuna tabidirler ve belirtilen şartları sağlamayan bir şirket, fiilen idare edildiği ülkenin hukukuna tabi olacaktır. Şirketin tabi olduğu belirtilen hukuk şirkete ilişkin her türlü muameleyi idare etmemekle birlikte bu kapsama dahil olan hususlar Kanun’un 155’inci maddesinde düzenlenmiştir. Kanun’un 156’ncı ve 161’inci maddeleri arasında düzenlenen hususlar istisna tutulmak kaydıyla, şirkete uygulanacak hukuk özellikle, şirketin hukuki niteliği, kuruluş ve sona ermesi, haklara sahip olma ve bunları kullanma ehliyeti, organizasyonu, başta şirket ve ortakları arasındaki ilişkiler olmak üzere şirketin iç ilişkileri, şirketler hukuku kurallarının ihlalinden doğan sorumluluk, şirket organizasyonu uyarınca şirket adına hareket edecek olanların temsil yetkisi konularında uygulama alanı bulmaktadır” Kavlak, B., (2019), ss.167-168

³⁸⁵ “Hak ehliyeti kişilerin haklara ve borçlara sahip olabilme iktidarındır. Hak ehliyetinin içeriğini oluşturan haklar ve borçlar, kişilere özel hukuk tarafından tanınmış olan haklar ve borçlardır” Akipek, J. G., Akıntürk, T. ve Karaman Ateş, D. (2011) *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*. 8. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, s.269

fiillerden sorumlu olma ehliyeti ve dava ehliyetini barındıran³⁸⁶ fiil ehliyeti³⁸⁷ göz önüne alınarak belirlenir. Tüzel kişilere uygulanacak hukuku düzenleyen kuralın uygulama alanına, tüzel kişinin ehliyetinin başlangıcı, organları, organların görevleri, temsil yetkileri, tüzel kişinin üyeleri (ortakları), üyelerin arasındaki hak ve sorumluluklar ile tüzel kişinin sona ermesi, yöneticilerin sorumlulukları, bu sorumluluktan kurtulabilme şartları, sorumluluğun sonuçları ve verilen zararın tazmini gibi konular girmektedir.

2.2.5. Hâkim Ortak-Bağlı Şirket İlişkisinde Sorumluluğa Uygulanacak Hukuk

ÇUŞ'ların organizasyon yapıları içerisinde merkezde yer alan ana şirket, bağlı şirketleri, korporatif veya fiili araçlara ya da sözleşmeye dayanan yollar ile kontrol eden, başka bir deyişle hâkimiyet altında tutan, hâkim ortak konumundadır. Türkiye açısından değerlendirdiğimizde, bu hâkim ortağın merkezi çoğu zaman, yabancı bir ülkede yer almakta ve ÇUŞ iştiraklerini, çeşitli hâkimiyet şekilleri altında, bu ülkeden yönetmektedir.³⁸⁸ Bu sebeple hem fiili hem de sözleşmesel topluluklarda, ÇUŞ stratejisinin uygulanmasını sağlamak adına, bağlı şirketler bakımından “yabancı yönetim” daima var olacaktır. Dolayısıyla bağlı şirket menfaati sürekli bir risk ve kayıp tehdidi altındadır. Bunun sebebi yabancı yönetimin, fiili hâkimiyette çoğunluk gücüne sahip olmasının verdiği belirleyici etki, sözleşmeye dayanan hâkimiyette ise talimat verme yetkisidir.

Hâkimiyet sözleşmesi TTK m. 3 kapsamında ticari iş niteliğindedir. Ancak hâkimiyet sözleşmesinin hukuki niteliğini anlattığımız bölümde de bahsettiğimiz gibi,

---

³⁸⁶ Akipek, Akıntürk ve Karaman, (2011), ss.283-285; Erdoğan, İ. ve Keskin, A.D. (2020) *Türk Medeni Hukuku- Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Gazi Yayınları, s.231

³⁸⁷ “Fiil ehliyeti, kişinin bizzat yapacağı hukuki işlemler veya haksız fiillerle kendi lehine hak veya aleyhine borçlar yaratma ve haksız fiillerden dolayı sorumlu olma iktidarudur” Akipek, Akıntürk ve Karaman, (2011), ss.280-281; “Bir kimsenin haksız fiillerin sonucundan sorumlu olması, o kimsenin fiili ile başkasına verdiği zararı tazmin etme yükümlülüğünü ifade eder. Fiil ehliyetinin bu görünüm tarzına sorumluluk ehliyeti veya haksız fiil ehliyeti denir.” Zeytin, Z. ve Ergin, Ö. (2020) *Türk Medeni Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları, s.83; “Fiil ehliyeti, kişinin kendi fiiliyle borç altına girebilme ve haklar kazanabilme ehliyetidir. Bu ehliyet hukuki işlem yapabilme ve hukuka aykırı fiillerden sorumlu tutulabilme ehliyeti olmak üzere iki türe ayrılır” Antalya, O.G. ve Topuz, M. (2021) *Medeni Hukuk (Cilt 1)-Giriş, Temel Kavramalar, Başlangıç Hükümleri-*. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları, N. 849-851 ss.210-211

³⁸⁸ Merkezi İsviçre/Vevey’de bulunan Nestle, 21 farklı markasıyla, dünya çapında 129 ülkede 331 bağlı işletmeye sahiptir [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.nestle.com/aboutus/globalpresence_ (Erişim Tarihi 24.05.2021)

bu sözleşme bir organizasyon sözleşmesi niteliğini haiz olduğundan, bu tip sözleşmenin ağırlık merkezi sözleşme taraflarının hak ve borçlarından ziyade, bağlı şirket ile dışarıda kalan ve aynı zamanda sözleşmenin tarafı olmayan topluluk dışı pay sahipleri arasındaki şirketler hukukuna ait ilişkilerin şekillendirilmesi, yani bağlı şirketin organizasyon yapısının değiştirilerek şirketler hukukunda kurgulanan sorumluluk kapsamının değiştirilmesidir. Yani, bağlanma konusunun temelini oluşturan hayat ilişkisinin ağırlık noktası tarafların hak ve borçlarından ziyade, şirket statüsünün uygulama kapsamı içinde kalan, bağlı şirket ile topluluk dışı pay sahipleri arasındaki şirketler hukukuna ait ilişkilerinin şekillendirilmesi ve dolayısıyla sorumluluk kapsamının değiştirilmesidir. Bu nedenle Türk hukukunda hâkimiyet sözleşmesinin şirketler hukukunu ilgilendiren kısımlarının hazırlanması, kapsamı ile sorumluluğa ilişkin hüküm ve sonuçları gibi konularda MÖHUK m. 9/4 hükmünde yer alan şirketlere uygulanacak hukuk kapsamında değerlendirme yapılmalı ve statüdeki idare merkezi hukukunun uygulanması gerekmektedir. Şirketler hukuku dışında kalan konularda ise MÖHUK m. 24'ün uygulanabileceğini söyleyebiliriz.

Kanunun Koyucu'nun topluluk hukukuna ilişkin hükümlerini esasen fiili hâkimiyeti esas alarak düzenlediğini ve TTK m. 202 kapsamında hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılmasının haksız fiil sorumluluğunu gündeme getireceği kanaatinde olduğumuzu daha önce ifade etmiştik. Bu nedenle yabancılik unsuru içeren ve TTK m. 202 kapsamında kalan sorumluluk halinin haksız fiil statüsü kapsamında kaldığı ve ika yeri ve zarar yeri hukuku gibi objektif bağlama noktalarının gösterdiği en sıkı irtibatlı hukukunun uygulanması gerektiği akla gelebilir. Ancak taraf menfaatleri ve milletlerarası özel hukuk menfaati gereği, eğer ki taraflar arasında tüm olayın bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda objektif bağlama noktasının gösterdiği hukuktan daha öte, başka bir hukuk işaret ediliyor ise bu durum daha sıkı irtibatlı hukuku göstermektedir.

Hâkim ortağın hâkimiyetini hukuka aykırı kullanması sonucu bağlı şirket bakımından oluşan kayıp, topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklılar açısından yansıma bir zarar oluşturabilir. Bu yansıma zararın merkezinde yer alan bağlı şirket, topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklılar ile hâkim ortak arasındaki bağı şekillendirmektedir. Topluluk dışı pay sahipleri ile olan bağ, ortaklık ilişkisidir. Çünkü hâkim ortak bağlı şirketin bir üyesi, yani ortağıdır. Bu nedenle hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması

sonucu meydana gelen zarar, zarar gören ile zarar veren arasında zaten var olan bir hukuki ilişkinin ihlalini de oluşturduğundan hukuki ilişkiye hâkim olan şirketler hukuku ve dolayısıyla tüzel kişi statüsü haksız fiil bakımından da geçerli olmalıdır. Haksız fiilin fer'i bağlama noktası olarak ifade edilen ve bu görüşün temelinde yatan, taraflar arasında daha önce var olan hukuki ilişkidir. Taraflar arasında daha önceden bir hukuki ilişki olması durumunda, bu hukuki ilişkiye uygulanan hukukun, taraflarca en iyi bilinen hukuk olduğu varsayımı ve bu varsayım sonucunda tarafların haklı beklentileri, haksız fiil sonucunda uygulanması gündeme gelen fiil ve zarar yeri hukuklarının uygulanması değil, daha önce aralarında var olan hukuki ilişkiye uygulanan hukukun uygulanmasıdır. Bununla birlikte TTK m. 202 hükmü, topluluk dışı pay sahiplerini korumak için getirilmiştir. Tüzel kişi statüsünün kapsama alanına ilişkin bölümde ifade ettiğimiz gibi, ortaklığın iç işleyişine giren bu durum tüzel kişi statüsüne tabi olmalıdır. Bu nedenle TTK m. 202'den doğan sorumluluğa MÖHUK m. 9/4 hükmünün uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

Topluluk hukuku düzenlemesiyle alacaklılar da korunmaktadır. Hâkim ortağın bağlı şirket yönetimini yönlendirmesi ile TTK m. 202/1'i ihlali sonucunda bağlı şirkette oluşacak kayıp ve dolayısıyla alacaklıların zarar uğraması mümkündür. Düzenleme öncesinde alacaklılar tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisine başvurarak hâkim ortağın (yabancı yönetimin) sorumluluğuna gidebilmekteydi. Bu bakış açısıyla değerlendirdiğimizde TTK m. 202/1 hükmü, hukuki ilişkinin merkezindeki yabancı yönetime tabi, riziko altında olan bağlı şirket paydasında tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasının özel bir görünüm biçimidir. Bu kanaatte olmamızın sebebi, zararın tazmini için bağlı şirketin tüzel kişilik zırhından sıyrılarak ortağın sorumluluğuna gidilebilmesidir. Çünkü her iki kurumun da amacı şirketler hukukundan kaynaklanan menfaatlerin korunmasıdır. Hukuk güvenliği ve bütün alacaklıların menfaati hukuki sebep ne olursa olsun eşit muamele görmelerini gerektirir.³⁸⁹ Gerçekten de TTK m. 202/1 sayesinde alacaklılar, hâkim ortağın sorumluluğunun kapsamını önceden bilmektedirler. Bu nedenle TTK m. 202/1'den doğan sorumluluğa MÖHUK m. 9/4 hükmünün uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

---

³⁸⁹ Tekinalp ve Tekinalp, (1995), s.401

Topluluk hukuku kaynaklı bu olayda farklı kişisel statülere tabi birden fazla tüzel kişiliğin yer alması hangisinin tercih edileceği sorusunu gündeme getirecektir. Tüzel kişilik perdesinin kaldırılmasında uygulanacak hukukun tayininde olduğu gibi³⁹⁰ topluluk hukukuna ilişkin sorumluluğa uygulanacak hukukun tayininde de hukuk güvenliği, uygulanacak hukukun hızlı ve kolay belirlenebilir olması ve ticari hayatın işlerliği bakımlarından yeknesak bir bağlanma tercih edilmeli ve bu bağlanma noktası da bağlı şirket statüsü olmalıdır. Bu görüşümüzün temel sebebi tüm rizikonun bağlı şirket üzerinde gerçekleşmesidir. Bu durumda hem hâkim ortak ile topluluk dışı pay sahipleri hem de alacaklılar hak ve sorumluluklarını bileceklerdir.

Yaptığımız tüm açıklamalar sonucunda şirketler hukukundan kaynaklanan bu sorumluluğa bağlı olarak şirket statüsünün uygulanacağını tespit etmiş bulunmaktayız. Türk hukuku tüzel kişilere uygulanacak hukuk olarak statüdeki idare merkezini benimsemiştir. Çalışmamızın ana öznesi olan ÇUŞ'ların idare merkezinin tespitinde genellikle bağlı şirketlerin gerçek idare merkezi esas alınmaktadır.³⁹¹ Başka bir ifade ile ÇUŞ organizasyon yapısında yer alan bağlı şirketlerin her biri ayrı değerlendirilmekte ve kendi hukuklarına tabi tutulmaktadırlar. Bunun sonucunda idare merkezi Türkiye'de bulunan bağlı şirketler için Türk hukukunun uygulanacağını söyleyebiliriz.

---

³⁹⁰ “Olayda farklı kişisel statüde birden çok tüzel kişi varsa (bir hâkim ortaklık-yavru ortaklık ilişkisi gibi) mesela Almanya’da bulunan ana ortaklık ve Türkiye’de bulunan bir yavru ortaklık (bağlı ortaklık) söz konusu ise perde kaldırılırken tüzel kişinin kişisel statüsü anlamında hangi tüzel kişinin hukuku uygulanacaktır sorusu ortaya çıkar. Bu tür iki ortaklık arasında tüzel kişilik ilişkisinde yavru ortaklık hukuku uygulanır. Bu ilke perdeyi kaldırmada da kendisini gösterir. Çünkü ana ortaklık yavru ortaklığın ortağıdır. Bu sebeple yavru ortaklığın hukuku kişisel statü olarak uygulanacak hukuftur” Ibid, ss.401-402

³⁹¹ Aygül, M., (2007), s.148; “Milletlerarası konzern (“bağlı işletmeler/ortaklıklar”) hukukunda hâkim ortağa bağlı ortaklıkların kendilerine ait merkezlere sahip oldukları kabul edilmekle birlikte idare merkezi teorisi benimsenmiş olup, bağlı ortaklığın merkezinin bulunduğu yer hukukunun hâkim ortak-bağlı ortaklık ilişkileri hakkında söz sahibi olacağı belirtilmektedir” Nomer, E., (2017), s. 232; Maul, S. ve Violaine, M. (1999) *Applicable Law and Enforceability of Claims within a French-German Group of Companies*, International Business Law Journal, Sayı: 7, ss.790-791 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ibuslj15&id=783&collection=journals&index=> (Erişim Tarihi: 07.07.2021); Nomer, E., (2017), s. 232; Aksi yöndeki görüş için bkz. Tekinalp, Ü., (2020), N.23-48 s. 647

2.2.6. Topluluk Hukuku Hükümlerinin Niteliği

2.2.6.1. Genel Olarak

Kanunlar ihtilafı kuralları, maddi ilişkiye hangi ülkenin özel hukuk kurallarının uygulanacağını gösteren hukuk kurallarının bütünüdür.³⁹² Ana maksat bu olmakla birlikte ve kural olarak yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklara MÖHUK'un ilgili hükümleri uygulanacak olsa da Kanun Koyucu, hukuki güvenliği sağlamak veya kamu düzenini korumak amacıyla milli hukukta yabancılık unsuru içeren olayları düzenleyen ve maddi çözümler getiren kurallar da kabul etmiştir.³⁹³ Bunun dışında, bazı uluslararası sözleşmelerin de yabancı unsurlu hukuki ilişkiye uygulanacak maddi hukuk kuralını yarattıkları öğretide³⁹⁴ ifade edilmektedir.

Şanlı, milli hukuk düzenlerinde az da olsa sırf yabancı unsurlu hukuki olaylara ve olaylardan doğabilecek uyuşmazlıklara ilişkin özel hükümler söz konusu olabileceğini belirterek yalnızca yabancılık unsuru barındıran hukuki ilişkileri düzenlemek üzere iç hukukun maddi hukuk kurallarında öngörülmüş bir düzenlemenin, maddi milletlerarası özel hukuk kuralı olarak nitelendirileceğini ifade etmektedir.³⁹⁵

Can ve Tuna, bu tür kuralların yabancılık unsuru içeren olayları düzenlediği veya ilgilendirildiği için milletlerarası özel hukukla bağlantı gösterdiklerini, ancak bu

---

³⁹² Doğan, V., (2016), s.5; Nomer, E., (2017), s.4; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.5; Tekinalp, G., (2020), s.19

³⁹³ Can ve Toker, (2018), s.62

³⁹⁴ Tekinalp, G., (2020), s.51; Özel, S. (2018) *Tahkim Anlaşmasının Geçersizliğine Dayanan Tenfiz Engelleri* derleyen Bozkurt Balkar, S. (ed.), *Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Güncel Gelişmeler*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.117; Yalçıntaş, S. (2011) *Viyana Satım Sözleşmesi'nin Kapsamı ve Sözleşme ile Türk Milletlerarası Satım Hukukunda Yaşanacak Değişiklikler*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt: 27 (3), s.287 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/viyana-satim-sozlesmesi-nin-kapsami-ve-sozlesme-ile-turk-milletlerarasi-satim-hukukunda-yasanacak-4> (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

³⁹⁵ “5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu m. 22(2) hükmüne göre, “eşlerden birinin yabancı olması durumunda evlendirmeye (sadece) belediye evlendirme memurları ile nüfus müdürlükleri yetkilidir”. Bu hükümle, yerel evlendirmelerdeki evlenme yetkisine dair kuraldan ayrılarak, yabancı unsurlu evlenmelerde evlendirme yetkisini haiz kişilerle ilgili özel kural getirilmiştir. Aynı şekilde, 3996 sayılı Bazı Yatırım ve Hizmetlerin Yap-İşlet-Devret Modeli Çerçevesinde Yapıtılması Hakkında Kanun'un 5. maddesine göre, “Yüksek Planlama Kurulunca belirlenen idare ile sermaye şirketi veya yabancı şirket arasında yapılacak sözleşme, özel hukuk hükümlerine tabidir”. Burada da idare ile yabancı şirketler veya yerli şirketler arasında yapılacak yap-işlet-devret sözleşmelerini, hukuki rejim olarak, özel hukuk hükümlerine tabi kılan özel bir düzenleme getirilmiştir”. Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.6.

kuralların milletlerarası özel hukukun temel konularını değil, maddi hukuk konularını ilgilendirdiğini söylemektedirler.³⁹⁶

G. Tekinalp, yabancılık unsuru barındıran hukuki münasebetin, kısmen veya tamamen, doğrudan düzenlenmesinin o kuralı maddi milletlerarası özel hukuk kuralı yaptığını ve bu kuralın kanunlar ihtilafı kurallarından ayrılmasını sağlayan özelliklerin, gösterici nitelikte olmaması ve ilişkiye uygulanacak hükmü kendilerinin içermesi olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁷

Çelikel ve Erdem, Türk kanunlar ihtilafı sisteminde *lex fori*'nin uygulanmasını öngören hükümlerin, örneğin MÖHUK m. 12/2³⁹⁸, mevcut olduğunu, ancak Türk hukukunun uygulanmasını öngören bu hüküm ile özel nitelikli kanunlar ihtilafı kuralları olarak adlandırılan kurallar yoluyla Türk hukukunun uygulanmasının farklı esaslara dayandırıldığını ifade etmekte ve özel nitelikli kuralların barındırdığı bağlama sebebine göre ilişkinin çözümünün tatminkar olmayan sonuçlar verecek olması sebebiyle bu özel durumlar için *lex fori*'nin uygulanmasının öngörüldüğünü belirtmektedirler. Başka bir deyişle, bu kurallar, yabancı unsurlu ihtilaflara uygulanmak üzere düzenlenmiş olup, bu tarz ihtilaflara maddi çözüm getirmektedir.³⁹⁹

Öğretide, kendi uygulama alanını bizzat kendisi tespit eden maddi hukuk kurallarının milletlerarası özel hukuk kuralları ile olan irtibatına örtülü veya gizli kanunlar ihtilafı kuralı olduğu şeklinde görüş bildiren yazarlar⁴⁰⁰ da bulunmaktadır. Gerçekten de konusu para olan borç ilişkilerinde ödeme şeklini düzenleyen TBK m. 99/1 hükmü, yabancı unsurlu bu neviden borç ilişkilerinde MÖHUK'un önüne geçerek uygulama alanı bulacaktır.

---

³⁹⁶ Can, H. ve Tuna, E. (2019) *Milletlerarası Özel Hukuk*. Güncelleştirilmiş 4.Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s.61

³⁹⁷ Tekinalp, G., (2020), s.51

³⁹⁸ "MÖHUK m. 12/2:

Nişanlılığın hükümlerine ve sonuçlarına müşterek milli hukuk, taraflar ayrı vatandaşlıkta iseler Türk hukuku uygulanır".

³⁹⁹ Çelikel ve Erdem, (2016), s. 72

⁴⁰⁰ "Maddi hukuk kuralları bazı hallerde gizli kanunlar ihtilafı kurallarına yer verebilir. Bu tür kurallara, kendi uygulama alanını bizzat kendisi tespit eden kurallar denilmektedir. Maddi hukuk kuralları uygulama alanını bizzat kendisi belirlediğinden, olayın yabancı unsur taşıyıp taşımadığının bir önemi yoktur". Doğan, V., (2016), s.170; "Maddi hukuk normları olarak görülen, yani kanun sistematiğinde özel hukukta yer alan, fakat gerçekte önce bir kanunlar ihtilafı meselesini cevaplandırılan kanunlar ihtilafı hukukuna da ait olan kurallara örtülü veya gizli kanunlar ihtilafı normları adı verilmektedir". Nomer, E., (2017), s.95

Yukarıda yaptığımız açıklamalar sonrasında, TTK ile ilk kez düzenlenen şirketler topluluğunun yabancılık unsuru içeren hükümlerinin özel nitelikli kanunlar ihtilafı kuralı karakterini haiz olup olmadıklarının tespiti önem arz etmektedir.

2.2.6.2. TTK'nın Yabancılık Unsuru İçeren Şirketler Topluluğu Hükümleri Özel Nitelikli Kanunlar İhtilafı Kuralı Mıdır?

Şirketin kuruluşu, şirketin ana sözleşmesi ve iç işleyişine dair konular (ortakların hakları ve azınlık pay sahiplerinin korunması, şirketin idaresi, yöneticilerin tayini ve sorumlulukları) ve şirketin sona ermesi şirket statüsünün uygulama alanına giren konulardır.⁴⁰¹ Lex fori'nin kamu düzeni⁴⁰² ve doğrudan uygulanan kuralları⁴⁰³, lex societatis'in uygulama alanına müdahalede bulunan ve onu sınırlandıran kurallardır.⁴⁰⁴ Bununla birlikte maddi milletlerarası özel hukuk kuralları da MÖHUK'ta yer alan bağlama kurallarının adeta önüne geçerek uygulanacak hukuka müdahalede bulunur. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bu niteliği haiz maddi hukuk kuralları, yabancılık unsuru içeren ihtilaflarda, kendi uygulama alanını kendileri belirler.⁴⁰⁵

Şirketler topluluğu,⁴⁰⁶ TTK ile ilk defa düzenleme alanı bulmuş ve 195 ila 209'uncu maddeler arasında yer alan hükümler ile yerli ya da yabancı hâkim ortağa

---

⁴⁰¹ Şirket statüsünün uygulama alanına giren konular için bkz. Bölüm 2.2.4.

⁴⁰² "Bu kuralla milli hukukun eşitlik, ailenin ve kişiliğin korunması gibi önem verilen temel değerler korunmak istenmektedir". Tekinalp, G., (2020), s.44; "...genel olarak, hukuk sisteminin toplumsal kalkınmayı hedefleyen ve kişisel hak ve özgürlükleri koruyan temel prensipleri, anayasanın temel ilkeleri ve toplumda cari olan örf-adet ve ahlak telakkileri, kamu düzenini temsil eden değerler olarak ifade edilebilir...". Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.76

⁴⁰³ "Devletin ekonomik, sosyal veya siyasi alanda izlediği belirli politikaları, özel hukuk ilişkileri üzerinde yansıtan ve uygulama alanlarına giren tüm uyumsuzluklara uygulanmaları, bu politikaların yerine getirilmesi için zorunlu olan kurallar". Kocasakal Özdemir, H. (2018) *Doğrudan Uygulanan Kurallar* derleyen Tanrıbilir, F. B. ve Tunçağıl, G. (ed.), 10. Yılında MÖHUK Sempozyumu. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, s.51

⁴⁰⁴ "Doktrinde, merkezi ülkede bulunan tüm ticari şirketlere, ortakların hak ve yükümlülüklerinin neler olduğu, şirketin ne şekilde sona ereceği gibi sorunlara ilişkin kuralların, doğrudan uygulanan kural olduğu ve bütün şirketlere uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir. Kanaatimizce bu görüş yerinde değildir. Çünkü şirkete ilişkin bu sorunlar şirket statüsüne dair sorunlardır. Şirket merkezinin bulunduğu ülkenin bu kuralları, doğrudan uygulanan kurallar oldukları için değil; o ülkede kabul edilen bağlama kuralı nedeniyle hüküm statüsü olduğu için uygulanmaktadır". Aygül, M., (2007), s.230

⁴⁰⁵ "Türkiye'de yargı yoluyla ileri sürülen bir alacağın gemi alacaklısı hakkı verip vermediği, Türk hukuku uyarınca belirlenir" (TTK m. 1320). Bu kanunlar ihtilafı kuralı da sadece Türk hukukunun uygulanacağı durumu gösterdiği için "tek taraflı" ("eksik") bir kanunlar ihtilafı kuralıdır" Nomer, E., (2017), s.95

⁴⁰⁶ Ticari yoğunlaşma kavramı için bkz. Tekinalp, Ü., (2020), s. 1709; "Şirketler topluluğu hukuku şirketler hukuku içerisinde, şirketlerin bağımsız ekonomik bir bütün olduğunun kabulü yanında, belirlenen şartların varlığı ya da gerçekleşmesi halinde ekonomik ve idari anlamda bağımsızlıklarının bulunmadığını kabul ederek, ortaya çıkan yeni dinamikler üzerinden ilişkileri düzenleyen ve sorumluluğu tespit eden alt bir hukuk dalıdır". Akın, İ., (2014), ss.25-26

hesap verme sorumluluğu yüklemiştir. Topluluk hukuku, hâkim ortak açısından geniş bir sorumluluk alanı oluşturmaya çalışmakla birlikte şirket çıkarları ve topluluk talimatları arasında ezilen ve haksız ithamların muhatabı olan bağlı şirket yönetimlerinin dengeli bir sorumluluk yapısı içerisinde hareket etmesini ve topluluk dışı pay sahiplerini ve alacaklılarını bu karmaşık ilişki içerisinde korumayı amaçlamaktadır. Bu sayede, umursamaz ve sağduyudan yoksun hâkim şirket ve teşebbüslerin, bağlı şirket menfaatlerini ihlal etmelerinin önüne geçilmesi ve hakkaniyetli bir menfaat dengesi kurulması amaçlanmıştır.⁴⁰⁷

Topluluk hukuku hakkında milletlerarası özel hukuk ile bağlantılı hükümler, hâkim şirket/teşebbüs ve bağlı şirket merkezlerinden en az birisinin Türkiye’de olması halinde bu Kanun’daki şirketler topluluğuna ilişkin hükümlerin uygulanacağını belirten TTK m. 195/1-b c.2 ve hâkim teşebbüsün merkezinin yurt dışında bulunması hâlinde tazminat davasının bağlı şirketin merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesinde açılacağını belirten TTK m. 202/1-e c.2’dir.

Yukarıda ifade ettiğimiz TTK m. 195/1-b c. 2 düzenlemesinin hem fiili hem de sözleşmesel hâkimiyetin⁴⁰⁸ varlığı halinde, şirketler topluluğu hukukunda salt yabancı unsurlu hukuki ilişkileri düzenlemek üzere öngörüldüğü için özel nitelikli kanunlar ihtilafı kuralı⁴⁰⁹ olduğu kanaatindeyiz. Böyle bir uyumsuzluğun varlığı halinde TTK’nın ilgili hükümleri uygulanacaktır. TTK m. 202/1-e c. 2 hükmü bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret merkezine milletlerarası yetki vererek bu kuralı tamamlamaktadır.

Vurgulamak isteriz ki, sadece hâkim veya bağlı şirket merkezlerinden en az birinin Türkiye’de olması halinde TTK m. 195 özel nitelikli kanunlar ihtilafı kuralı olarak uluslararası şirketler topluluğunda hâkim ortak-bağlı şirket arasındaki uyumsuzluğa uygulanacaktır. Bununla beraber önceki bölümlerde incelediğimiz üzere kanaatimizce taraflar arasındaki ilişkiye şirket statüsü hâkim olup muhtemel

---

⁴⁰⁷ Tekinalp, Ü., (2020), s. 1709

⁴⁰⁸ “TTK’da her ne kadar hâkimiyet sözleşmesinden bahsedilse de Kanun’da buna ilişkin özel bir düzenleme yapılmamıştır. Kanun’da buna yer verilmemesinin sebebi, hâkimiyet sözleşmesine dayalı kurulan ve bağlı şirket merkezinin Türkiye’de olduğu bir şirketler topluluğuna TTK’nın topluluğa ilişkin hükümlerinin uygulanmasını sağlamaktır” Tekinalp, Ü. (2020) N.23-14 s. 632

⁴⁰⁹ Yazar, anılan bu kurallarda Türkiye sadece kendi maddi hukukuna göndermede bulunduğu için bahsi geçen hükümlerin tek yanlı bağlama kuralı niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Tekinalp, Ü., (2020), s.1713

BÖLÜM 3: HÂKİMİYETİN HUKUKA AYKIRI KULLANILMASINDAN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜ

3.1. Uyuşmazlığın Mahkeme Yargılaması Yoluyla Çözülmesi

3.1.1. Türk Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisinin Tayini

Hukuki ihtilafın tarafları veya taraflarından biri yabancıysa veya ikametgâhı yabancı ülkedeysen yahut hukuki ihtilafın konusu yabancı bir ülkeyle herhangi bir ilişkiye sahipse, böyle bir ihtilaf hakkında karara varabilmek için öncelikle hangi ülkenin yargı düzeninin yetkili olduğunu tespit etmek gerekir. Bu tespit milletlerarası yetki kurallarıyla yapılır.⁴¹⁰ Milletlerarası yetki ile ülke içi yetki kastedilmektedir. Ülke içi yetki, ihtilaf konusu olan davaya belirli bir devletin hangi mahkemesinin bakabileceğini ifade eder. Milletlerarası yetki kuralları ile bir devletin mahkemelerinin yetkili olduğu tespit edildikten sonra, o devletteki hangi yer mahkemesinin yetkili olduğu ülke içi yetki kurallarıyla tayin edilir.⁴¹¹

Milletlerarası yetkinin konusu, yabancı unsurlu bir uyuşmazlık ile ilişki içerisinde bulunan devlet mahkemelerinin o uyuşmazlık hakkında bir bütün olarak faaliyette bulunabilmesi meselesidir.⁴¹² Milletlerarası yetki konusu ilk kez mülga 2675 sayılı MÖHUK⁴¹³'ta düzenlenmiştir ve bugün yürürlükte olan MÖHUK'ta aynı mantığı sürdürmektedir. MÖHUK m. 40 ile milletlerarası yetki konusunda genel bir yetki kuralı getirilmiş olup iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarının milletlerarası yetkiyi tayin edeceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte, hukukumuzda yer itibarıyla yetki kuralları taraflar ve uyuşmazlığın niteliği gibi bazı özellikler göz önüne alınarak da tespit edilmektedir. Yer itibarıyla yetki kuralının ana kaynağı 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)'dur.⁴¹⁴ Ayrıca Medeni Kanun, İş Kanunu ve Ticaret

---

⁴¹⁰ Nomer, E. (2018) *Milletlerarası Usul Hukuku*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, s.1; Çelikel ve Erdem, (2016), s.515

⁴¹¹ Nomer, E., (2018), s.53

⁴¹² Nomer, E., (2017), s.53

⁴¹³ 2675 sayılı (mülga) Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı:17701, 20 Mayıs 1982 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

⁴¹⁴ HMK'nın 6-19. maddeleri yetkiyi düzenlemektedir. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 27836, 12 Ocak 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2020)

Kanunu gibi iç hukuktaki birçok kanunda da düzenledikleri konuya ilişkin olarak mahkemelerin yetkisine dair kurallar bulunmaktadır.⁴¹⁵

Yer itibariyle yetkili bir mahkemenin bulunması milletlerarası yetkinin doğumu için yeterli olup mahkemenin vereceği kararın yabancı bir ülkede tanınıp tanınmamasına veya tenfiz edilebilip edilememesine bağlı değildir.⁴¹⁶

3.1.2. Genel Yetki Kuralı ve Genel Yetkili Mahkemeler

MÖHUK m. 40 hükmü Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tayininde iç hukukun yer itibariyle yetki kurallarının tümüne atıfta bulunmuştur⁴¹⁷. HMK m. 6/1'deki⁴¹⁸ yetki kuralı, Kanun'un kamu düzeni esasına göre kesin yetkili mahkeme tesis etmesi hali dışında, her çeşit dava için uygulanan genel yetkili mahkemeyi tayin etmektedir. Bu maddeden atıfla 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu (MK)'nun⁴¹⁹ 51. maddesi, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça tüzel kişilerin yerleşim yerinin, işlerinin yönetildiği yer olacağını hükme bağlamıştır. Yabancılık unsuru taşıyan ihtilaflarla ilgili davalar, kesin yetki halleri hariç, genel yetkiyi haiz bu mahkemelerde görülebilir.

Genel düzenleme böyle olmakla birlikte, kesin yetki kuralları bulunmayan hallerde, Türkiye'de yerleşim yeri bulunmayan kişilere karşı HMK ve diğer kanunlarda yer alan özel yetki kuralları uyarınca yetkili Türk mahkemelerinde dava açılabilir.⁴²⁰ HMK'nın 9. maddesinde Türkiye'de yerleşim yeri olmayan davalının mutat mesken mahkemesi genel yetkili mahkeme olarak düzenlenmiştir. Öğretide, tüzel kişilerin mutat meskenlerinin olamayacağı için, sadece gerçek kişilere karşı HMK'nın 9. maddesinin uygulanabileceği ifade edilmektedir.⁴²¹ Bununla birlikte

---

⁴¹⁵ Çelikel ve Erdem, (2016), s.517.; Can ve Tuna (2019), s.100

⁴¹⁶ Nomer, E., (2018), s.90; "İç hukukun yer itibariyle yetki kurallarına göre milletlerarası yetki belirlenirken tarafların tabiiyeti önem taşımaz" Can ve Tuna, (2019), s.98

⁴¹⁷ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.394; "İç usul hukukunda Roma hukukundan gelen actor sequitor forum rei (davacı davasını dava olunanın mahkemesinde açmalıdır) kuralı evrenseldir." Tekinalp, G., (2020), s.398

⁴¹⁸ "Genel yetkili mahkeme, davalı gerçek veya tüzel kişinin davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesidir"

⁴¹⁹ 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı:24607, 22 Kasım 2001 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

⁴²⁰ Gökyayla Demir, C. (2021) *Ticari Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*. 1. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, s.126

⁴²¹ Ibid, s.135

Gökyayla, MÖHUK m. 9/4'ten hareketle, ticari ve sınai kuruluşlara karşı, Türkiye'deki fiili idare merkezlerinin bulunduğu yerin mutata mesken sayılarak, o yer mahkemesinin milletlerarası yetkisini tesis edilebileceğini söylemektedir.⁴²² Roma II Tüzüğü m. 23'te⁴²³, tüzel kişiler açısından mutata meskenin esas idare merkezi olduğunu ifade edilmektedir.

AB müktesebatına baktığımızda, şu an yürürlükte olan 12 Aralık 2012 tarihli Hukuki ve Ticari Konularda Mahkemelerin Milletlerarası Yetkisi ve Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Avrupa Konseyi Tüzüğü (Brüksel Ia)'nın⁴²⁴ 2. maddesinde davalının yerleşim yeri mahkemesinin yetkisinin genel yetki kuralı olarak kabul edildiğini görmekteyiz.⁴²⁵

3.1.3. Kesin Yetki Kuralları ve Kesin Yetkili Mahkemeler

İç hukuk bakımından, genel yetkili mahkemelerin ve diğer mahkemelerin yetkilerini kaldıran yetki kuralları kesin yetki kurallarıdır. Ancak hukukumuz bakımından kesin yetkiyi ortaya koyan kanun hükümlerinin aynı zamanda milletlerarası usul hukuku bakımından da aynı etkiyi göstereceğini söyleyemeyiz. Başka bir ifadeyle, iç hukuk bakımından bir mahkemenin kesin yetkiyi haiz olması, milletlerarası usul hukuku bakımından da münhasır yetkiye sahip olacağı anlamına gelmemektedir.⁴²⁶ Hem mülga MÖHUK ve mülga Hukuk Usulü Muhakemeleri

---

⁴²² Gökyayla Demir, C., (2021), s.140

⁴²³ "Art. 23/1: For the purposes of this Regulation, the habitual residence of companies and other bodies, corporate or unincorporated, shall be the place of central administration. Where the event giving rise to the damage occurs, or the damage arises, in the course of operation of a branch, agency or any other establishment, the place where the branch, agency or any other establishment is located shall be treated as the place of habitual residence." Rome II [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:199:0040:0049:EN:PDF> (Erişim Tarihi: 26.05.2021)

⁴²⁴ Council Regulation (EC) No 44/2001 of December 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters (No longer in force, Date of end of validity: 09/01/2015), OJ L 012/1, 16.01.2001 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215>. (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2021); Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters (Latest consolidated version), OJ L 351, 20.12.2012, pp. 1–32 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj>. (Erişim Tarihi: 26.05.2021)

⁴²⁵ Çelikel ve Erdem, (2016), s.524; Tekinalp, G., (2020), s.398

⁴²⁶ Benzer görüş için bkz. Çelikel ve Erdem, (2016), s.558; Can ve Tuna, (2019), s.276; Huysal, B. ve Süzen Şermet, B. (2018) *Tanıma ve Tenfiz Davlarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin İncelenmesi*, derleyen Bozkurt Balkar, S. (ed.), *Yabancı Mahkeme Ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Güncel Gelişmeler*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.47

Kanunu (HUMK)⁴²⁷ zamanında hem de günümüzde yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizine engel teşkil edeceği kabul edilen yegâne yetki kuralı, HMK'nın 12. maddesinde ifadesini bulan ve Türkiye'deki taşınmaz mallara ilişkin aynı nitelikli davalar için getirilmiş taşınmazın bulunduğu yer mahkemesine yetki veren kuraldır.⁴²⁸

HMK'da düzenlenen kesin yetkiye ilişkin kurallar, ülke içi yetki dağılımını düzenlemek için kabul edilmiştir. Yerel yetkinin kesinliğinden doğrudan milletlerarası yetkinin kesinliği (münhasırlığı) ortaya çıkmaz. Daha ziyade özel kamu menfaatlerinin milletlerarası yönden de kesinlik arz edip etmeyeceği incelenmelidir.⁴²⁹

Türk milletlerarası yetki kuralları tek yanlı kurallar niteliğinde olup Türk mahkemelerinin milletlerarası yetki kurallarını kurma ve kendi aralarında yetki paylaşımını düzenleme amacına ve işlevine sahiptir. Buna karşılık, bu kuralların Türk ve yabancı mahkemeler ilişkisinde yetki paylaşırma veya Türk mahkemelerinin yetkisini kısıtlama gibi bir amaç ve işlevi bulunmaz.⁴³⁰

Milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır yetki, davanın mutlak surette bir Türk mahkemesinde görülmesi gerektiğini ifade eder. Bir yetki kuralının milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır yetki kuralı olup olmadığı o maddenin ifadesinden, konuluş amacından ve yabancı unsurlu davaların özellikleri nazara alınarak tayin edilebilir.⁴³¹

Tanıma ve tenfiz davalarında kabul edilen "münhasır yetki", bir davanın Türk mahkemelerince görülmesini ve o davada Türk yasalarının uygulanmasını sağlamak maksadını taşımaktadır. Bu nedenle, HMK'da düzenlenen kesin yetkiye ilişkin

---

⁴²⁷ 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 622, 18 Haziran 1927 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/hukuk-usul-muhakemeleri-kanunu-1086> (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

⁴²⁸ Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.406; Tekinalp, G., (2020), s.399; Nomer, E., (2017), s.486; Çelikel ve Erdem, (2016), s.555; Doğan, V., (2016), s.63; "Devletlerin başka bir ülkedeki taşınmaz üzerindeki aynı haklar hakkında yargı yetkileri kullanamayacaklarına dair bir anlayış bulunsa da devletler bu konuda milletlerarası hukuk alanında bir kural koymak yerine kendi ülkelerindeki taşınmazın aynına ilişkin yabancı mahkeme kararlarını tanımamakla yetinmişlerdir". Gökyayla Demir, C., (2021), s.23

⁴²⁹ Can ve Tuna, (2019), s.60

⁴³⁰ Ibid, s.62

⁴³¹ Çelikel ve Erdem, (2016), s.554; Huysal, B. (2012) *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu İle Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması Ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler*, PPIL Bulletin, Cilt:32(1), s.85 [Çevrimiçi], Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/411344> (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

kuralların bir münhasır yetki olarak değerlendirilmesi, davanın esasının kati bir şekilde Türk yasalarının uygulanmasının sağlanması maksadını taşıyıp taşımadığına bağlı olacaktır.

Bir mahkemenin bir konuda kesin yetkili olması, tarafların, bu türdeki davaları muhakkak Kanun'da gösterilen mahkemede açmaları zorunluluğunu ortaya çıkarır ve taraflar bu konuda yetki sözleşmesi yapamazlar.⁴³² Bu nedenle, bir yetki kuralı, uyuşmazlık konusunun sadece Türk mahkemelerinde görülmesini sağlamak maksadıyla konulmuş ise, uyuşmazlık için yabancı bir devlet mahkemesi yetkili kılınmaz ve yapılan yetki sözleşmesi geçerlilik kazanamaz. Ayrıca HMK'nın yetki kurallarına göre, bu nevi bir uyuşmazlıkta, Türkiye içerisinde yalnız tek veya birden çok yetkili mahkemenin bulunması da önemli değildir. Önemli olan bir uyuşmazlık konusunda sadece Türk mahkeme veya mahkemelerinin yetkili kabul edilmiş olmasıdır⁴³³. Karşılaştırmalı hukukta⁴³⁴ ve Türk hukukunda⁴³⁵ milletlerarası unsur taşıyan uyuşmazlıklarda yetki sözleşmesi yalnız borç ilişkileri⁴³⁶ alanında kabul edilmekle birlikte aynı zamanda yetki sözleşmesine konu teşkil eden uyuşmazlık Türk mahkemelerinin yer itibarıyla kesin yetki alanı dışında olmalıdır.

AB hukukunda ise mülga Brüksel I Tüzüğü⁴³⁷ m. 22/2 ve yürürlükteki Brüksel Ia Tüzüğü m. 24/2 hükmü, merkezi üye bir devlette bulunan şirket ya da tüzel kişilerin

---

⁴³² Tekinalp, G., (2020), s.399

⁴³³ Nomer, E., (2018), ss.129-130; Nomer, E., (2017), ss.485-486

⁴³⁴ Article 25 of the Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters; Article 23 of the Convention on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters OJ L 339, 21.12.2007, p. 3-41 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A22007A1221%2803%29> (Erişim Tarihi: 27.05.2021)

⁴³⁵ "MÖHUK m. 47:

Yer itibarıyla yetkinin münhasır yetki esasına göre tayin edilmediği hallerde, taraflar, aralarındaki yabancılık unsuru taşıyan ve borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlığın yabancı bir devletin mahkemesinde görülmesi konusunda anlaşabilirler. Anlaşma, yazılı delille ispat edilmesi halinde geçerli olur. Dava, ancak yabancı mahkemenin kendisini yetkisiz sayması veya Türk mahkemelerinde yetki itirazında bulunulmaması halinde yetkili Türk mahkemesinde görülür".

⁴³⁶ "MÖHUK m. 47 hükmünde yer verilen "borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlık" tabiri, yetki anlaşmasına konu ilişkinin muhakkak bir borçlar hukuku sözleşmesinden kaynaklanmasının şart olduğu anlamına gelmemektedir. Bu itibarla, tarafların irade serbestisine sahip olduğu konulardan kaynaklanan (haksız fiil, sebepsiz zenginleşme vb.) borç ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar da yetki şartına konu edilebilecektir." Şanlı, Esen ve Fıganmeşe, (2019), dpn.169, s.432

⁴³⁷ Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on Jurisdiction and The Recognition and Enforcement Of Judgments in Civil and Commercial Matters, OJ L 12, 16.1.2001, p. 1-23 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/44/oj> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

geçerliliği, hükümsüzlüğü, fesihleri ya da organlarınca verilen kararların geçerliliğine ilişkin uyuşmazlıklarda şirket ya da tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer mahkemelerinin münhasır yetkili olduklarını düzenlemiştir.⁴³⁸

3.1.4. Şirketler Hukukundan Kaynaklı Uyuşmazlıklar Bakımından Yetki

İç hukuk kapsamında doğacak şirketler hukukundan kaynaklı uyuşmazlıklar bakımından kesin yetkiyi belirleyen HMK'nın 14. maddesinin 2. fıkrasında yer alan kesin yetki hükmü ile yabancı mahkemelerin madde içeriğinde yer alan davalarda verecekleri kararların Türkiye'de tenfizinin önüne geçilmek istenmektedir.⁴³⁹ Ancak bu maddenin milletlerarası usul hukukunda Türk mahkemelerine münhasır yetki verip vermediği net değildir. Yargıtay, 2009 tarihli bir kararında⁴⁴⁰, tüzel kişilerin merkezine yetkisine ilişkin bu kuralın (mülga HUMK m. 17/2) sadece merkezi Türkiye'de bulunan tüzel kişiler için uygulanacağını ve bu maddeden hareketle merkezi yabancı bir ülkede bulunan bir tüzel kişi hakkında yabancı ülkedeki o yer mahkemelerinin yetkili olduğuna karar verilemeyeceğini bildirdikten sonra, merkezi yabancı bir ülkede bulunan şirketle ortakları arasındaki ilişkide HMK m. 6 (mülga HUMK m. 9/1) uyarınca genel yetkili mahkeme olarak Türkiye'de davalının yerleşim yeri mahkemesinde dava açılabileceği sonucuna varmıştır.

3.1.5. Topluluk Hukukundan Kaynaklanan Sorumluluk Davaları Açısından Yetki

MÖHUK m. 40, mahkemelerin milletlerarası yetkisinin tayininde, iç hukukun yetkiye ilişkin kurallarına atıf yaparken sadece genel değil özel kanunları da kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle korporatif nitelikli uyuşmazlıklara ilişkin davalarda yetkinin belirlenmesi konusunda MÖHUK m. 40'ın iç hukukun yetki kurallarına yaptığı atıf ile genel hüküm mü yoksa özel hüküm mü uygulanacak konusuna değinmekte fayda vardır.

---

⁴³⁸ Huysal ve Süzen Şermet, (2018), s.58; Tekinalp, Brüksel Ia'nın Türk gerçek ve tüzel kişilere uygulanmasının mağduriyet yaratabileceğini ve 24. maddenin Türk hukukunda bulunmayan birçok kesin yetki hükmüne yer verdiği kanaatindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tekinalp, G., (2020), ss.420-421

⁴³⁹ Çelikel ve Erdem, (2016), s.558

⁴⁴⁰ Y. 11. HD. E. 2007/12254, K. 2009/1912, T. 20.02.2009, Kazancı [Çevrimiçi], Erişim Adresi: <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/11hd-2007-12254.htm> (Erişim Tarihi: 02.07.2021)

HMK ve TTK özel hukuk tüzel kişileri bakımından yetki kuralları belirlemektedir. HMK m. 14, bütün özel hukuk tüzel kişileri bakımından genel bir yetki kuralıyken, TTK m. 202 topluluk hukukundan doğan sorumluluk davalarını düzenlemiş birinci fıkranın e bendi ile yetkili mahkemeyi göstermiştir. Buna ek olarak, sorumluluk davalarının tarafları her zaman ortaklık ve ortaklar olmayacağı için HMK m. 14'ün, TTK m. 202 kapsamına giren bütün davaları kapsamadığını ancak bazı hallerde kesiştiğini söylemek mümkündür. İşte bu kesişme bakımından hangisinin öncelikle uygulanacağı meselesinin çözülmesi gerekir.

TTK'nın topluluk hukukundan doğan sorumluluğa ilişkin madde hükümleri, HMK m. 14 karşısında özel hüküm olduğundan, tarafları hâkim ortak, topluluk dışı pay sahipleri ve/veya bağlı şirket alacaklıları olan sorumluluk davalarında HMK m. 14/2'nin değil, özel hüküm olan TTK m. 202/1-e'nin⁴⁴¹ uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

Topluluk hukuku kapsamındaki sorumluluk davalarını düzenleyen TTK m. 202'nin 1. ve 2. fıkrasını ayrı ayrı değerlendirmekte fayda görüyoruz. Hâkimiyete ilişkin bölümde yaptığımız açıklamalarda da görüleceği üzere, güvenden doğan sorumluluk haricinde, hâkim ortağın sorumluluğu iki halde ortaya çıkmaktadır. Birincisi bağlı ortaklığın yönetimine müdahaleden sorumluluk ki, bu durum TTK m. 202/1'de düzenlenmektedir, ikincisi ise, TTK m. 202/2'de düzenlenen bağlı ortaklığın genel kurul kararlarından sorumluluktur.

TTK m. 202/1'in mantığı, hâkim ortağı talimatlarıyla işlem yapan ve bağımsız karar alamayan bağlı şirket yönetim kurulunun sorumluluğunu yukarı taşımaktır⁴⁴². Bu maddede yer alan sorumluluk hallerine ilişkin açılacak davalarda yetkili mahkemeyi gösteren e fıkrası iki cümleden oluşmaktadır. İlk cümlesinde, TTK'nın anonim şirketlerde sorumluluğa ilişkin düzenlemelerine atıf yaparak hem kimlerin sorumlu olduğunu hem de zamanaşımı ve yetkili mahkemeyi göstermiştir. İkinci

---

⁴⁴¹ Yazar, anonim şirketlere ilişkin sorumluluk davalarında yetkili mahkemeyi gösteren TTK m.561'in özel hüküm, HMK 14/2 ise genel hüküm niteliğinde olduğunu ve TTK hükmünün öncelikli uygulanması gerektiğini düşünmekte ve bununla birlikte TTK m.561'in kesin yetki olmadığı kanaatini de taşımaktadır. Aydemir Karademir, D. (2019) *Medeni Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisi*. 2. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, ss.390-391; TTK m. 561'in kesin yetki olmadığını ifade eden Bölge Adliye Mahkemesi kararları için bkz. Gökyayla Demir, C., (2021), dpn.488 s.256

⁴⁴² Okutan, G., (2011), s.96

cümlesinde ise, birinci cümlede atıf yaptığı yetki kuralından ayrılarak, hâkim teşebbüsün merkezinin yurtdışında olması halinde bağlı şirket merkezindeki yer asliye ticaret mahkemesine yetki vermiştir. Buna göre, hâkim teşebbüsün yabancı olması durumunda yetkili mahkeme belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, yabancılık unsuru taşıyan ve topluluk hukuku temelli korporatif uyuşmazlıklarda, Türkiye merkezli bağlı şirketin topluluk dışı pay sahiplerine ve alacaklılarına koruma sağlamak amacıyla, bağlı şirket merkezinde bulunan yer mahkemesine açık ve kesin olarak yetki verilmektedir. Kanaatimizce, TTK m. 202/1-e son cümlede yer alan yetki kuralı aynı zamanda milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır niteliklidir. Bu görüşümüzün, TTK Genel Gerekçesi'nin şirketler topluluğuna ilişkin bölümünde, özellikle dava hakları getirilmiştir⁴⁴³ ifadesi ile desteklendiği kanaatindeyiz.⁴⁴⁴

Mülga TTK'da şirketler topluluğuna ilişkin herhangi bir düzenleme olmadığı göz önüne alınacak olursa, getirilen dava hakkı ile ÇUŞ'larda hâkim şirket/teşebbüs merkezinin yurtdışında olması halinde tazminat davası için bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesinin yetkisi kesin yetkidir.⁴⁴⁵ Her ne kadar Kanun Gerekçesi'nde bu yönde bir düzenleme olmasa da ilk kez 6102 sayılı TTK ile topluluk hukuku kapsamında hâkim ortağa karşı dava açma hakkı getirilmiş olması ve 202/1-e maddesinin ikinci cümlesi ile içinde yabancılık unsuru barındıran uyuşmazlıkların çözümü için özel bir düzenlemeye yer verilmesi, kanaatimizin bu yönde oluşmasına neden olmuştur.

TTK m. 202/2'yi değerlendirecek olursak, bu hükümde yer verilen sorumluluk halleri, hâkim ortağın bağlı şirket genel kurulunda alınan kararlara müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Bağlı şirket genel kurulunda, hâkim ortağın hâkimiyetini hukuka aykırı kullanması sonucu pay sahipleri hem genel kurul kararının iptali için dava açabilirler hem de hâkim teşebbüse karşı tazminat davası açabilirler.

---

⁴⁴³ TTK Genel Gerekçe, 115. Paragraf, s.36

⁴⁴⁴ Eserden naklen "*Özellikle yabancı hakimlere karşı dava açılabilir diye. Yani Türkiye'de uluslararası şirket toplulukları gelip buradan bir şirket alıyorsa bunu kötü yönetmesinler, Türk hissedarların menfaatlerini de düşünsünler, Türk hissedarlar da Türk alacaklılar da yabancı hakim şirketlere karşı dava açabilir diye bunu yapıyor*" Okutan, G., (2011), s.95

⁴⁴⁵ Aynı yönde olan görüşler için bkz. Tekinalp, G., (2020), s.400; Okutan, G., (2011), s.95; Şanlı, Esen ve Figanmeşe, (2019), s.392

Bu hükümde yetkili mahkemeye ilişkin herhangi bir ifade yer almamakla birlikte, genel kurul kararının iptaline yönelik olarak davanın bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesinde açılması gerektiği aşıkardır. Madde metninde yer alan “mahkemeden isteyebilirler” ifadesi sanki m. 202/1-e'nin uygulanabileceği hissi uyandırmaktadır. Ancak TTK m. 202/1-e ile yetkili kılınan mahkeme 1. fıkra kapsamına giren durumları kapsamaktadır. Zira burada TTK m. 202/1-e'nin kıyasen uygulanması Anayasa m. 142'ye⁴⁴⁶ aykırılık oluşturacaktır. Bu nedenle hâkim ortağa açılacak tazminat davasında yetkili mahkeme, MÖHUK m. 40 atfıyla iç hukukun yetkiye ilişkin kurallarına göre (HMK m. 6 davalının yerleşim yeri mahkemesi) belirlenecek olup bu mahkemelerin, milletlerarası münhasır yetkili mahkeme olmadığı kanaatindeyiz.

3.1.6. Yetki Sözleşmesi-Yetki Şartı

Taraflar yapacakları yazılı bir sözleşme ile iç hukukta olduğu gibi (HMK m. 17) milletlerarası usul hukuku bağlamında da milletlerarası yetkiyi haiz mahkemeyi belirleyebilirler. Nitekim MÖHUK m. 47 buna cevaz vermektedir. MÖHUK m. 47'ye göre, tarafların Türk mahkemelerinin yetkisini dışlayarak yabancı devlet mahkemelerini yetkili kılabilmeleri için Türk mahkemelerinin yer itibariyle yetkisinin münhasır yetki olmaması, ihtilafa konu hukuki ilişkinin yabancılık unsuru içermesi ve bu ilişkinin borç ilişkisinden kaynaklanması gerekmektedir.

Ancak Türk mahkemelerinin ülke içi yetkisinin ve ona bağlı olarak milletlerarası yetkisinin, münhasır yetki esasına dayanılarak tayin edildiği hallerde, tarafların yetki sözleşmesi yaparak diğer bir ülke mahkemesini yetkili kılması mümkün değildir. Bu konuda yapılan yetki anlaşması MÖHUK'un 47. maddesi uyarınca hukuki bir sonuç doğurmayacaktır.

Konumuzun hâkim ortak-bağlı şirket ilişkileri olması sebebiyle, TTK m. 202/2'de ifadesini bulan ve hâkim ortağın bağlı şirket genel kurulunda hâkimiyetini kullanarak ana sözleşme değişikliği ile bağlı şirket ana sözleşmesine yetki kaydının konulup konulamayacağı incelenmelidir. AB hukukunda Brüksel Ia Tüzüğü'nde yetki

---

⁴⁴⁶ Anayasa m. 142: “Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir.” 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 17844, 18 Ekim 1982 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazate.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

sözleşmelerinin etki doğurması için taşınması gereken şekil şartını sağlanması için şirket ana sözleşmesine konulacak bir kayıt yeterli kabul edilmektedir.⁴⁴⁷ Alman hukuku da yer itibariyle yetkili mahkemelere ek olarak, tüzel kişinin statü belgesinde veya başka bir şekilde özel olarak düzenlenmiş yer itibariyle yetkili olacak mahkemeyi gösteren düzenlemelerin geçerli olacağını kabul etmiştir.⁴⁴⁸

Türk hukukunda mevzuatta bu konuda özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretide, tahkim anlaşmalarının ana sözleşmeye konulacak bir kayıt ile yapılması mümkün kabul edilmekte, ancak ana sözleşmede yer alacak tahkim şartının şirketin payını sonradan devralacak bir pay sahibine karşı etki doğurmayacağı ifade edilmektedir.⁴⁴⁹ Tahkim anlaşmalarındaki duruma paralel olarak, yetki anlaşmalarının da ana sözleşmeye bir kayıt koymak suretiyle yapılabilmesinin mümkün görülmesinin uygun olacağı kanaatindeyiz.

Biz burada da TTK m. 202'nin 1. ve 2. fıkrasını ayrı ayrı değerlendirmekte yarar olduğunu düşünüyoruz. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye'de ticari faaliyetlerde bulunan çok uluslu şirket topluluklarının merkezleri yurtdışıdadır.⁴⁵⁰ TTK m. 202/1-e'nin milletlerarası usul hukuku bağlamında Türk mahkemelerine münhasır yetki verdiği yöneltik kanaatimiz neticesinde, bağlı şirket yönetimine müdahale nedeniyle hâkim ortak ve hâkim ortak yönetim kuruluna açılacak davalar için yabancı mahkemeleri yetkili kılacak bir yetki sözleşmesi MÖHUK m. 47'ye aykırı olacaktır. Dolayısıyla 202/1-e'nin ikinci cümlesi kapsamında açılacak topluluk hukuku kaynaklı sorumluluk davalarını kapsayan ve Türk mahkemelerinin yetkisini kaldıran yetki sözleşmesi yapılamayacağı açıktır. Madde gerekçesinde yer almasa da kanaatimizce bu cümle ile davanın özellikle Türk mahkemelerinde görülmesi amaçlanmıştır. Böyle bir dava ile karşılaşan Türk hakiminin, evleviyetle milletlerarası

---

⁴⁴⁷ Avşar, M. (2021) *Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisinin Belirlenmesinde Tarafların İrade Serbestisi*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık., s.335

⁴⁴⁸ Ibid, s.336

⁴⁴⁹ Mekengeç, M. A., (2019), *Türk Şirketler Hukukundaki Bazı Durumlarda Tahkim Anlaşmasının Üçüncü Kişilere Teşmili Sorunu*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 68 (1), s. 15 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/auhdf/issue/44617/553870>. (Erişim Tarihi: 05.07.2021)

⁴⁵⁰ Örneğin, çok uluslu bir şirket olan Shell'in merkezi Londra'da, Nestle'nin merkezi ise İsviçre'de bulunmaktadır.

yetkiyi haiz olduğu açık olduğundan, davalı hâkim ortak tarafından ileri sürülecek yetki itirazlarını da dinlememesi gerekmektedir.

TTK m. 202/2'yi değerlendirecek olursak, maddeye göre taraf sıfatına sahip pay sahipleri isterlerse hem genel kurul kararının iptali için dava açabilirler hem de hâkim teşebbüse karşı tazminat davası açabilirler. Genel kurul kararının iptalinde, bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olduğunu daha önce ifade etmiştik. Hâkim ortağa açılacak tazminat davalarında ise, bu davanın tarafı olabilecek topluluk dışı pay sahipleri ile yabancı hâkim ortak arasında yetkili mahkemenin belirlenmesine yönelik sözleşme yapılmasının MÖHUK m. 47 hükmüne aykırılık oluşturmayacağı kanaatindeyiz. Alman doktrininde de APOK'un şirketler hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklarda şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesini yetkili kılan hükümler (m. 14, m. 132/1, m. 148/2, m. 246/3 gibi), devlet mahkemelerine münhasır yetki tanıyan hükümler olarak görülmemektedir.⁴⁵¹

3.2. Uyuşmazlığın Tahkim Yargılaması Yoluyla Çözülmesi

3.2.1. Tahkime Elverişlilik

Tarafların uyuşmazlığın çözümü için tahkim yolu hususunda anlaşmaları durumunda tahkimin söz konusu olabilmesi için bir tahkim sözleşmesi veya tahkim şartının varlığı zorunludur. Ancak bu anlaşma veya şartın koyulabilmesi tahkime elverişli bir uyuşmazlığın varlığına bağlıdır.

Tahkim sözleşmesinin esasına ilişkin geçerlilik koşullarından en önemlisi tahkime elverişliliktir.⁴⁵² Başka bir ifadeyle, tahkim yoluyla çözülmesi mümkün olan uyuşmazlıklar tahkime elverişlidir. Devletlerin takdirinde olan bu konu, o ülkenin kamu düzeni, siyasi ve ekonomik politikaları ile ilgilidir.⁴⁵³ Türk hukuku açısından yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıklar için uygulanacak tahkim (milletlerarası

---

⁴⁵¹ Ayoğlu, T., (2018), s.87

⁴⁵² Yüksel, S. H. (2018) *Pay Sahipleri Sözleşmelerinden Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümünde Tahkim Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim* derleyen Akıncı, Z. ve Yasan Tepetaş, C. (ed.) Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.147 ve dnp.25'te bahsedilen esereler

⁴⁵³ Erdem, H. E. (2017) *Tahkim Anlaşması* derleyen Erdem, H. E. (ed.), Prof. Dr. Hamdi Yasaman'a Armağan. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.255

tahkim) yönünden Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK)⁴⁵⁴ ve iç tahkim yönünden ise HMK⁴⁵⁵ bu hususu düzenlemiştir. Yargıtay eski tarihli bir kararında uyuşmazlıkların asli çözüm yolunun mahkemeler olduğunu ancak bir hak üzerinde ihtilafa düşen tarafların, kamu düzenine ait konular haricinde, anlaşarak aralarında doğmuş ya da doğacak ihtilafların çözümünü özel kişilere bırakabileceklerini ifade etmiştir.⁴⁵⁶

Bir uyuşmazlığın tahkime elverişli olup olmadığı sorunu uygulanacak hukuk ile bağlantılıdır. Tahkime elverişlilik saptanırken hangi hukukun uygulanacağına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Mukayeseli hukukta iki temel yaklaşımdan⁴⁵⁷ söz edilmektedir. Birinci yaklaşım elverişliliği, tahkim anlaşmasının geçerliliğine ilişkin bir husus olarak değerlendirmekte ve taraflarca anlaşmanın tabi kılındığı bir hukuk varsa bu hukuk, yoksa kendi hukukuna (tahkim yeri hukuku) göre sonuca varılması gerektiğini belirtmektedir. Diğer yaklaşım ise, soruna milletlerarası yetki meselesi olarak yaklaşmakta ve usul hukukuna ilişkin bir konu olarak lex fori kapsamında değerlendirmektedir.⁴⁵⁸

Tahkime elverişliliğin, tahkim sözleşmesinin uygulanması ve hakem veya hakemler kurulunun kararının tanınması ve tenfizi için mahkemeye başvurulması şeklinde tahkim sürecinin iki ayrı aşamasında değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz.⁴⁵⁹ Uygulamada tahkime elverişsizlik itirazı ile karşılaşıldığında uygulanacak hukuk konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bunlar, tarafların tahkim anlaşmasına uygulanmak üzere seçtiği hukuk, herhangi bir hukuk seçimi yoksa sözleşmeye uygulanacak hukuk ve tahkim yeri hukukudur. Tahkim yeri hukuku

---

⁴⁵⁴ “MTK m. 1/4:

Bu kanun, Türkiye’de bulunan taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklara ilişkin uyuşmazlıklar ile iki tarafın iradelerine tabi olmayan uyuşmazlıklarda uygulanmaz.” 4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı:24453. 21 Haziran 2001 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazate.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

⁴⁵⁵ “HMK m. 408:

Taşınmaz mallar üzerindeki aynı haklardan veya iki tarafın iradelerine tabi olmayan işlerden kaynaklanan uyuşmazlıklar tahkime elverişli değildir”.

⁴⁵⁶ Erdem, H. E. (2020) *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkime Elverişliliği*, derleyen Bozkurt Balkar, S. ve Kocasakal Özdemir, H. (ed.), *Tahkim Anlaşması*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.4.

⁴⁵⁷ Tahkime elverişliliğin, dört farklı aşamada ele alınması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Akduman, E., (2010), ss.290-291

⁴⁵⁸ Yıldırım, B. (2012). *Anonim Ortaklıklarda Şirket İç Uyuşmazlıkların Milletlerarası Tahkim Yoluyla Çözülmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi, s.25; Şanlı, Esen ve Figanmeşe (2019), s.646

⁴⁵⁹ Yıldırım, B., (2012), s.26

tarafların hakem kararının iptalini veya tenfizini istedikleri vakit ön plana çıkmaktadır. Örneğin, MTK m.15/A/2/a uyarınca tahkime elverişsizlik iptal sebebi olarak ileri sürüldüğünde Türk hukuku uygulanacaktır.⁴⁶⁰ Tenfiz açısından değerlendirecek olursak, Türkiye'nin de taraf olduğu 1958 tarihli New York Sözleşmesi'nin⁴⁶¹ V/2/a maddesi uyarınca, tenfizi talep edilen hakem kararına konu uyuşmazlığın, tenfiz talep edilen ülke hukukuna göre tahkime elverişli olmaması halinde hakem kararının tenfizi reddedilecektir.⁴⁶² Bu maddeden de anlaşılacağı üzere tenfizin Türkiye'de istenmesi durumunda elverişliliğe uygulanacak hukuk Türk hukuku olacaktır.

3.2.2. Sorumluluk Davalarında Şirket İçi Uyuşmazlıklar Bakımından Tahkime Elverişlilik

Öğretinin ve Yargıtay kararlarının görüş birliğine varamadığı bir alan olan şirket uyuşmazlıklarının tahkime elverişliliği konusu bugün de enerjisini koruyan bir meseledir. Biz bu bölümde, topluluk hukuku kapsamında, hâkimiyetin hukuka aykırı kullanılması sonucunda doğacak sorumluluğun tahkim yargılamasına elverişli olup olmadığını değerlendireceğiz.

Şirket ile pay sahipleri arasındaki hukuki ilişkiyi ilgilendiren ve temelini şirketler hukukundan alan uyuşmazlıkların çözümünde tahkim yolunun mümkün olup olmadığı korporatif düzlemde önem arz eden bir konudur. Birçok şirket ve ortakları için tahkim, ticari uyuşmazlıkların mahkemelerdeki aleni yargılama yerine gizlilik içinde ve ticari ihtiyaçları anlayan uzmanlar tarafından çözümlenmesi, yargılamadaki hızı ve esnekliği nedeniyle günümüzde oldukça önemlidir.⁴⁶³

---

⁴⁶⁰ Model Kanun m.34/2/b/i uyarınca da aynı sonuca ulaşılmaktadır. Bkz. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (with amendments as adopted in 2006)", General Assembly Resolution 61/33 (2006) [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_book.pdf. (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

⁴⁶¹ 10 Haziran 1958 Tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında New York Sözleşmesi için bkz. [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.newyorkconvention.org/new+york+convention+texts>. <https://www.newyorkconvention.org/11165/web/files/original/1/5/15470.pdf>. (Erişim Tarihi: 01 Kasım 2021)

⁴⁶² Akıncı, Z. (2018) *Adi Şirketin Haklı Sebep Feshi Davasında Tahkime Elverişlilik*, derleyen Akıncı, Z. ve Tepetaş Yasan, C. (ed.), *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.21; Erdem, H.E., (2017), s.258

⁴⁶³ Geisinger, E. ve Mermer, S. (2018) *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim*, derleyen Z. Akıncı ve C. Yasan Tepetaş (ed.), *Şirket Esas Sözleşme ve İç Yönergelerindeki Tahkim Şartları*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.45; "OECD de şirket içi uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümüne önem vermekte, bu tip uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümlenmesinin kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanmasını güçlendirmek için bir imkân olduğunu savunmaktadır." Yıldırım, B., (2012), s.1

Bir şirketin ana sözleşmesinde şirket tüzel kişiliği ile pay sahipleri arasındaki korporatif nitelikteki uyuşmazlıkların çözümü için tahkim şartına yer verilip verilemeyeceği şirkete tüzel kişilik tanıyan şirket merkezinin bulunduğu ülkenin hukukuna göre belirlenecektir.⁴⁶⁴ Ayoğlu'nun eserinde belirttiği üzere tahkim şartının niteliği Türk doktrininde tartışmalıdır. Bir görüş, ana sözleşmede yer alan tahkim şartına maddi (gerçek) ana sözleşme hükmü⁴⁶⁵ özelliği tanımakta ve bu şartın tüm mevcut ve müstakbel pay sahiplerini bağlayacağı sonucuna ulaşmaktadır. Bir diğer görüş ise, tahkimin iradi niteliğini ön plana çıkartmakta ve ana sözleşmedeki tahkim şartının, bu şartın ana sözleşmeye dâhil edilmesine olumsuz oy kullanan pay sahipleri ile sonradan pay iktisap edecek müstakbel pay sahiplerini bağlamaması gerektiğini ifade ederek, ana sözleşmede yer alan tahkim şartına şekli (gerçek olmayan) ana sözleşme hükmü niteliği tanımaktadır.⁴⁶⁶ Bu niteliği belirleyecek olan da şirketin merkezinin bulunduğu yer hukuku olacaktır. Örneğin, Türkiye'de kurulu bağlı şirketin ana sözleşmesinde yer verilen tahkim şartının niteliğine tartışmasız olarak Türk şirketler hukuku karar verecektir. Türk şirketler hukuku düzeni, tahkim şartı içerisinde hukuk seçimi yolunu, emredici hükümler gereği kapatmıştır.

Bizim görüşümüz, ana sözleşmede yer verilecek, tahkim şartının şekli ana sözleşme hükmü olarak kabul edilmesi gerektiği yönündedir. Bu görüşümüzün gerekçesi ise, bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olan tahkimin özü itibariyle

---

⁴⁶⁴ Ayoğlu, T., (2018), s.11

⁴⁶⁵ Kayıklık, A. (2020) *Anonim Şirket Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü İhtilaflarında Tahkim*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt: 36 (4), s.146 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lexpera.com.tr/batider-makaleler/anonim-sirket-genel-kurul-kararlarinin-ihtilaflarinda-tahkim> (Erişim Tarihi: 01.06.2021); "Esas sözleşmede yer verilen bir düzenlemenin maddi (gerçek) esas sözleşme hükmü olarak kabul edilebilmesi için; i) hükmün ortaklığa özgü ilişkileri düzenlemeye hizmet etmesi, ii) hükmün konuluş amacının ortaklığa yönelik bulunması ve iii) hükmün hedef kitlesinin (normun muhataplarının) başta ortaklık ve pay sahipleri olmak üzere iç ilişkiye katılan kişiler olması gerektiği, doktrinde ifade edilmektedir. Türk doktrininde Bahtiyar, şirketin temel düzenine ilişkin hükümlerin maddi (gerçek) esas sözleşme hükmü niteliğinde kabul edilmesi gerektiği düşüncesindedir. Buna göre, bir hükmün maddi (gerçek) esas sözleşme hükmü niteliğinde olup olmadığına, anonim şirketler hukuku düzeninin o hükmü maddi (gerçek) esas sözleşme hükmü etkisi tanıyıp tanımadığına bakarak karar vermek gerekir. Özellikle şirketin organizasyonel yapısı, unvanı, amacı, sermaye miktarı, organları gibi esas sözleşmede bulunması zorunlu hususlara ilişkin hükümler maddi (gerçek) esas sözleşme hükümleridir. Buna karşılık, şirketin temel yapısına ve normatif düzenine ilişkin olmayan, anonim şirketler hukuku düzeninin kendilerine sonuç bağlamadığı hükümler şekli (gerçek olmayan) esas sözleşme hükmü niteliğindedirler. Bu nedenle esas sözleşmenin ihtiyari içeriğini oluşturan hükümler, en azından kural olarak şekli (gerçek olmayan) esas sözleşme hükmü niteliğinde kabul edilirler." Ayoğlu, T., (2018), ss.59-60

⁴⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayoğlu, T., (2018), ss.66-69.

şirketler hukuku düzenine ait bir mekanizma olmaması, sözleşmeye dayalı olması ve yapısı, doğası itibariyle ihtiyari ve iradi bir nitelik taşımasıdır.

TTK'nın şirketler topluluğuna ilişkin hükümleri emredici kurallar niteliğindedir. Ancak bir alanın ağırlıklı olarak emredici hükümler ile düzenlenmiş olması, kamu düzeni mülahasasıyla o alanın tahkime elverişsiz kabul edilmesi için gerekçe oluşturmamalıdır. Hakemler de aynen devlet mahkemeleri gibi temelini kamu düzeninden alan kuralları uygulayarak azınlık pay sahiplerini ve alacaklıları korumak ile yükümlüdürler. Burada önem arz eden, şirketin tabi bulunduğu hukuk sisteminin şirketler hukukunun bir alt dalı olarak tanımlayabileceğimiz şirketler topluluğu hukuku düzeninin emredici hükümlerinin korporatif uyuşmazlıklara uygulanmasıdır. Bu uygulamanın devlet mahkemesi ya da hakem mahkemesi eliyle yapılması önem arz etmeyecektir.⁴⁶⁷ Topluluk hukukundan doğan hukuk seçimi yapılması mümkün olmayıp şirketin tabi olduğu hukuk sisteminin şirketler hukuku hükümleri uygulama alanı bulacaklarından devlet mahkemesi ile hakem mahkemesinin aynı uyuşmazlığa farklı hükümler tatbik edebilmeleri mümkün değildir.⁴⁶⁸

Çalışma konumuz olan şirketler topluluğuna ilişkin hükümler bağlamında ise, bağlı şirkette doğrudan pay sahibi olması ve bağlı şirketin ana sözleşmesindeki tahkim şartına taraf bulunması kaydıyla, bağlı şirketin topluluk dışı pay sahipleri tarafından yabancı hâkim ortağa karşı TTK m. 202/1 (b) hükmü çerçevesinde açılacak hâkimiyetin bağlı ortaklığın kaybına neden olacak şekilde kullanılmasına dayanan sorumluluk davası, malvarlığına ilişkin sonuçlar yaratması nedeniyle iki tarafın iradesine tabi işlerden olarak görülmeli ve tahkime elverişli kabul edilmeli midir?

Yetkiye ilişkin bölümde değindiğimiz üzere, TTK m. 202/1'in mantığı, hâkim ortağın talimatlarıyla işlem yapan ve bağımsız karar alamayan bağlı şirket yönetim kurulunun sorumluluğunu yukarı taşımaktır. Gerekçede de ifade edildiği gibi, hâkimiyet nedeniyle özen borcuna aykırı davranan bağlı şirket yönetim kurulu

---

⁴⁶⁷ Benzer yönde görüş için bkz. "Doğrudan uygulanan kurullarla düzenlenen bir konudan doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişsiz olduğu görüşü terk edilerek, 1980'lerden itibaren mahkemelerce doğrudan uygulanan kurulların tahkim engeli olarak nitelendirilmesinde vazgeçilerek, söz konusu kurulların hakemler tarafından tatbik edilmemesi hakem kararının iptal sebebi olarak kabul edilmeye başlanmıştır". Albayrak, C. (2016) *Milletlerarası Ticari Tahkimde Doğrudan Uygulanan Kurulların Etkisi*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.107

⁴⁶⁸ Ayoğlu, T., (2018), ss.82-83

üyelerine mülga TTK zamanında sorumluluk davaları yöneltiliyordu. Bu yönetim kurulu üyeleri hâkim ortağın müdahalesi sonucu alınan kararları uygulamaları sonucu doğan kayıplar nedeniyle açılan sorumluluk davalarında ağır tazminatlar ödemek zorunda kalıyorlardı. Bu madde sayesinde hâkim ortağın davada taraf olması sağlanarak hesap verebilir konuma getirildiğini görüyoruz.

Bu maddede yer alan sorumluluk hallerine ilişkin açılacak davalarda yetkili mahkemeyi gösteren e fıkrası iki cümleden oluşmaktadır. Türkiye’de yatırım da dahil olmak üzere birçok ticari faaliyette bulunan ÇUŞ’ların merkezleri yurtdışında olduğundan bizi ikinci cümle daha çok ilgilendirmektedir. Kanun Koyucu ikinci cümlede, birinci cümlede atıf yaptığı yetki kuralından ayrılarak, hâkim teşebbüsün merkezinin yurtdışında olması halinde bağlı şirket merkezindeki yer asliye ticaret mahkemesine yetki vermiştir. Buna göre, hâkim teşebbüsün yabancı olması durumunda yetkili mahkeme belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, yabancılık unsuru taşıyan ve topluluk hukuku temelli uyumsuzluklarda, Türkiye merkezli bağlı şirketin topluluk dışı pay sahiplerine ve alacaklılarına koruma sağlamak amacıyla, bağlı şirket merkezinde bulunan yer mahkemesine açık ve kesin olarak yetki verilmektedir. Her ne kadar Kanun gerekçesinde bu yönde açık bir ifade yer almasa da kanaatimizce TTK m. 202/1-e son cümlede yer alan yetki kuralı aynı zamanda milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır niteliklidir. Kanaatimizin bu yönde oluşmasının sebebi ise, ilk kez 6102 sayılı TTK ile topluluk hukuku kapsamında hâkim ortağa karşı dava açma hakkı getirilmiş olması ve 202/1-e maddesinin ikinci cümlesi ile içinde yabancılık unsuru barındıran uyumsuzlukların çözümü için özel bir düzenlemeye yer verilmesidir. Bu nedenle biz, bu madde kapsamında kalan ve yabancılık unsuru taşıyan uyumsuzlukların tahkime elverişli olmadığı kanaatindeyiz.

TTK m. 202/2’yi değerlendirecek olursak, bu hükümde yer verilen sorumluluk halleri, hâkim ortağın bağlı şirket genel kurulunda alınan kararlara müdahalesinden kaynaklanmaktadır. Bağlı şirket genel kurulunda, hâkim ortağın hâkimiyetini hukuka aykırı kullanması sonucu topluluk dışı pay sahipleri hem genel kurul kararının iptali için dava açabilirler hem de hâkim teşebbüse karşı tazminat davası açabilirler. Bu hükümde yetkili mahkemeye ilişkin herhangi bir ifade yer almamaktadır. Bu nedenle aynı maddenin 2. fıkrasında yer alan sorumluluk halleri için yetkili mahkeme MÖHUK’un 40. maddesinin atfıyla iç hukukun yetkiye ilişkin hükümlerine göre

belirlenecektir. Genel kurul kararının iptalinin hakem kararına dayanmasını Yargıtay uygulamada kabul etmemektedir. Yargıtay'ın bu konuya ilişkin tek kararı olan ve 6762 sayılı mülga TTK'ya göre incelemesinden sonra verdiği kararında, tahkim müessesesinin irade serbestisine dayanması, mülga Kanun'un şirket merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemeyi yetkili kılması gibi sebepler ile tahkim itirazı nedeniyle görevsizlik kararı veren ilk derece mahkemesi kararını oybirliğiyle bozmuştur.⁴⁶⁹

Doğrudan pay sahibi olmak kaydıyla, TTK m. 202/2 hükmü (hâkimiyete dayalı ve haklı sebebe dayanmayan esaslı işler) çerçevesinde açılacak tazminat davaları bakımından (bağlı şirketin topluluk dışı ortaklar tarafından kendilerine ait payların satın alınması talebi de dahil), uyuşmazlık konusunun sulhe müsait ve malvarlığına ilişkin olması nedenleriyle tahkime elverişli olduğu kanaatindeyiz⁴⁷⁰. Kanımızca, hüküm kapsamındaki davaların malvarlığına ilişkin sonuçlar ihdas eden iki tarafın iradesine tabi ihtilaflara dayalı bulunmaları sebebiyle de tahkime elverişli oldukları sonucuna varılabilir.

3.2.3. Tahkimin Üçüncü Kişilere Teşmili

Tahkim şartının, kuruluş ana sözleşmesinde yer alabileceğini veya sonradan oybirliği ile alınan genel kurul kararıyla eklenebileceğini belirtmiştik. Bu halin varlığında akla, tahkim şartına ilişkin genel kurul kararına muhalif olan pay sahipleri ve hâkim ortak yönetim kurulu üyelerini de kapsayacak mı sorusunun gündeme gelmesi muhtemeldir. Biz bu bölümde tahkimin üçüncü kişilere teşmilini, TTK m. 202/2 kapsamında kalan, sulhe müsait ve malvarlığına ilişkin tazminat davaları açısından davalı statüsündeki hâkim ortak yönetim kurulu üyeleri ve davacı

---

⁴⁶⁹ Karardan naklen “Dava, ortaklar kurulu kararının iptali istemine ilişkin olup, mahkemece şirket ana sözleşmesinin 13. maddesi uyarınca uyuşmazlığın hakem yoluyla çözüleceği gerekçesiyle, görevsizlik kararı verilmiştir. Oysa, tahkim konusunda ana sözleşmede yer alan hüküm ve hakem sözleşmesi geçersizdir. Tahkim yalnız tarafların arzularına tabi olan, yani davalı ile davacının mahkeme kararına gerek olmaksızın aralarında anlaşarak sonuçlandırabilecekleri uyuşmazlıklar konusunda geçerlidir. Halbuki bir genel kurul kararının iptaline dair uyuşmazlığın davacı veya davalı arasında yapılacak anlaşma ile sonuçlandırılması mümkün değildir. Ayrıca, TTK'nın 381. maddesinin 1. fıkrasının münhasıran ortaklık merkezinin bulunduğu yerdeki mahkemeyi yetkili kılan hükmü ile aynı maddenin 3. fıkrasının davaların birleştirilmesini zorunlu kılan hükmü de tahkim müessesesi ile bağdaşmamaktadır” Y. 11. HD. E. 2011/13485, K. 2012/19915, T. 5.12.2012, Kazancı [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/11hd-2011-13485.htm>. (Erişim Tarihi: 21.06.2021)

⁴⁷⁰ Aynı yönde görüş için bkz. Ayoğlu, T., (2018), s.160

statüsündeki genel kurul kararına muhalif olan (tahkim şartının ana sözleşmeye dahilini kabul etmeyen) pay sahipleri yönünden değerlendireceğiz.

Kural olarak tahkim, tarafların iradesine dayanan ihtiyari bir uyuşmazlık çözüm yoludur. Tahkim sözleşmesinin/şartının yokluğunda uyuşmazlıkların devlet mahkemeleri önünde çözülmesi kanuni bir mecburiyettir. Buna ek olarak, hiç kimse rızası mukabilinde yasayla tabi olduğu adli merciden başka bir merci önüne çıkarılamaz. Yargıtay'ın içtihatlarına konu olmuş tahkim sözleşmesine ilişkin davalarda yüksek mahkeme, taraflar arasında yapılan tahkim sözleşmesinin kuşku yaratmayacak şekilde sarih olmasını aramaktadır.⁴⁷¹

Tahkim yargılamasının hızlılığı, gizlilik içinde ve uyuşmazlığın uzmanı kişiler tarafından yapılması tercih edilmesinin önemli sebepleridir. Ancak tahkim sözleşmesinin üçüncü kişilere teşmiline izin verilmemesine rağmen oluşan bir hakem kararı tarafları memnun etmeyebileceği gibi teşmiline izin verilmesine rağmen sınırlamalarına uyulmadan oluşan bir hakem kararı da tarafları memnun⁴⁷² etmeyebilecektir. Bu halde üçüncü kişiler bakımından ortada bir tahkim sözleşmesinin varlığından söz etmenin bir anlamı olmayacaktır. Böyle bir hakem kararının gerek MÖHUK ve gerekse New York Sözleşmesi uyarınca tenfizi mümkün değildir. Bu nedenlerden ötürü, tahkim sözleşmesinin üçüncü kişilere teşmilinin hangi şartlarda mümkün olabileceğinin tespit edilmesi mecburiyeti doğmuştur.⁴⁷³

Bir önceki bölümde izlemiş olduğumuz metodoloji çerçevesinde, ana sözleşmeye kuruluş aşamasında veya sonradan genel kurul kararıyla, ortaklık dahilinde doğmuş ya da doğacak tüm ihtilafların tahkim yargılamasıyla çözüleceğine ilişkin bir hüküm konması hâlinde tahkim sözleşmesini veya şartını kabul etmeyen yeni ortaklara, bu hükmün teşmil edip etmeyeceği sorusuna cevap verilmesi

---

⁴⁷¹ “... Tahkim anlaşması veya tahkim şartındaki uyuşmazlığın hakem veya hakemler kurulunca çözümlenmesine ilişkin irade beyan veya açıklaması tahkim şartı sözleşmesinin temel unsurudur. Tahkim şartı veya anlaşmasının geçerli olabilmesi için yanların tahkim iradesini açıkladıkları tahkim şartı ya da sözleşmede tartışma ve karışıklığa neden olmayacak biçimde açık ve kesin olarak belirtilmiş olmaları zorunludur. Yerleşik Yargıtay içtihatlarında geçerli bir tahkim şartı varlığı veya tahkim anlaşmasının geçerli sayılabilmesi için uyuşmazlığın kesin olarak hakemde çözüleceğinin kararlaştırılmış olması gerektiği, kesin iradeyi ortadan kaldıran ya da zayıflatan kayıtların tahkim sözleşmesi veya şartını geçersiz-hükümsüz kılacağı kabul edilmektedir.” bkz. Y. 13. HD. E.2018/2348, K.2019/10372, T. 23.10.2019, Kazancı [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/13hd-2018-2348.htm>. (Erişim Tarihi: 21.06.2021)

⁴⁷² Mekengeç, M.A., (2019), s.4

⁴⁷³ Ibid

gerekmektedir. Türk hukukunda konuya ilişkin özel bir düzenleme yer almadığından bu sorunun genel hukuk ilkelerine göre çözülmesi uygun yöntem olacaktır.⁴⁷⁴

Tahkim kurumu, irade serbestisine dayanan ve tarafların muhtemel ya da doğmuş uyuşmazlığın çözüm yolu hakkında karşılıklı irade beyanı ile oluşan tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı ile gündeme gelmektedir. Öncelikle kurucu ortakların, genel kurulda olumlu oy kullanan pay sahiplerinin ve tahkim şartından haberdar olmaları şartıyla hisse satışı ile yeni ortak olan pay sahiplerinin, topluluk hukukundan kaynaklı açacakları davalar yönünden tahkim şartı ile bağlı olacaklarını ifade etmek isteriz.

Her ne kadar topluluk hukukundan kaynaklı sorumluluk davaları tahkime elverişli gibi gözükse de halka açık olmayan (“kapalı şirket”) ile halka açık şirketler yönünden de ayrı bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiği kanaatindeyiz.⁴⁷⁵

ÇUŞ’lar Türkiye’de yatırım amacıyla, halka açık olan/olmayan şirketlere kısmi ya da tam hâkimiyet yoluyla ortak olabilmekte veyahut bu şirketlerle ortaklar sözleşmesi imzalayarak ticaret şirketi kurabilmektedirler.⁴⁷⁶ Halka açık şirketlerin payları atomize olmuş, çok sayıda pay sahibine dağılmıştır. Ana sözleşmede yer verilen tahkim şartının şekli ana sözleşme hükmü niteliği tanındığı takdirde, şartın halka açık payları sonradan ikinci el piyasasında iktisap edecek olan yatırımcıları (müstakbel/yeni pay sahiplerini) bağlaması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, tahkim şartına şekli ana sözleşme hükmü niteliği tanındığı takdirde, tahkimin bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak halka açık şirketlerin yapısına uygun düşmediği, ancak kapalı ve az ortaklı şirketler için uygun bir alternatif oluşturduğu sonucuna ulaşmak kaçınılmaz olacaktır.⁴⁷⁷

---

⁴⁷⁴ Mekengeç, M.A., (2019), s.13

⁴⁷⁵ Mukayeseli hukukta kapalı şirketlerin ve halka açık şirketlerin ana sözleşmelerinde tahkim şartına yer veren hukuk sistemleri için bkz. Ibid, ss. 11-25

⁴⁷⁶ Örneğin Royal Dutch Shell Plc.’nin bir şirketi olan ve merkezi Londra’da bulunan The Shell Company of Turkey (“Shell Türkiye”) halka açık bir şirket olan Turcas A.Ş. ile 2005 yılında yaptıkları bir ortaklar sözleşmesi ile Shell Türkiye’nin %70, Turcas A.Ş.’nin %30 hissedarı olduğu Shell&Turcas A.Ş.’yi kurmuşlardır.

⁴⁷⁷ “Diğer yandan, savunduğumuz yaklaşım, Alman ve ABD hukuk sistemlerine hâkim olan tahkimin halka açık şirketlerin bünyesine uygun olmadığı yönündeki kabul ile de uyumludur. Zira Buna karşılık, tüm kapalı şirketler bakımından mümkün olmasa bile, özellikle az pay sahibi bulunan ve ortakları tahkim şartını kendi iradeleri ile kabul eden aile şirketleri, bir pay sahipleri sözleşmesi (“shareholders

Meseleye hâkim ortağın (bağlı şirkette doğrudan pay sahibi olan) yönetim kurulu üyelerinin, bağlı şirket ana sözleşmesinde yer alan tahkim şartı ile bağlı olup olmayacakları açısından bakacak olursak, hâkim ortağın tahkim şartının tarafı olması, onun yönetim kurulu üyelerinin de doğrudan ve kendiliğinden bu şartın tarafı olacağı anlamına gelmemelidir. *Ayoğlu* eserinde, sadece şirket ile pay sahipleri ve pay sahiplerinin kendi aralarındaki korporatif uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözüleceğini öngören bir tahkim şartı, yönetim kurulu üyelerine karşı açılacak sorumluluk davalarını kapsamayacak ve bu davaların tahkim yoluyla çözümlenmesini sağlamaya yeterli olmayacağı kanaatindeyiz.⁴⁷⁸ Bu tespitten hareketle biz de pay sahiplerinin (hâkim ortak ve topluluk dışı ortaklar) kendi aralarındaki korporatif uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözüleceğini öngören bağlı şirket ana sözleşmesinde yer alan tahkim şartının hâkim ortak yönetim kurulu üyelerine karşı açılacak sorumluluk davalarını kapsamayacağı kanaatindeyiz.

---

agreement”) ekseninde idare edilen stratejik ortaklık şirketleri, sermayeye katılmalı ortak girişim şirketleri (“equity joint ventures”) ve özel amaçlı şirketler (“special purpose vehicles” / “SPVs”) bakımından tahkimin son derece önemli ve değerli bir alternatif teşkil ettiği kuşkusuzdur. Aslında uygulamada tahkime daha çok bu özellikleri taşıyan kapalı şirketlerde ihtiyaç hissedildiği de vurgulanmalıdır”. *Ayoğlu, T., (2018), s.71*

⁴⁷⁸ *Ibid*, s.135

SONUÇ

Ekonomik yaşamda uzun zamandır mevcut olan kontrol gerçekliği ve fiili durum, hukuk dünyasında da tanınmış, şirketler arasındaki “kontrol”, “hâkimiyet” ve “bağlılık” durumlarına çeşitli hukuki sonuçlar bağlanmış ve “ekonomik bütünlük/yoğunlaşma” yaklaşımı benimsenmiştir. Günümüz modern ekonomisinin en önemli aktörlerinden ve ekonomik yoğunlaşma şekillerinden olan şirketler grubu/topluluğu da çoğunlukla bir ana şirket/teşebbüsün (hâkim ortak) hâkimiyetinde her biri ayrı bir tüzel kimliğe sahip olan, başka bir deyişle hukuken bağımsız ancak ekonomik açıdan bağımlı, doğrudan veya dolaylı bağlı şirketlerden oluşan bir hukuki gerçeklik olarak tanımlamak mümkündür. Gerçekten de hem küresel hem de ulusal çapta, şirketler topluluğu vasıtasıyla oluşturulan ortaklık yapıları ve ekonomik ilişkilerin boyutlarını kontrol edebilmek mümkün değildir. Bir ekonomik yoğunlaşma modeli olan ÇUŞ’lar da bir yandan tüm dünya üretimine geniş katkıda bulunan diğer yandan ise kalkınmakta olan ülkelerin bu çabalarında önemli rol oynayan günümüzün ekonomik aktörleridir ve farklı devletlerin sınırları içerisinde faaliyetlerini sürdürmek üzere varlık gösteren ve genelde her biri bulunduğu devlette tescilli olan farklı yapıların genellikle tek bir ana şirkete/teşebbüse bağlı ve kontrolü altında olduğu ve tüm bu yapılar arasında koordineli sınırötesi ekonomik faaliyetlerin gerçekleştiği kurumsal bir organizasyondur.

Yabancı yatırımcı olarak ÇUŞ’lar, dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan ve tek bir ekonomik birlik altında toplanan, uluslararası düzeyde yapılanmış, işletme faaliyetlerini birden fazla ülke üzerinden yürüten ve birden fazla ulusal hukuk alanının etkisine giren bir uluslararası şirketler topluluğudur ve bu şirketler topluluğu lisans anlaşması, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarıyla da ülkelere girebilmektedirler.

Türkiye’de her çeşit iş kolu yabancı yatırımlara açıktır. Türkiye’de yabancı yatırıma ilişkin olarak sektörler göre getirilen özel düzenlemeler kapsamında, deniz ve hava taşımacılığında yabancı merkezli şirket veya teşebbüsler bu sektörlerde yer alan Türk şirketlerinde ve medya sektöründe doğrudan hâkim ortak olamazken, deniz turizmi tesisleri, deniz turizmi araçları yatırım ve işletmeciliği ve demiryolu tren işletmecisi veya demiryolu altyapı işletmecisi olarak yetkilendirilmiş Türk

şirketlerinde, sigortacılık ve bankacılık sektöründe hâkim ortak olabilirler. Türkiye’de petrol piyasasında faaliyet gösteren ÇUŞ’ları incelediğimizde ise, ÇUŞ’ların hâkim ortak olmasında herhangi bir sınırlama olmadığını görmekteyiz.

Şirketler hem ulusal hem de uluslararası düzeyde, çok geniş ölçekte ve çeşitli şekillerde birbirleri ile bağ kurmuşlardır. Bu şirketler arasındaki, bağ ile doğan hâkimiyet ve kontrol ilişkisi ister istemez hiyerarşik bir yapının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu hiyerarşik yapı bağlı şirketlerin yönetim ve genel kurullarının serbestçe karar alması sınırlandırılmıştır. Hâkim ortak baskısıyla alınan kararların zarar ve dolayısıyla sorumluluğa neden olması bağlı şirket yöneticilerini ağır tazminat davalarıyla karşılaşmasına neden olmuş ve topluluk dışı pay sahipleri ile alacaklılar da bundan oldukça olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bu nedenle Türkiye de kaçınılmaz olarak 2011 yılında TTK ile şirketler topluluğu konusunu özel olarak düzenlemiştir.

Topluluk hukuku düzenlemesi ile kanun koyucu hâkimiyete değil hâkimiyetin kötüye kullanılmasına sonuç bağlamıştır. Düzenleme öncesinde hâkimiyetin kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla, hâkim ortağın sorumluluğunun tespitinde, istisnai hallerde uygulama alanı bulan ve sıkı ispat şartlarına tabi olan tüzel kişilik perdesinin kaldırılması teorisine başvurulmaktaydı. TTK m. 202 ile hâkimiyetin kötüye kullanılmaması ilkesi maddi düzenleme haline getirilmiştir.

Kanun koyucu şirketler arası iştirak yoğunluğunu odak noktasına alarak sorumluluğun doğumu, tespiti ve sonuçlarına ilişkin düzenlemelerini bu doğrultuda yapmıştır. Hâkimiyet sözleşmelerinden bahsedilse de bu sözleşmeye dayanan hâkimiyetten doğacak sorumluluğa ilişkin Kanun’da herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. TSY’de yer alan düzenlemenin ise sorumluluk hukukuna bir faydası bulunmamaktadır. Öğretide TTK m. 202 hükümlerinin kıyasen uygulanabileceği ifade edilse de şirketler hukuku alanından doğan menfaatlerin dengeye kavuşturulması adına Alman hukukuna benzer bir düzenlemeye ihtiyaç olduğu açıktır.

Topluluk hukuku, şirketler hukuku alanından doğan menfaatlerin dengede olması için sorumluluk hukukuna ilişkin düzenlemeler getirmiştir. Denkleştirme veya denkleştirmeye denk bir talep hakkının bağlı şirkete tanınması hâkimiyetin hukuka aykırı kılınmasını askıda bıraksa da bu denge unsuru hâkim ortak tarafından yerine getirilmediğinde ya da yasak talimat yahut denkleştirme talebinin gereksiz olduğu

hallerde (TTK m. 202/2) illiyet bağının da tesisiyle sorumluluk hukuku gündeme gelecektir.

Öğreti, hâkimiyet sözleşmesinden kaynaklanan sorumluluğun hukuki niteliğinin sözleşme olduğu konusunda hem fikirdir. Ancak korporatif araçlar ile sağlanan fiili hâkimiyet hallerinde ise farklı görüşler bulunmaktadır. Sadakatten doğan sorumluluk, organ sorumluluğu, edimden bağımsız borç ilişkisi ve haksız fiil sorumluluğu olarak ifade edilen bu görüşler içinde kanaatimizce en makul olan haksız fiil sorumluluğudur. Hem normun koruma amacı teorisi hem TTK m. 1534 nedeniyle TTK m. 202'nin TBK m. 49'la olan ilişkisi, görüşümüzün, sorumluluğun hukuki niteliğinin haksız fiil olması yönünde oluşmasını etki etmiştir.

Ancak her ne kadar sözleşme ve haksız fiil sorumluluğu maddi hukuk açısından tatmin edici olsa da tüm bu sorumluluk ilişkisi şirketler hukukundan kaynaklanmaktadır ve bozulan menfaatler dengesi yine şirketler hukukunun maddi ve usule ilişkin hükümleri ile çözülecektir. Bu nedenle, şirketler hukuku alanından doğan bu yabancı unsurlu hayat ilişkisini vasıflandırırken uyuşmazlık çözümü için sözleşme statüsü, haksız fiil statüsü ve tüzel kişi statüsünün ayrı ayrı tespiti önem arz etmektedir.

Şirketin bir sözleşme olmaktan öte bir tüzel kişilik olması nedeniyle, şirketler hukuku alanında tarafların seçmiş oldukları hukukun uygulanması öğretide kabul edilmemektedir. Bu nedenle hem sözleşme hem de haksız fiil statüsünde subjektif bağlama kuralları yerine objektif bağlama kuralları uygulama alanı bulacaktır.

Türk hukukuna göre, tüzel kişilerin ticari ve mesleki niteliği haiz akdettikleri borç sözleşmelerine iş yeri, ticari ve mesleki niteliği haiz olmayanlara ise statüdeki idare merkezinin bulunduğu yer hukuku uygulanacaktır. Hâkimiyet sözleşmesi TTK m. 3 kapsamında bir ticari iştir. Ancak bu sözleşmenin ağırlık noktası tarafların karşılıklı borçlarından ziyade bağlı şirket ile dışarıda kalan ve aynı zamanda sözleşmenin tarafı olmayan topluluk dışı pay sahipleri arasındaki şirketler hukukuna ilişkin ilişkilerin şekillendirilmesi, yani bağlı şirketin organizasyon yapısının değiştirilerek şirketler hukukunda kurgulanan sorumluluk kapsamının değiştirilmesidir. Bu nedenle sözleşmeye MÖHUK m. 9/4 uygulanmalıdır.

Kanunun koyucunun topluluk hukukuna ilişkin hükümlerini fiili hâkimiyeti esas olarak düzenlediğini ve TTK m. 202 kapsamında hâkimiyetin hukuka aykırı

kullanılmasının haksız fiil sorumluluğunu gündeme getireceğini ifade etmiştik. Öğretinin de kabul ettiği üzere haksız fiillere uygulanacak hukuku gösteren ve objektif bağlama noktası olarak nitelendirilen ika yeri ve zarar yeri hukuku gibi bağlama noktaları en sıkı irtibatlı hukuku gösterir. Ancak taraf menfaatleri ve uluslararası özel hukuk menfaati gereği, eğer ki taraflar arasında tüm olayın bir bütün olarak değerlendirilmesi sonucunda objektif bağlama noktasının gösterdiği hukuktan daha öte, başka bir hukuk işaret ediliyor ise bu durum daha sıkı irtibatlı hukuku göstermektedir.

Topluluk dışı pay sahipleri ile hâkim ortak arasında doğan ve bağlı şirket merkezinde gerçekleşen bu hukuki ilişki aslında olay sırasında ve hatta öncesinde var olan şirketler hukuku kaynaklı ortaklık ilişkisidir. Çünkü hâkim şirket/teşebbüs, bağlı şirketin bir üyesi, yani ortağıdır. Haksız fiil sonucu meydana gelen zarar, zarar gören ile zarar veren arasında zaten var olan bir hukuki ilişkinin ihlalini de oluşturduğundan hukuki ilişkiye hâkim olan şirketler hukuku ve dolayısıyla tüzel kişi statüsü haksız fiil bakımından da geçerli olmalıdır. Haksız fiilin fer'i bağlama noktası olarak ifade edilen bu görüşün temelinde yatan unsur taraflar arasında daha önce var olan hukuki ilişkidir. Taraflar arasında daha önceden bir hukuki ilişki olması durumunda, bu hukuki ilişkiye uygulanan hukukun, taraflarca en iyi bilinen hukuk olduğu varsayımı ve bu varsayım sonucunda tarafların haklı beklentileri, haksız fiil sonucunda uygulanması gündeme gelen fiil ve zarar yeri hukuklarının uygulanması değil, daha önce aralarında var olan hukuki ilişkiye uygulanan hukukun uygulanmasıdır. Bu nedenle şirketler hukuku alanından doğan hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisine MÖHUK m. 9/4 hükmü uygulanmalıdır.

Topluluk hukukuna ilişkin sorumluluğa uygulanacak hukukun tayininde hukuk güvenliği, uygulanacak hukukun hızlı ve kolay belirlenebilir olması ve ticari hayatın işlerliği bakımlarından yeknesak bağlanma noktası bağlı şirket tüzel kişilik statüsü olmalıdır. Bu görüşümüzün temel sebebi tüm rizikonun bağlı şirket üzerinde gerçekleşmesi ve menfaat dengesinin sağlanmasını isteyen topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklıların büyük bir çoğunluğunun bağlı şirket merkezinde ikamet ediyor olmalarıdır.

Uluslararası bağlı işletmeler hukukunda genel kabul gören görüş, hâkim ortak-bağlı şirket ilişkisinde bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer hukukunun söz sahibi

olacağı yönündedir. Bu nedenle, Türk topluluk hukukundan doğan sorumluluğa ilişkin yabancılik unsuru taşıyan uyuşmazlıklara Türk hukuku uygulanacaktır.

Kanun Koyucu TTK m. 202/1-b ve c ile hem topluluk dışı pay sahiplerine hem de bağlı şirket alacaklılarına tazminat davası açma hakkı tanınmıştır. Kaybın telafisinden ziyade doğan zararın talep edileceği bu dava ile hâkim ortak lehine bozulan menfaat dengesi tekrar dengeye kavuşturulmak istenmektedir. Bu davada, bağlı şirketin topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklıları davacı konumunda iken hâkim şirket/teşebbüs ve bunların yönetim kurulu üyeleri davalı konumunda olacaktır.

Bu dava kapsamında topluluk dışı ortaklar hâkim ortaktan, bağlı şirketin zararı dışında paylarının satın alınmasını ve duruma uygun düşen ve kabul edilebilir başka taleplerde bulunabilirken, hâkim şirket/teşebbüs ve onun yönetim kurulu üyelerinden sadece zararın tazminini talep edebilecektir. Yine bu çerçevede bağlı şirket alacaklıları da hâkim şirket/teşebbüs ve onun yönetim kurulu üyelerinden sadece zararın tazmin edilmesini talep edebilirler.

Türk hukukunun uygulanacağı bu tip davalarda Türk hâkimi yetkisini TTK m. 202/1/e belirlemektedir. TTK m. 202/1'de sorumluluk hallerine ilişkin açılacak davalarda yetkili mahkemeyi gösteren e fıkrası iki cümleden oluşmaktadır. İlk cümlesinde, TTK'nın anonim şirketlerde sorumluluğa ilişkin düzenlemelerine atıf yaparak hem kimlerin sorumlu olduğunu hem de zamanaşımı ve yetkili mahkemeyi göstermiştir. İkinci cümlesinde ise, birinci cümlede atıf yaptığı yetki kuralından ayrılarak, hâkim teşebbüsün merkezinin yurtdışında olması halinde bağlı şirket merkezindeki yer asliye ticaret mahkemesine yetki vermiştir. Buna göre, hâkim teşebbüsün yabancı olması durumunda yetkili mahkeme belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, yabancılik unsuru taşıyan ve topluluk hukuku temelli uyuşmazlıklarda, Türkiye merkezli bağlı şirketin topluluk dışı pay sahipleri ve alacaklılarına koruma sağlamak amacıyla, bağlı şirket merkezinde bulunan yer mahkemesine açık ve kesin olarak yetki verilmektedir. Kanaatimizce TTK m. 202/1-e son cümlede yer alan yetki kuralı aynı zamanda milletlerarası usul hukuku bakımından münhasır niteliklidir. Bu görüşümüzün, TTK Genel Gereğesi'nin şirketler topluluğuna ilişkin bölümünde, "özellikle dava hakları getirilmiştir" ifadesi ile desteklendiği kanaatindeyiz. Mülga Ticaret Kanunu'nda şirketler topluluğuna ilişkin herhangi bir düzenleme olmadığı göz önüne alınacak olursa, getirilen dava hakkı ile uluslararası şirket topluluklarında hâkim

şirket merkezinin yurtdışında olması nedeniyle tazminat davası için bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer asliye ticaret mahkemesinin yetkisi kesin yetkidir. Her ne kadar Kanun gerekçesinde bu yönde bir düzenleme olmasa da ilk kez 6102 sayılı Kanun ile topluluk hukuku kapsamında hâkim şirkete karşı dava açma hakkı getirilmiş ve 202/1-e maddesinin ikinci cümlesi ile içinde yabancılik unsuru barındıran uyuşmazlıkların çözümü için özel bir düzenlemeye yer verilmiş olması, kanaatimizin bu yönde oluşmasına neden olmuştur

TTK m. 202/2 uyarınca hâkim teşebbüs, bağlı şirket genel kurulunda ya da yönetim kurulunda bağlı şirket bakımından açıkça anlaşılabilir haklı bir sebebe dayanmayan esaslı nitelikte ve yapısal kararların alınmasını hâkimiyetini kullanarak sağlar ve bundan bir zarar doğarsa topluluk dışı pay sahipleri tazminat veya paylarının satın alınması davalarını açabilirler. Bu davaların davacısı topluluk dışı ortaklar olup davalıları ise hâkim teşebbüs ve onun yönetim kurulu üyeleridir.

Yukarıda ifade ettiğimiz davalar haricinde, bağlı şirketin kaybı bir genel kurul kararına dayandığı hallerde, somut olayda TTK m. 445'teki şartların bulunması halinde genel kurul kararının iptali, TTK m. 447'de öngörülen hallerden birinin varlığı halinde topluluk dışı ortaklar, genel kurul kararının butlanının tespiti davası açılabilir.

TTK m. 202/2'de yetkili mahkemeye ilişkin herhangi bir ifade yer almamakla birlikte, genel kurul kararının iptaline yönelik davanın bağlı şirket merkezinin bulunduğu yer mahkemesinde açılması gerektiği aşıkardır. Madde metninde yer alan "mahkemeden isteyebilirler" ifadesi sanki m. 202/1-e'nin uygulanabileceği hissi uyandırmaktadır. Ancak TTK m. 202/1-e ile yetkili kılınan mahkeme 1. fıkra kapsamına giren durumları kapsamaktadır. Zira burada TTK m. 202/1-e'nin kıyasen uygulanması Anayasa m. 142'ye aykırılık oluşturacaktır. Bu nedenle hâkim şirkete/teşebbüse açılacak tazminat davasında yetkili mahkeme, MÖHUK m. 40 atfıyla iç hukukun yetkiye ilişkin kurallarına göre (HMK m. 6 davalının yerleşim yeri mahkemesi) belirlenecek olup bu mahkemelerin milletlerarası münhasır yetkili mahkeme olmadığı kanaatindeyiz.

202/1-e'nin ikinci cümlesi nedeniyle, bu madde kapsamında açılacak topluluk hukuku kaynaklı sorumluluk davalarını kapsayan ve Türk mahkemelerinin yetkisini kaldıran yetki sözleşmesi yapılamayacağı açıktır. Madde gerekçesinde yer almasa da

kanaatimizce bu cümle ile davanın özellikle Türk mahkemelerinde görülmesi amaçlanmıştır. Böyle bir dava ile karşılaşan Türk hakiminin, evleviyetle milletlerarası yetkiyi haiz olduğu açık olmakla birlikte, davalı hâkim ortak tarafından ileri sürülecek yetki itirazlarını da dinlememesi gerekmektedir. Bağlı şirket yönetimine müdahale nedeniyle hâkim ortak ve onun yönetim kuruluna açılacak davalar için yabancı mahkemeleri yetkili kılacak bir yetki sözleşmesi MÖHUK m. 47'ye aykırı olacaktır.

TTK m. 202/2'yi değerlendirecek olursak, maddeye göre taraf sıfatına sahip pay sahipleri isterlerse hem genel kurul kararının iptali için dava açabilirler hem de hâkim teşebbüse karşı tazminat davası veya payların satın alınması davası açabilirler. Genel kurul kararının iptalinde bağlı ortak merkezinin bulunduğu yer mahkemesinin yetkili olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bu madde kapsamında açılacak davalarda, davacı konumundaki topluluk dışı pay sahipleri ile yabancı hâkim şirket/teşebbüs arasında yetkili mahkemenin belirlenmesine yönelik anlaşma yapılmasının MÖHUK m. 47 hükmüne aykırılık oluşturmayacağı kanaatindeyiz.

Sorumluluk davaları malvarlığına ilişkin olduklarından tahkime elverişli kabul edilmektedir. Ancak TTK 202/1/e'nin Türk mahkemelerine münhasır yetki vermesi nedeniyle, 1. fıkra bu kapsama giren uyuşmazlıkların tahkime elverişli olmadığı kanaatindeyiz. TTK m. 202/2 hükmü çerçevesinde topluluk dışı pay sahipleri tarafından açılacak tazminat ve payların satın alınması davalarında ise, (bağlı şirkette doğrudan pay sahibi olmak ve bağlı şirketin ana sözleşmesindeki tahkim şartına taraf olmak kaydıyla) uyuşmazlık konusunun sulhe müsait ve malvarlığına ilişkin olması nedenleriyle tahkime elverişli olduğu kanaatindeyiz. Ancak Yargıtay'ın şirket genel kurul kararının iptali davasının tahkim şartı itirazı ile davanın reddedilmesini kabul etmediğini de vurgulamak isteriz.

Tahkim şartının, kuruluş ana sözleşmesinde yer alabileceğini veya sonradan oybirliği ile alınan genel kurul kararıyla eklenebileceğinden, bu halin varlığı akla, tahkim şartına ilişkin genel kurul kararına muhalif olan pay sahipleri ve hâkim ortak yönetim kurulu üyelerini de kapsayacak mı sorusunun gündeme getirmektedir.

Tahkim kurumu, irade serbestisine dayanan ve tarafların muhtemel ya da doğmuş uyuşmazlığın çözüm yolu hakkında karşılıklı irade beyanı ile oluşan tahkim sözleşmesi veya tahkim şartı ile gündeme gelmektedir. Öncelikle kurucu ortakların,

genel kurulda olumlu oy kullanan topluluk dışı pay sahipleri ve tahkim şartından haberdar olmaları şartıyla hisse satışı ile yeni ortak olan pay sahipleri, topluluk hukukundan kaynaklı açacakları davalar yönünden tahkim şartı ile bağlı olacaklardır.

ÇUŞ'lar Türkiye'de yatırım amacıyla, halka açık olan/olmayan şirketlere kısmi ya da tam hâkimiyet yoluyla ortak olabilmekte veyahut bu şirketlerle ortaklar sözleşmesi imzalayarak ticaret şirketi kurabilmektedirler. Halka açık şirketlerin payları atomize olmuş, çok sayıda pay sahibine dağılmıştır. Peki, halka açık anonim şirketlerde tahkim şartı tüm ortaklar açısından bağlayıcı mıdır? Bu soruya cevap verebilmek için ana sözleşmede yer verilen tahkim şartının şekli ana sözleşme hükmü niteliğini mi yoksa maddi ana sözleşme hükmü niteliğini mi haiz olduğunu belirlemek gerekmektedir. Ana sözleşmede yer verilen bir düzenlemenin maddi (gerçek) ana sözleşme hükmü olarak kabul edilebilmesi için; hükmün ortaklığa özgü ilişkileri düzenlemeye hizmet etmesi, hükmün konuluş amacının ortaklığa yönelik bulunması ve hükmün hedef kitlesinin (normun muhataplarının) başta ortaklık ve pay sahipleri olmak üzere iç ilişkiye katılan kişiler olması gerektiği, öğretide ifade edilmektedir. Buna karşılık, şirketin temel yapısına ve normatif düzenine ilişkin olmayan, anonim şirketler hukuku düzeninin kendilerine sonuç bağlamadığı hükümler şekli (gerçek olmayan) ana sözleşme hükmü niteliğindedirler.

Ana sözleşmede yer verilen tahkim şartına şekli ana sözleşme hükmü olarak kabul edersek, şartın halka açık payları sonradan ikinci el piyasasında iktisap edecek olan yatırımcıları (müstakbel/yeni pay sahiplerini) bağlaması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, tahkimin bir alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi olarak halka açık şirketlerin yapısına uygun düşmediği, ancak kapalı ve az ortaklı şirketler için uygun bir alternatif oluşturduğu sonucuna ulaşmak kaçınılmaz olacaktır.

Meseleye hâkim şirket (bağlı şirkette doğrudan pay sahibi olan) yönetim kurulu üyelerinin, bağlı şirket ana sözleşmesinde yer alan tahkim şartı ile bağlı olup olmayacakları açısından bakacak olursak, hâkim ortağın tahkim şartının tarafı olması, onun yönetim kurulu üyelerinin de doğrudan ve kendiliğinden bu şartın tarafı olacağı anlamına gelmemelidir. Tahkimin, tarafların iradesine dayanan ihtiyari bir uyuşmazlık çözüm yolu olması sebebiyle biz de pay sahiplerinin (hâkim ortak ve topluluk dışı pay sahipleri) kendi aralarındaki korporatif uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözüleceğini öngören bağlı şirket ana sözleşmesinde yer alan tahkim şartının hâkim şirket/teşebbüs

yönetim kurulu üyelerine karşı açılacak sorumluluk davalarını kapsamayacağı kanaatindeyiz.

YÜRÜRLÜK
GİRİŞ

KAYNAKÇA

815 sayılı Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye (Kabotaj) ve Limanlarla Kara Suları Dahilinde İcrayı Sanat ve Ticaret Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 359, 29

Nisan 1926 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=815%MevzuatTur=1&MevzuatTertip3>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 622 18

Haziran 1927 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/hukuk-usul-muhakemeleri-kanunu-1086>. (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 13195, 24 Nisan 1969

[Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 17635, 12 Mart 1982

[Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, T.C. Resmî

Gazete, Sayı:17701, 20 Mayıs 1982 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 17844, 18 Ekim

1982 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete, Sayı:

22124, 24 Kasım 1994 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

4519 sayılı Kanun'la onaylanan, "Enerji Şartı Anlaşması (The Energy Charter

Treaty),T.C. Resmî Gazete, Sayı: 24107, 25 Mayıs 2000 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2000/20000712M1-6.pdf (Erişim tarihi: 16.01.2021)

4686 sayılı Milletlerarası Tahkim Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı:24453. 21 Haziran 2001 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı:24607, 22 Kasım 2001 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25322, 04 Aralık 2003 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

5411 sayılı Bankacılık Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 25983M, 19 Ekim 2005 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

5684 sayılı Sigortacılık Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 26552, 3 Haziran 2007 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 26728, 27.11.2007 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2021)

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 27836, 12 Ocak 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr> (Erişim Tarihi: 15.02.2020)

6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 27863, 15 Şubat 2011 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

6461 sayılı Türkiye Demiryolu Ulaştırmasının Serbestleştirilmesi Hakkında Kanun, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 28634, 24 Nisan 2013 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

6491 sayılı Türk Petrol Kanunu, T.C. Resmî Gazete, Sayı: 28674, 30 Mayıs 2013 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 9353, 29 Haziran 1956 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turk-ticaret-kanunu-6762>. (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

7164 sayılı Maden Kanunu ve Bazı Kanunlarda ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 30700, 28 Şubat 2019 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

10 Haziran 1958 Tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve İcrası Hakkında New York Sözleşmesi, [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.newyorkconvention.org/new+york+convention+texts>. <https://www.newyorkconvention.org/11165/web/files/original/1/5/15470.pdf> (Erişim Tarihi: 01.11.2021)

Abdelfatah, S. (2017) *Tüzel Kişiliği Olmayan Ortaklıklarda Yönetim*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.

Agwu, M.E. (2014) *Foreign Direct Investments: A Review From The Nigerian Perspective*, Research Journal of The Business and Management, Cilt: 1(3), ss. 318-339 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/375202> (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

Akduman, E. (2010) *Milletlerarası Özel Hukukta Hisse Devirleri*. 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Aker, H. (2003) *Hâkim İşletme ve Bağlı Şirket Arasındaki Bağımlı Hukuki İlişki ve Hâkim İşletmenin Sadakat Borcu*, Banka ve ticaret hukuku Dergisi, Cilt: 22(2), ss. 153-202 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/hakim-isletme-ile-bagimli-sirket-arasindaki-hukuki-iliski-ve-hakim-isletmenin-sadakat-borcu-ii-1/1> (Erişim Tarihi: 22.07.2021)

Akın, İ. (2014) *Şirketler Topluluğu Sorumluluk Hukuku*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Akıncı, Z. (2018) *Adi Şirketin Haklı Sebep Feshi Davasında Tahkime Elverişlilik*, derleyen Akıncı, Z. ve Tepetaş Yasan, C. (ed.) *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss. 15-31.

Akipek, J. G., Akıntürk, T. ve Karaman Ateş, D. (2011) *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*. 8. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.

Albayrak, C. (2016) *Milletlerarası Ticari Tahkimde Doğrudan Uygulanan Kuralların Etkisi*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Albayrak, G. (2018) *Uluslararası Yatırım Hukukuna Küresel Anayasacılık Yaklaşımı*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Alpar, C. (1980) *Çok Uluslu Şirketler ve Ekonomik Kalkınma*. 3. Baskı. Ankara: Turhan Kitapevi.

Altay, S. A. (2009) *Anonim Ortaklıklar Hukukunda Sermayeye Katılmalı Ortak Girişimler*. 1. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Antalya, O.G. ve Topuz, M. (2021) *Medeni Hukuk (Cilt 1)-Giriş, Temel Kavramlar, Başlangıç Hükümleri-*. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.

Arat, T. (1970) *Ticaret Şirketlerinin Tabiiyeti*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Arslan, İ. (2014) *Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Atakan, M. C. (2021) *Şirketler Topluluğunda Hâkimiyet*. 1. Baskı. İstanbul: Aristo Yayınevi.

Atamer, K. (2018) *Şirketler Topluluğu Hükümlerinin Deniz Ticareti ve Sigorta Hukuku'na Yansımaları*, derleyen Nilson Okutan, G. (ed.), *Karşılaştırmalı Şirketler Topluluğu Hukuku* 80. Yaş Gününde Prof. Dr. Ünal Tekinalp'e Saygı Konferansı. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.151-169.

Avşar, M. (2021) *Milletlerarası Usul Hukukunda Mahkemelerin Yetkisinin Belirlenmesinde Tarafların İrade Serbestisi*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Avşar, M. (2017) *ICSID Konvansiyonuna Göre Yatırım Kavramı*, *Public and Private International Law Bulletin*, Vol. 37(2): ss. 95-140 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/410744> (Erişim Tarihi: 20.01.2021)

Ayoğlu, T. (2018) *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Çözümünde Paralel Yargılama Problemi*, derleyen Akıncı, Z. ve Tepetaş Yasan, C. (ed.), Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.101-111.

Ayoğlu, T. (2018) *Sermaye Şirketleri Özelinde Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Çözümünde Tahkim*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Aybay, R., Özbek, N. ve Perçin, G. E. (2019) *Türk Vatandaşlık Hukuku*. 1. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Aygül, M. (2007) *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Baelz, K. ve Baldwin, T. (2002) *The End Of The Real Seat Theory (Sitztheorie): The European Court Of Justice Decision In Uberseering Of 5 November 2002 And Its Impact On German And European Company Law*, German Law Journal, Cilt: 3(12) [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/end-of-the-real-seat-theory-sitztheorie-the-european-court-of-justice-decision-in-ueberseering-of-5-november-2002-and-its-impact-on-german-and-european-company-law/C2B623D84DA2AB2BF343BB895DA9C553> (Erişim Tarihi: 18.06.2020)

Baklacı, P. ve Akıntürk, E. (2009) *İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları Hakkında Genel Bir İnceleme*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt: 25 (4), ss. 491-527 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/iki-tarafli-yatirim-anlasmalari-hakkinda-genel-bir-inceleme> (Erişim Tarihi: 27.01.2021)

Bafra, E. (2014) *İngiliz Mahkemelerince Şirket Tüzel Kişiliği Perdesinin Kaldırılması*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:112, ss. 355-372 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2014-112-1390> (Erişim Tarihi: 06.10.2021)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 02/04/2015 tarih ve 6262 sayılı kararı, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu*, [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/mevzuat_0723.pdf (Erişim Tarihi:13.02.2021)

Baran, D. (2020) *Çok Uluslu Şirketlerin Uluslararası Hukuk Kişiliği*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

- Barlas, N. (2016) *Adi Ortaklık Temeline Dayalı Sözleşme İlişkileri*. 4. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Baykal, M. (2014) *Hukuksal ve Kurumsal Bağlamda Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Beuerle, G. C., Mucciarelli, F., Schuster, E. ve Siems, M. (2020) *Making the Case for a Rome V Regulation on the Law Applicable to Companies*, Yearbook of European Law, Cilt:39, ss. 459-496 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.academic.oup.com/yel/article/doi/10.1093/yel/yeaa007/5933805> (Erişim Tarihi: 26.06.2021)
- Britanica Online Dictionary. (2021). *Investment* [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://www.britannica.com/topic/investment> (Erişim tarihi: 21.01.2021)
- Can, H. ve Tuna, E. (2019) *Milletlerarası Özel Hukuk*. Güncelleştirilmiş 4. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Can, H. ve Toker, G. A. (2018) *Milletlerarası Özel Hukuk*. Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 3. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Can, M. Ç. (2020) *Hâkimiyet Sözleşmesi Anonim Şirketlerden Oluşan Şirketler Topluluğu Bakımından*. 1. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Conac, P. H. (2018) *Trends and Developments in Europe on Corporate Groups: Towards the Recognition of the Interest of the Groups?*, derleyen Nilson Okutan, G. (ed.), Karşılaştırmalı Şirketler Topluluğu Hukuku 80. Yaş Gününde Prof.Dr. Ünal Tekinalp'e Saygı Konferansı. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss. 91-110.
- Çam, E. (1987) *Çok Uluslu Şirketler ve Gelişen Ülkeler*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:45(1-4), ss. 93-120 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8398> (Erişim Tarihi: 05.02.2021)
- Çamoğlu, E. (2013) *Şirketler Topluluğunda Hâkimiyetin Kötüye Kullanılmasından Doğan Sorumluluk Davaları*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 2013(2), ss. 19-33 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://dosya.gsu.edu.tr/Docs/HukukFakultesi/TR/FakulteDergisi/GUHFD-2013_2.pdf (Erişim Tarihi: 20.02.2021)

Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2018) *Yabancılar Hukuku*. 24. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Çelikel, A. ve Erdem, B.B. (2016) *Milletlerarası Özel Hukuk*. 14. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Çelikel, A. (2003) *Yabancı Yatırımların Teşviki Amacıyla Yapılan Yeni Yasal Düzenlemeler*, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Cilt:23 (1-2), ss. 161-177 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhmhohb/issue/9367/117250> (Erişim Tarihi: 28.01.2021)

Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on Jurisdiction and The Recognition and Enforcement Of Judgments in Civil and Commercial Matters, OJ L 12, 16.1.2001, p. 1–23 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/44/oj> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

Council Regulation (EC) No 44/2001 of December 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters (No longer in force, Date of end of validity: 09/01/2015), OJ L 012/1, 16.01.2001 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215> (Erişim Tarihi: 26.05.2021)

Dünder, E. (2016) *Çok Uluslu Şirketlerin Ticaret Kanunundaki Yeri*. İstanbul: Derin Yayınları.

Dünder, E. (2014) *Uluslararası Ticaret Hukukunda Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketler İncelemesi*, Öneri Dergisi: Cilt:11(41), ss. 273-282 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/maruoneri/issue/17902/187860> (Erişim Tarihi: 29.10.2020)

Doğan, V. (2016) *Milletlerarası Özel Hukuk*. 4. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi.

Doğan, V. (2017) *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 14. Baskı. Ankara: Savaş Yayınevi.

Eren, F. (1975) *Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Ener, M. A. (2020). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye'ye Girişi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi.

Erdem, H. E. (2017) *Tahkim Anlaşması*, derleyen Erdem, H. E. (ed.), Prof. Dr. Hamdi Yasaman'a Armağan. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.241-275.

Erdem, H. E. (2020), *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıklarının Tahkime Elverişliliği*, derleyen Bozkurt Balkar, S. ve Kocasakal Özdemir, H. (ed.), Tahkim Anlaşması. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.1-24.

Geisinger, E. ve Mermer, S. (2018) *Şirket Esas Sözleşme ve İç Yönergelerindeki Tahkim Şartları*, derleyen Akıncı, Z. ve Tepetaş Yasan, C. (ed.), Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss. 46-56.

Giray, E. R. (2013) *Ticaret Şirketlerinin Genel Hükümleri ve Şirketler Topluluğu*, derleyen S. Karahan (ed.), Şirketler Hukuku, Güncellenmiş 2nci Baskı. Konya: Mimoza Yayınevi, ss. 127-159.

Gökyayla Demir, C. (2021) *Ticari Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi*. 1. Bası. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Gökyayla, C. D. ve Süral, C. (2004) *4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve Getirdiği Yenilikler*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:6(2), ss.131-168 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfd/issue/46853/587540> (Erişim Tarihi: 28.01.2021)

Göğer, E. (1969) *Devletler Hususi Hukuku Yönünden İkametgâh*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:26(3), ss. 237-252 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/auhfd/issue/42969/520232> (Erişim Tarihi: 18.09.2020)

Göğer, E. (1975) *Türk Tabiiyet Hukuku*. 3. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Güngör, G. (2019) *Tabiiyet Hukuku*. 7. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.

Gündoğdu, G., (2014) *Bir Şirketler Topluluğu En Az Kaç Şirketten Oluşur?- Ticaret Sicil Yönetmeliği m. 105 Hükümünün Türk Ticaret Kanunu m. 195 Hükümü ile Uyumsuzluğu Sorunu-*, Legal Hukuk Dergisi, Cilt:12(133), ss. 107-126.

Hadari, Y. (1972) *The Structure Of The Multinational Enterprise*, Michigan Law Review, Cilt:71, ss. 731-802 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/mlr71&i=743> (Erişim Tarihi: 28.01.2021)

Hopt, K. J. (2018) *Şirketler Topluluğu: Karşılaştırmalı Hukukta Vekalet Sorunları, Düzenleyici Modeller ve Yasal Stratejiler*, derleyen Nilson Okutan, G. (ed.), K. Çelikboya (çev.), Karşılaştırmalı Şirketler Topluluğu Hukuku 80. Yaş Gününde Prof. Dr. Ünal Tekinalp'e Saygı Konferansı, 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss. 15-34.

Deniz Turizmi Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 27298, 24 Temmuz 2009 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

Demiryolu İşletmeciliği Yetkilendirme Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 29806 19 Ağustos 2016 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı:25205, 20 Ağustos 2003 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 05.02.2021)

Huysal, B. (2012) *6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile Getirilen Yenilikler Işığında Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizi Konusunda Bazı Tespitler*, PPIL Bulletin, Cilt:32(1), ss. 71-101 [Çevrimiçi], Erişim Adresi: <<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/411344>> (Erişim Tarihi: 08.06.2021)

Huysal, B. ve Süzen Şermet, B. (2018) *Tanıma ve Tenfiz Davlarında Kararı Veren Mahkemenin Yetkisinin İncelenmesi*, derleyen Bozkurt Balkar, S. (ed.), Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Güncel Gelişmeler. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss. 47-68.

ICSID Convention, Regulations And Rules (2006) [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/ICSID%20Convention%20English.pdf> (Erişim tarihi: 20.01.2021)

Kabaaliolu H. A. (1982) *Çok Uluslu İşletmeler Hukuku*. 1. Baskı. İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

Kara, E. (2014) *Avrupa Birliği'nde Şirketlerin Sınırtaşan Hareketliliği*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Karakaş, M. ve Yıldız, E. (2012) *Institutional Determinants Of Multinational Corporations' Entry Mode Choice In Turkey*, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:14(2), ss. 295-306 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akuiibfd/issue/1620/20311> (Erişim Tarihi: 11.10.2020)
- Kavlak, B. (2019) *Uluslararası Şirket Birleşmeleri*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Kayıhan, Ş. ve Kara, E. (2017) *Uluslararası Yatırım Hukuku (Doğrudan Yatırımlar)*. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kayıhan, Ş. ve Ünlütepe, M. (2018) *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kayıklık, A. (2020) *Anonim Şirket Genel Kurul Kararlarının Hükümsüzlüğü İhtilaflarında Tahkim*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:36(4), ss. 133-171 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lexpera.com.tr/batider-makaleler/anonim-sirket-genel-kurul-kararlarinin-htilaflarinda-tahkim> (Erişim Tarihi: 01.06.2021)
- Kocasakal Özdemir, H. (2018) *Doğrudan Uygulanan Kurallar*, derleyen Tanrıbilir, F. B. ve Tunçağıl, G. (ed.), 10. Yılında MÖHUK Sempozyumu, Ankara: Adalet Yayınevi, ss. 48-85.
- Maul, S. ve Violaine, M. (1999) *Applicable Law and Enforceability of Claims within a French-German Group of Companies*, International Business Law Journal, Sayı: 7, ss. 783-802 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/ibuslj15&id=783&collection=journals&index=> (Erişim Tarihi: 07.07.2021)
- Mekengeç, M. A. (2019) *Türk Şirketler Hukukundaki Bazı Durumlarda Tahkim Anlaşmasının Üçüncü Kişilere Teşmili Sorunu*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:68(1), ss. 1-38 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/auhdf/issue/44617/553870> (Erişim Tarihi: 05.07.2021)
- Nomer, E. (2017) *Devletler Hususi Hukuku*. Yenilenmiş 22. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Nomer, E. (2018) *Türk Vatandaşlık Hukuku*. Yenilenmiş 24. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.

- Nomer, E. (2018) *Milletlerarası Usul Hukuku*. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.
- OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment* (2008). Fourth Edition. *FDI Components, Accounts and Scope*, ss. 59-89 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.oecd.org/daf/inv/investmentstatisticsandanalysis/40193734.pdf> (Erişim Tarihi: 23.01.2021)
- OECD Çok Uluslu Şirketler Rehberi* (2000). *Genel Politikalar*, ss. 12-24 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.sanayi.gov.tr/assets/pdf/anlasmalar/UTNRehber1.pdf> (Erişim Tarihi: 02.02.2021)
- Nilson Okutan, G. (2009) *Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Şirketler Topluluğu Hukuku*. 1. Bası. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Okutan, G. (2011) *Şirketler Topluluğu*, Bankacılar Dergisi, Cilt:22(79), ss. 90-103.
- Özalp, İ. (1984) *Çok Uluslu İşletmelerin Yönetimi*. 1. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Özcan, T. E. (2011) *Çok Uluslu Şirketlerde Stratejik Planlama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcanlı, F. B. (2017) *Şirketler Topluluğu Hukukuna İlişkin Avrupa'da Ortaya Çıkan Yeni Yaklaşımlar*, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı: 2017 (2), ss. 365-389 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dosya.gsu.edu.tr/Sayfalar/2017/12/gsuhfd-2017-2-361.pdf> (Erişim Tarihi: 16.02.2021)
- Özcanlı, F.B. (2021) *Şirketler Topluluğunda Hakimiyetin Hukuka Aykırı Kullanılması*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Özel, S. (2018) *Tahkim Anlaşmasının Geçersizliğine Dayanan Tenfiz Engelleri*, derleyen Bozkurt Balkar, S. (ed.), *Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Güncel Gelişmeler*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss. 115-125.
- Özgenç, Z. (2018) *Türk Hukukunda Navlun Sözleşmesine İlişkin Kanunlar İhtilafı Meseleleri*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:34(4), s. 283 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: [https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/turk-hukukunda-](https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/turk-hukukunda)

navlun-sozlesmesine-iliskin-kanunlar-ihtilafi-meseleleri-b-mohuk-madde-29-ii-de-1
(Erişim Tarihi: 27.10.2021)

Pekdinçer T. ve Gündoğdu G. (2013) *Amerikan Hukuku'nda Şirketler Topluluğu Hukuku Algısı ve Şirketler Topluluğuunda Sorumluluğu İlişkin Uygulamaya Genel Bir Bakış*, Regesta Hukuku Dergisi, Cilt:3(2), ss. 1-84 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://silo.tips/download/regesta-ticaret-hukuku-dergisi-journal-of-commercial-law-3> (Erişim Tarihi: 05.01.2021)

Poroy, R., Tekinalp, Ü. ve Çamoğlu, E. (2019) *Ortaklıklar Hukuku II*. Güncellenmiş Yeniden Yazılmış 14. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Pulaşlı, H. (2020) *Şirketler Hukuku Genel Esaslar*. 6. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi.

Pulaşlı, H. (2007) *Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Şirketler Topluluğuunun Temel Nitelikleri ve Hâkim Şirketin Güven Sorumluluğu*, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:11(1-2), ss. 259-277 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/11_11.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2021)

Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgements in Civil and Commercial Matters (Latest consolidated version), OJ L 351, 20.12.2012, pp. 1–32 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/1215/oj> (Erişim Tarihi: 26.05.2021)

Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I), OJ L 177, 4.7.2008, pp. 6–16 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32008R0593> (Erişim Tarihi: 17.07.2021)

Serozan, R. (1968) '*Culpa In Contrahendo*', '*Akdin Müsbet İhlali*' ve '*Üçüncü Kişiyi Koruyucu Etkili Sözleşme*' Kurumlarının Ortak Temeli: Edim Yükümlerinden Bağımsız Borç İlişkisi, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi Cilt:2(3), ss. 108-129 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhad/15108> (Erişim Tarihi: 17.07.2021)

Sigorta Şirketleri ve Reasürans Şirketlerinin Mali Bünyelerine İlişkin Yönetmelik, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 26606, 07 Ağustos 2007 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021)

Şatıroğlu, K. D. (1984) *Çokuluslu Şirketler*. 1. Baskı. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları.

Şanlı, C., Esen, E. ve Ataman Figanmeşe, İ. (2019) *Milletlerarası Özel Hukuk*. 7. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi.

Şimşek, S. (2006) *Küreselleşme Sürecinde Çok Uluslu Şirketler ve İnternetin Önemi*, Selçuk İletişim, Cilt: 4(3), ss. 166-175 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/177968> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

Tekin, C. (2007) *Avrupa Birliği ve Türk Hukuku'nda Çok Uluslu Şirketlerin İflası*. 1. Baskı. İzmir: Güncel Yayınevi.

Tekinalp, Ü. (2020) *Sermaye Ortaklarının Yeni Hukuku*. Güncelleştirilmiş 5. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Tekinalp, Ü. (2020) *Türk Ticaret Kanununun Ortaklıklar Topluğuna İlişkin Milletlerarası Özel Hukuk Kuralı Niteliğindeki Hükümleri*, PPIL Bulletin, Cilt:40(2), ss. 1709-1713 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ppil/849568> (Erişim Tarihi: 26.06.2021)

Tekinalp, G. (1999) *Milletlerarası Özel Hukukta Ortaklıkların Merkezi Kriteri AT Hukuku MÖHUK*, PPIL Bulletin, Cilt:19(1-2), ss. 909-921 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhmhohb/issue/9371/117479>. (Erişim Tarihi: 18.09.2020)

Teksoy, B. (2013) *Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesinden Doğan Kanunlar İhtilâfında Kuramsal Sorunlar*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:29(2), ss. 167-220 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/ticaret-ortakliklarinin-birlesmesinden-dogan-kanunlar-ihtilafinda-kuramsal-sorunlar-ii-ticaret> (Erişim Tarihi: 17.07.2021)

Teksoy, B. (2010) *Uluslararası Özel Hukukta Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.

Teksoy, B. (2019) *Türk Kanunlar İhtilafı Hukukunda Tüzel Kişiler ve MÖHUK'un 9. Maddesi*, derleyen Tanrıbilir, F. B. ve Tunçağl, G. (ed.), 10. Yılında MÖHUK Sempozyumu. Ankara: Adalet Yayınevi, ss. 205-219.

Tekinalp, G. (2020) *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Kuralları*. 13. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Ticari Hava Taşıma İşletmeleri Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28823, 16 Kasım 2013 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>. (Erişim Tarihi: 13.02.2021).

Ticaret Sicil Yönetmeliği, *T.C. Resmî Gazete*, Sayı: 28541, 27 Ocak 2013, [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20124093.pdf> (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

Turanlı, H. (2008). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Hukuki Çerçevesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi.

Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlük (2021). *Yatırım* [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 21.01.2021)

Tütüncübaşı, U. (2018) *Akit Dışı Borç İlişkilerinde Hukuk Seçme Serbestisi*. 1. Baskı. Adalet Yayınevi, Ankara.

Tzougnatos, D. (1986) *Private International Law As A Means To Control The Multinational Enterprises*, *Vanderbilt Journal Of Transnational Law*, Cilt:19(3), ss. 478-514 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/vantl19&i=1> (Erişim Tarihi:13.09.2020)

UNCTAD World Investment Report 2007 (2007). *Definitions and Sources* [Çevrimiçi]. ss. 245-249. Erişim Adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2007p4_en.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (with amendments as adopted in 2006)", General Assembly Resolution 61/33 (2006) [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_book.pdf (Erişim Tarihi: 01.06.2021)

UNCTAD (2020). *Impact of the COVID-19 Pandemic on Trade and Development 'Transitioning To A New Normal'*, Washington: United Nations Publications [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: https://unctad.org/system/files/official-document/osg2020d1_en.pdf (Erişim Tarihi: 03.02.2021)

USMCA (2020) United States of America, Mexico and Canada Free Trade Agreement, Office of the United States Trade Representative [Çevrimiçi]. Erişim adresi: <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements/united-states-mexico-canada-agreement/agreement-between> (Erişim tarihi: 16.01.2021)

Van De Looverbosch, M. (2016) *Real Seat Theory V Incorporation Theory The Belgian Case For Reform* [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lirias.kuleuven.be/retrieve/540520> (Erişim Tarihi: 18.09.2020)

Yalçın, S. (2018) *Anonim Şirketlerde Esas Sermaye Artırımının Dürüstlük Kuralına Aykırılık Nedeniyle İptali*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha.

Yalçıntaş, S. (2011) *Viyana Satım Sözleşmesi'nin Kapsamı ve Sözleşme ile Türk Milletlerarası Satım Hukukunda Yaşanacak Değişiklikler*, Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:27(3), ss. 281-307 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/literatur/batider-makaleler/viyana-satim-sozlesmesi-nin-kapsami-ve-sozlesme-ile-turk-milletlerarasi-satim-hukukunda-yasanacak-4> (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

Yanlı, V. (2013) *Hâkimiyet Sözleşmeleri*, Regesta Ticaret Hukuku Dergisi, Cilt:3(1), ss. 3-18 [Çevrimiçi]. <https://silo.tips/download/regesta-ticaret-hukuku-dergisi-journal-of-commercial-law-3> (Erişim Tarihi: 09.12.2020)

Yargıtay 11. HD. E. 2007/12254 K. 2009/1912, T.20.02.2009, Kazancı [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/11hd-2007-12254.htm>. (Erişim Tarihi: 02.07.2021)

Yargıtay 11. HD. E. 2011/13485, K. 2012/19915, T.5.12.2012, Kazancı [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/11hd-2011-13485.htm>. (Erişim Tarihi: 21.06.2021)

Yargıtay 11. HD. E. 2014/18540 K. 2015/493, T.16/01/2015, Lexpera [Çevrimiçi].
Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/11-hukuk-dairesi-e-2014-18450-k-2015-493-t-16-1-2015> (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

Yargıtay 12. HD. E. 2012/22443, K. 2012/40365, T.27/12/212, Lexpera [Çevrimiçi].
Erişim Adresi: <https://www.lexpera.com.tr/ictihat/yargitay/12-hukuk-dairesi-e-2012-22443-k-2012-40365-t-27-12-2012> (Erişim Tarihi: 07.07.2021)

Yargıtay 13. HD. E.2018/2348, K.2019/10372, T.23.10.2019, Kazancı [Çevrimiçi].
Erişim Adresi: <https://lib.kazanci.com.tr/kho3/ibb/files/13hd-2018-2348.htm> (Erişim Tarihi: 21.06.2021)

Yavuz, M. (2020) *Türk Hukukunda Hâkimiyet Sözleşmeleri*, Gümrük ve Ticaret Dergisi, Cilt:7(21), ss. 44-53 [Çevrimiçi]. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumrukticaretdergisi/772372> (Erişim Tarihi: 16.02.2021)

Yıldırım, A.E. (2015) *Avrupa Birliği Müktesebatı ve Türk Hukuku'nda Şirketler Topluluğu*. Yüksek Lisans Tezi. Kişinev, LAP LAMBERT Academic Publishing.

Yıldırım, B. (2012) *Anonim Ortaklıklarda Şirket İçi Uyuşmazlıkların Milletlerarası Tahkim Yoluyla Çözümlemesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Galatasaray Üniversitesi.

Yılmaz, A. Ç. (2013) *Uluslararası Enerji Yatırımlarının Korunması*. 1. Bası. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yılmaz, G. (2018) *Pay Sahipleri Sözleşmesinden Doğan Birlikte Satma Hakkı ve Birlikte Satışa Zorlama Hakkı (Tag Along & Drag Along Rights)*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yöney, C. (2018) *Yabancı Hukukun Uygulanması*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yüksel, S. H. (2018) *Pay Sahipleri Sözleşmelerinden Kaynaklanan Uyuşmazlıkların Çözümünde Tahkim Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim* derleyen Akıncı, Z. ve Yasan Tepetaş, C. (ed.), *Şirketler Hukuku Uyuşmazlıkları ve Tahkim*. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, ss.141-168.

Zeytin, Z. ve Ergin, Ö. (2020) *Türk Medeni Hukuku*. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayınları.

